

**Masarykova univerzita**

**Filozofická fakulta**

**Ústav evropské etnologie**

Studijní obor: Etnologie

# **PASTEVECKÁ TRADICE NA VÝCHODNÍ MORAVĚ**

Její minulost a současné snahy o revitalizaci

**Barbora Jarošová**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí: PhDr. Miroslav Válka, Ph. D.

Brno 2007

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury. Všechny prameny a literaturu řádně cituji.

Hrušovany u Brna, červen 2007

Barbora Jarošová

## **Poděkování**

Ráda bych poděkovala především PhDr. Miroslavu Válkovi za odborné vedení diplomové práce. Dále PhDr. Gustavu Novotnému za ochotu a pomoc při řešení některých problémů a za rady, které mě dával. Poděkování patří i několika současným chovatelům hospodářských zvířat, kteří mně poskytli rozhovory a dovolili fotografovat na jejich pozemcích. V neposlední řadě děkuji rodičům za jejich podporu po celou dobu mého studia.

# 1. ÚVOD

Předkládaná diplomová práce je pokusem o souhrn poznatků, které se vztahují k obširnému tématu pastevectví. Snahou bylo postihnout tento jev v historických souvislostech na východní Moravě, kde se dříve velmi rozšířil, avšak v druhé polovině 20. století prakticky zanikl. Pastevectví náleželo k důležitému fenoménu zemědělského podnikání v celé karpatské oblasti, ale do dnešní doby dochovalo jen v odlehlých částech.

Východní Morava představuje značně rozsáhlý region. Náš výzkum a práce se zaměřily na menší oblast v minulosti specifickou právě salašnickou kulturou. Celé území, kde byla tato kultura nejvíce rozšířena, je rozdělováno na čtyři oblasti. Ta s největší koncentrací salašnictví se rozkládala od horního toku Ostravice, přes horní tok Rožnovské Bečvy až po horní povodí Bečvy Vsetínské. Tam, v tzv. zadních horách při slovenské (v minulosti uherské) hranici, se salašnictví stalo prvořadou hospodářskou záležitostí a udrželo se až do počátku 20. století.

Karpatské hory mě lákaly odjakživa. Navštívila jsem pohoří Munții Calimani a Munții Suhardului v rumunských Karpatech a tam jsme zabloudili na salaš. Bača nás uvítal, dal nám ochutnat ovčí sýr a dovolil nám poblíž přespát. Byla jsem také svědkem dojení ovcí, výhonu na pastvu jeho pomocníky a výroby sýra. Tento zážitek byl tak silný, že mě nutil pátrat po podobných salaších i u nás na Moravském Valašsku. To byl impuls pro můj zájem o Horní Vsacko a důvod, že jsem si ho zvolila za téma diplomové práce. Avšak o salaších a o životě valachů jsem si mohla přečíst pouze v odborné literatuře a v různých článkách, protože kultura a hospodářský život v horských vesnicích na Valašsku se od padesátých let 20. století zásadně změnil. Začalo tedy moje pátrání v publikacích a etnografických časopisech po zmínkách o starém způsobu chovu ovcí a po tom, co zapříčinilo jeho úpadek.

Terénní výzkum k tématu práce provedený v roce 2006 a 2007, mě zavedl mezi pět současných zemědělců, chovatelů dobytka. Respondenti zpočátku nebyli příliš ochotní rozhovory poskytnout, protože se obávali postihů, kdyby jejich informace pronikly na nesprávná místa. Podařilo se mně je ale přesvědčit ke spolupráci. Dotazy směřovaly k jejich současnému životu, na podmínky pro chov zvířat a na druhy chovaného dobytka. Zajímala jsem se o tradici hospodaření v jejich rodinách, zachovávané zvyklosti spojené s chovem a nakonec i o plány do budoucna a o jejich názory na vyhlídky horského zemědělství. Pořádila jsem na jejich pozemcích řadu dokumentárních fotografií. Rozhovory se čtyřmi zemědělci jsem nahrávala na magnetofonový pásek a pak jsem se snažila o doslovný přepis se

zachováním jazykových specifíků mluvčích. Jsem si vědoma toho, že se nemůže jednat o fonetický přepis podle vědeckého úzu a pravidel dialektologů. Další kroky mě zavedly k literatuře. Etnografové vydali nemálo monografií, studií a článků o karpatské salašnické kultuře. Má práce však zabíhá až k počátkům samotného chovu, a tak jsem musela vyhledat i literaturu zaměřenou na dějiny zemědělství. Celkově pro mě byla literatura, kterou jsem prostudovala, velkým přínosem a důležitým zdrojem k napsání textu. Problémy mně dělaly publikace vydané v době komunistické totality. Měla jsem a stále z nich mám pocit neobjektivnosti, obtížně jsem hledala nestranné materiály, abych je mohla porovnávat s objektivnějšími. Současná literatura věnovaná zemědělství a zvláště chovu dobytka je skoupá. V této záležitosti mně příliš nepomohly ani návštěvy Státních okresních archivů ve Zlíně-Klučívce a ve Vsetíně. Dostupné byly archiválie a dokumenty z doby konce 19. století, počátku 20. století, první Československé republiky a z období socializace vesnice. Posledně jmenované materiály byly jen těžce přístupné, a to kvůli zákonu o ochraně osobních údajů. Nalezené údaje mi přesto nepřipadaly věrohodné. Také jsem pátrala úspěšně v pozůstalosti Jaroslava Šťastného. Z literatury uvedu alespoň ty knihy a články pro mě nejpřínosnější. V rámci heuristiky jsem prostudovala mnoho odborné literatury, avšak některé knihy jsem pouze prošla a v práci nepoužila. K základním náleží např. kniha *Kultura ludowa slowian* od Kazimierza Moszynského, kde je shrnutý srovnávací materiál o slovanské kultuře, nebo *Počátky národopisu na Moravě* od Richarda Jeřábka či Václavíkovo *Luhačovické Zálesí*. Poznátky jsem čerpala např. i z *Československé vlastivědy* z kapitoly Zaměstnání a výroba, kterou zpracoval Josef Kramařík nebo z *Vlastivědy moravské, Lidové kultury na Moravě*. Zde mě zajímaly kapitoly od Josefa Jančáře a Miroslava Války. Výčet literatury se zaměřením na Valašsko by zabral hodně místa, proto uvedu alespoň dílo Ludvíka Kunze a jeho poslední knihu *Rolnický chov ovcí a koz, Tradiční zemědělství na Valašsku* od Jaroslava Šťastného či články od Jaroslava Štíky (Rozšíření a intenzita karpatské kultury na Moravě a ve Slezsku). Přínosem byla kniha *Tradičné ovčiarstvo na Slovensku* od Jána Podoláka a *Lid a národ* Františka Bartoše.

V práci o šesti kapitolách popisují vývoj zemědělství, se zaměřením na chov hospodářských zvířat a jeho podobu v 19. až 21. století. Jde o postižení historického vývoje chovu jednotlivých druhů dobytka, chov ovcí, zvláště salašnictví, hledám důvody jeho úpadku či odpověď na to, jaké hospodářské zvíře ovce nahradilo a jak vypadá současný stav.

V první části popisují vývoj zemědělství na východní Moravě a trendy platné nejen pro tuto oblast. V dalších kapitolách přibližují technologii chovu dobytka v zimních a letních

měsících nebo nížinné a horské pastevectví. Zde jsem nemohla vynechat popis pastevců a salašů a romantické popisy jejich života, jako např.:

„[...] Jeho [bačova] rozhalená hrud', hubený obličej a holé paže zbarvilo slunce dohněda. Dlouhé, zřídkakdy česané a za uši shrnuté vlasy a zakroucené vousy mu propůjčovaly důstojného vzezření. Na opáleném těle široký rubášek, přes něj úzké dlouhé nohavice, bosé nohy v opáncích. Jeho ctihodnou hlavu pokrývala kulatá čepička z troudu. Tak nějak vypadal tento starý muž, jenž zde, v odloučenosti od světa, připravuje svou bryznu a při vši nuznosti spokojeně píská na fujaru.“<sup>1</sup>

Výzkum zjistil, že život na salaších nebyl vůbec idylický a poetický, že to byla tvrdá a náročná práce. Nezkreslený pohled na práci kolem ovcí dávají badatelé Jaroslav Štika nebo Ján Podolák.

Od čtvrtého oddílu je tématem, kterému se věnuji, chov jednotlivých druhů dobytka podle důležitosti pro sledovanou oblast. Výčet a historii začínám u ovcí na velkostatech a u poddaných, přecházím k chovu skotu a na závěr připojuji poznámky o koních, kteří na Valašsku nebyli často chováni pro chudobu kraje v takovém rozsahu, jako např. na Hané. Nevynechala jsem ani tematiku tzv. krav chudých, koz, kterou jsem připojila ke kapitole o chovu ovcí. Naopak pomíjím chov prasat. Následující oddíl věnuji pověrečným praktikám provozovaných při pastevectví a chovu dobytka v minulosti a dnes. Závěrem ozřejmuji život zemědělců, chovatelů dobytka, v současnosti. Zde jsem použila výsledky svého terénního výzkumu.

Domnívám se, že v současnosti výzkum tradičního pastevectví přinese už jen malé množství nových poznatků. Terénním výzkumem v oblastech, kde tato tradice přetrvává, můžeme zjistit spíše postoj lidí k socializaci vesnice a jak se s ní vyrovnávali. Ukazuje se, že to je téma složité a citlivé a že pamětníci neradi vzpomínají na dobu, kdy o vše přišli. To moje diplomová práce jen naznačuje a bylo by pro etnografii jistě přínosem, kdyby se další výzkum ubíral právě tímto směrem.

---

<sup>1</sup> JERÁBEK, R.: *Počátky národopisu na Moravě, antologie prací z let 1786–1884*. Brno 1997, s. 96–97.

## OBSAH

1. Úvod .....	s. 4
2. Historické souvislosti chovu hospodářských zvířat na východní Moravě .....	s. 8
3. Technologie chovu hospodářských zvířat .....	s. 23
3.1 Pastevní plochy .....	s. 26
3.2 Letní pastva .....	s. 28
3.2.1 Nížinné pastevectví .....	s. 29
3.2.2 Horské pastevectví (salašnictví) .....	s. 31
3.3 Zimní ustájení .....	s. 36
4. Druhy chovaných hospodářských zvířat.....	s. 39
4.1 Ovce a kozy .....	s. 39
4.1.1 Ovce na velkostatkách a u poddaných .....	s. 42
4.1.2 Salašnický způsob chovu ovcí .....	s. 46
4.1.3 Novodobé formy chovu ve 20. století .....	s. 51
4.2 Skot .....	s. 54
4.3 Koně .....	s. 61
5. Pověry a pověrečné praktiky související s pastevectvím .....	s. 65
6. Život východomoravských chovatelů hospodářských zvířat dnes .....	s. 72
7. Závěr .....	s. 89
8. Přílohy .....	s. 92
8.1 Obrazová příloha – medailonky pěti zemědělců .....	s. 92
– seznam fotografií z terénního výzkumu .....	s. 94
– fotografie z terénního výzkumu .....	s. 95
8.2 Textová příloha – magické praktiky při léčení dobytka .....	s. 108
– přepis rozhovorů .....	s. 109
9. Seznam pramenů a literatury .....	s. 155

## 2. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI CHOVU HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT NA VÝCHODNÍ MORAVĚ

Je všeobecně známo, že živočišná výroba tvoří nedílnou součást zemědělství odnepaměti. Rostlinná i živočišná výroba spolu souvisejí a toto spojení bylo a jistě i do budoucna bude trvalé. Hospodářské zvířectvo je závislé na rostlinné potravě a zároveň v minulosti byla rostlinná výroba závislá na zvířecí produkci hnoje potřebného k vyšším výnosům.

Zvířata jako skot, ovce nebo kozy jsou bezesporu užitečná. Dávají hlavně maso, mléko, kůži či kožešiny a mnohá jsou prospěšná při práci. Toto si lidé uvědomovali už v dávné době. V neolitu si člověk začíná ochočovat a domestikovat některé druhy zvířat. Předpokládá se, že nejstarším domácím užitkovým zvířetem byla ovce. V 5. tisíciletí před Kristem přišel na řadu skot, prase i koza. Kůň byl domestikován až ve 2. tisíciletí před Kristem.<sup>2</sup>

Na území českých zemí se v průběhu dějin vystřídalo několik kultur. Avšak až Slované, kteří jsou na našem území doloženi od 6. a 7. století, můžeme nazvat zemědělci v širším slova smyslu. Pěstovali obilí, chovali dobytek, sázeli ovocné stromy a vinnou révu, stáčeli včelí med, lovíli drobná zvířata. Hlavním a nejdůležitějším zaměstnáním bylo pěstování obilí a chov užitkových zvířat, převážně skotu.<sup>3</sup> Tento nejčastěji chovaný druh zvířat pěstovaný hlavně pro maso a dále využívaný k tahu byl zapřahán jednotlivě nebo v páru. Tyto kusy byly velmi ceněny, a to více než kusy na pastvinách. Přesto péče o ně nebyla o mnoho lepší. Ve slovanské době se jednalo o nešlechtěná, malá, odolná a nenáročná zvířata. Dobytek pásal pravděpodobně už tenkrát pastýř ve volné přírodě a na zimní období byl převáděn na chráněné pastviny. Jen v nejtušší zimě byl dokrmován hlavně senem.<sup>4</sup>

Ovce, byly sice rozšířeny po celé Evropě, avšak nebyly chovány ve všech oblastech shodně. Nehledě na to, že vhodné podmínky pro chov ovcí nebyly všude stejné. Rozšířenější byl chov v hornatějších územích osídlených Slováky, jako například na Slovensku nebo na Balkáně, avšak v menší míře byly chovány i na jiných místech. Jednalo se ještě o nekultivované rasy a ani spřádání vlny nebyla kvalitní. Kozy byly chovány daleko méně než

---

<sup>2</sup> Neolit neboli mladší doba kamenná se klade do doby 7000 až 3500 let před Kristem. V této době můžeme sledovat počátky výrobního hospodářství a vzniklo zemědělství, velký skok v lidských dějinách. Nejdříve se tak stalo v místech, kde byly vhodné podmínky pro pěstování plodin a chov zvířat. Viz ČAPEK, V.–PÁTEK, J.: *Světové dějiny I. Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. Praha 1998, s. 12.; HROMÁDKO, J.: *Dějiny zemědělské výroby*. Praha 1970, s. 58.

<sup>3</sup> BERANOVÁ, M.: *Slované*. Praha 2000, s. 88.

<sup>4</sup> Tamtéž, s. 110.



ovce, vypásaly plevelem zarostlé pozemky vhodné k pastvě. Teprve až kozy zlikvidovaly méně vhodné rostliny, na trávě se mohly napást ovce a jiná zvířata.<sup>5</sup>

O zemědělství v době Velkomoravské říše můžeme podle archeologických nálezů usuzovat, že se rozvíjela nejen rostlinná, ale i živočišná výroba. V hospodaření se přistupovalo k trojhonné soustavě a k plužnímu hospodářství. Slované postupně přešli k feudalismu, avšak ve společnosti stále přetrvaly přežitky rodového zřízení. Zemědělský výrobce se v průběhu doby stával poddaným i nevolníkem.<sup>6</sup>

Charakteristickým znakem pro feudální společnost ve středověku i v novověku byla existence privilegované šlechty. Šlechtické rody se o svoje pozemky začaly starat hospodářsky a kulturně a také na nich začaly zakládat kláštery, které se stávaly centry duchovního a hospodářského vývoje v českých zemích. Církevní řády k nám přinesly ze západní Evropy několik novinek a zejména cisterciácký řád se intenzivně věnoval zemědělství a vedl poddané ke zlepšení jejich práce v hospodářství. Půda v této době patřila výhradně panovníkovi, šlechtickým a církevním feudálům a ti ji dávali do dědičného užívání poddanému vesnickému obyvatelstvu, které ji mělo za úkol obdělávat, aniž ji vlastnilo. Hospodaření se rozvíjelo pomalu. Poddaní odváděli naturální a později i peněžní dávky, a to v pravidelných termínech. Od konce 13. století se většinou jednalo o dny sv. Jiří (24. dubna) a sv. Havla (16. října). Dále poddaní vykonávali pracovní rentu, tzv. robotu, která se dělila na ornou, ženní a potažní. Doba a předpis povinné roboty byly různé.

Od 12. století také rostl počet obyvatel a s tím souvisela i potřeba kolonizovat až dosud neobydlená území. Byl to složitý hospodářský a společenský proces, který značně pozměnil život a vztahy vesnického obyvatelstva. Základním principem bylo osadit a pak zemědělsky vzdělávat novou půdu. Do 13. století probíhala vesměs tzv. vnitřní kolonizace, kdy domácí obyvatelstvo osidlovalo až dosud lesnatá území. V rámci nových kolonizačních snah přichází obyvatelstvo z různých koutů západní a střední Evropy. Osidluje převážně příhraniční oblasti a zemědělsky vzdělává půdu především ve výše položených oblastech. Tato kolonizace dostala později přívlastky tzv. velká, středověká nebo německá. S kolonizací bylo také spojeno zavedení lánové soustavy.<sup>7</sup>

Sociální a právní postavení zemědělců do značné míry ovlivňoval vývoj správních a soudních poměrů. České země byly rozděleny do krajů a správa země náležela krajským úředníkům. Později v krajích získala převahu vrchnostenská správa, menší správní a soudní

---

<sup>5</sup> BERANOVÁ, M., c. d., s. 108–109.

<sup>6</sup> HROMÁDKO, J., c. d., s. 18–19.

<sup>7</sup> Lánová soustava rozděluje pozemky v lány, na jednotky zhruba o rozloze 18 až 20 ha.

celky, panství (velkostatky). Tento stav přetrval do poloviny 19. století.<sup>8</sup> Pro hospodářský život v českých zemích předbělohorského období bylo charakteristické postupné vytváření velkostatku jako zemědělské výrobní a správní jednotky. Zemědělská výroba se rozvíjela ve dvou různých výrobních formách, a to jako velkovýroba na velkostatech a na druhé straně jako malovýroba v menších selských hospodářstvích. Tento dualismus přetrval v našich zemích po několik století.

V době po husitských válkách, které zasáhly hlavně Čechy a daleko méně už Moravu, nastalo v zemědělství značné oživení způsobené rychlým rozvojem měst a řemesel a také stoupající spotřebou zemědělských výrobků. K tomu se rozšiřoval areál zemědělské půdy. Patrně nejvíce se tento trend projevil v horské části Moravy, kde byly kvalitní půdy pro obilnářství málo a nerostné bohatství chybělo. Osídlování Valašska pokračovalo i v 16. a v 17. století. Stávající osady se rozšiřovaly, byly zakládány nové obce, často výše položené. Kolonizační ruch se přenesl do hornatých částí území, do Javorníků, Vsetínských vrchů i jižněji položených vrchů Hostýnských. Snahy o osídlení horských údolí a svahů byly pojmenovány jako pasekářská kolonizace. Název pochází od zakládání pasek na svazích hor, tedy sezónních, ale i stálých horských hospodářství. Do nových sídel v horách se stěhovalo nezámožné obyvatelstvo z nížinných částí Valašska i cizí osadníci z blízkých i vzdálenějších moravských a slezských obcí.<sup>9</sup> Tato kolonizace se časově doplňovala s tzv. kolonizací valašskou neboli pasteveckou.<sup>10</sup> Valašští kolonisté, horští pastevcí ovcí a také skotu, pomalu postupovali po hřebenech Karpat až se dostali na jejich nejzazší bod, na východní Moravu. Ani zde se zpočátku neusazovali natrvalo a kočovali se svými stády za dobrou pastvou po hřebenech Moravskoslezských Beskyd a Javorníků. Během kočování sestupovali i níže do

---

<sup>8</sup> KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích I*. Praha 1994, s. 17–30.

<sup>9</sup> ŠTIKA, J.: *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*. Ostrava 1973, s. 26.

<sup>10</sup> Problematika valašské kolonizace nebo také karpatské salašnické kolonizace byla v etnografické literatuře již mnohokrát probírána. V jedné ze svých prací ji shrnul i J. ŠTIKA. Rozsahem vlivu salašnické kultury na východní Moravě se zabýval J. VÁLEK. Putování pastevců celou východní Evropou až na Moravu popíral D. CRÄNJALÄ, který pasteveckou kulturu považoval za autochtonní. F. DOSTÁL se zabýval etnickým vývojem východomoravské oblasti. V práci historika J. MACŮRKA *Valaši v západních karpatech v 15. – 18. století* najdeme informace o příchodu Valachů na naše území i o jejich sociálním postavení a dalších problémech týkajících se této otázky. Viz ŠTIKA, J.: Rozšíření karpatské salašnické kultury na Moravě. *Český lid* 48, 1961, s. 97–98.

J. Bača v zásadě valašskou kolonizaci rozdělil do několika období. Nejstarší období bylo do roku 1500. Do této doby Valaši postupně pásli dobytek po hřebenech hor a přicházeli i do našich východních oblastí, ale zpráv máme ještě velmi málo. Vrchnost brzy poznala velký hospodářský význam pasení odolného dobytka, a tak jim poskytla velká privilegia. Další období bylo v rozmezí let 1500 až 1848, kdy salašnický chov ovcí vzkvétal a šířil se i mezi domácími obyvatele. Mnoho velkých salašů zakládaly i velkostatky a po horských hřebenech se pásala velká stáda ovcí. V tomto období se valašští kolonisté trvale usadili a splynuli s domácími usedlíky. Autor uvádí další dvě etapy této kolonizace, od roku 1848 do 1948, kdy salašnictví upadá a následně po roce 1948 spojené s budováním socialismu. Tato dvě období už nejsou přímo spojena s karpatskou salašnickou kolonizací. Viz BAČA, J.: Valašská kolonizace, její význam a časovost. *Dolina Urgatina* 4, 1950, s. 50–51.

údolí, kde se potkali s pasekářskými kolonisty, kteří postupovali opačným směrem. Oba proudy se příznivě ovlivňovaly, především ekonomicky.<sup>11</sup> Valašská kolonizace a s ní související salašnická kultura pastevců významně přispěly k zvláštnímu rázu východomoravské lidové kultury.<sup>12</sup>

Živočišná výroba v době mezi husitskými válkami a bělohorskými událostmi prosperovala. Přesto české země v produkci hovězího masa soběstačné nebyly a stavy skotu se zvyšovaly jen pomalu. Řešením byl levný jateční skot přiháněný do českých zemí z Uher a ze zemí východní a jihovýchodní Evropy. Skot se zpravidla půl roku pásal na pastvinách a půl roku byl ustájen, ale stájové krmivo bylo nekvalitní a bylo ho málo. Tomu odpovídala i hmotnost, výška a kvalita masa tehdejšího skotu. Výroba hnoje a jeho využití k vyživování vyčerpaných polí nebyla běžně praktikována. Ke zregenerování půdy sloužil úhor, což nestačilo. Systém úhorové soustavy souvisel se společnou pastvou obecního stáda, při které byl pozemek hnojen a zároveň musel být čas od času přihnojen mrvou získanou zimním ustájením. Hnoje bylo málo a byl pro nedostatek obilní slámy sloužící k podestýlce a zimní píče nekvalitní. Hnůj se na pole vyvážel zpravidla v zimních měsících na vozech opatřených „prkny k hnoji.“ Na místě ho hospodář rozhodil a až při jarní orbě úhoru se mrva dostala do země. Charakteristickým znakem zemědělství až do 19. století byl trvalý nedostatek hnojiva.<sup>13</sup>

Naopak chovu ovcí extenzivní způsob hospodaření vyhovoval a vytvářel pro ně dobré podmínky. Ovce byly chovány na feudálních statcích, v nížinách především pro vlnu, v horských oblastech i pro mléčnou produkci. Stáda ovcí často vlastnili i poddaní, kteří je chovali s nízkými náklady zejména na mléko. Postupně se stával nepostradatelný v zemědělství, v dopravě a také ve vojenství i kůň, jehož chov nabýval stále většího významu. S rozvojem robotních povinností se úměrně zvyšovaly i stavy koní pro potažní práce.

V předbělohorském období vykazovalo naše hospodářství úspěšný vývoj, naproti tomu po událostech na počátku a v průběhu 17. století se dostalo naše zemědělství do vleklé krize. Podstatně se zhoršily poměry poddaných a feudální vykořisťování se stupňovalo a tím se zvyšovala i osobní nesvoboda poddaných. Vrchnostenské řády obsahovaly přísné předpisy a jejich porušování bylo trestáno pokutami a tresty.

Po třicetileté válce mnoho statků pozbylo své majitele, a tak volnou půdu zabraly velkostatky. Ty však neměly pracovní síly ani dostatek nářadí pro obdělávání nabytých pozemků, proto většinu prací na panském prováděli poddaní. Poddaní přitom hospodařili na

---

<sup>11</sup> KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích I.*, c. d., s. 53.

<sup>12</sup> ŠTIKA, J.: Rozšíření karpatské salašnické kultury na Moravě, c. d., s. 97.

<sup>13</sup> MÍKA, A.: *Nástin vývoje zemědělské výroby v českých zemích v epoše feudalismu*. Praha 1960, s. 72–76.

svém statku pro vlastní obživu, zároveň robotovali s vlastním inventářem, zajišťovali provoz panského velkostatku. Zemědělská výroba dosáhla dřívější úrovně až počátkem 18. století.

Situace se částečně zlepšila až za vlády osvícenských panovníků Marie Terezie a Josefa II. Jejich patenty a nařízení vedly ke zlepšení postavení poddaných a pravomoc vrchností nad poddanými byla silně omezována.<sup>14</sup> Chov hospodářských zvířat se postupně rozvíjel i po třicetileté válce. Nejdůležitější byl chov skotu a ovcí. Dobytek měl rozlehlé plochy k pastvě, neboť na venkově byl opuštěné půdy dostatek. Přesto zimní výkrm byl i nadále nepostačující a zlepšil se až zavedením pěstování zelených pícnin a později se zpracováním cukrovky a brambor. K tomu byli využíváni ve větší míře voli. Koní ubylo a trvalo dlouho, než se jejich početní stav opět zvýšil. Hlavní zdroj příjmů přinášel prodej mléčných produktů a někde i prodej jatečných zvířat. Chov ovcí na velkostatech začal mnohem více podporovat stát s ohledem na rychlý rozvoj manufaktur a textilního průmyslu.

Roku 1848 bylo zrušeno poddanství a český sedlák se stává skutečným vlastníkem půdy a svého hospodářství. Stal se svobodným občanem podřízeným státní moci. Tato událost měla velký vliv i na zemědělskou výrobu a podnikání. Vznikl prostor pro kapitalistický způsob hospodaření založený na volném trhu a na námezdní práci. Feudální velkostatek přecházel ke kapitalistickému systému organizačními přeměnami. V období druhé poloviny 19. století byly právě velkostatky nositeli a šířiteli nových progresivních směrů v zemědělství.

Růst počtu obyvatel a rozvoj vnitřního tržního hospodářství měly zákonitý dopad i na zemědělství. Bylo nutno zvýšit výrobu, avšak zastaralý systém a nedokonalá technika to prozatím neumožňovaly. Ve druhé polovině 19. století probíhala druhá etapa technické revoluce v zemědělství, jež přinesla výkonnější stroje, nové postupy při pěstování plodin i zavádění nových plodin nebo šlechtění hospodářských zvířat. V živočišné výrobě se obrátila pozornost ke zlepšování chovu skotu a doposud hojně chovy skopového dobytka ustupují a jejich počty rychle klesají. Zato se rozšiřoval chov koz v maloroľnických hospodářstvích i v příměstských oblastech. Skot byl do této doby „nutným zlem“ a byl využíván nejen k potažní práci na poli, ale i k přepravě materiálu. Byl negativně ovlivňován špatnou jakostí zvířat, nedostatečnou výživou i nesprávnou volbou užitkovosti, a proto nedosahoval požadovaných výnosů. Z těchto důvodů byla pochopitelná snaha zvýšit počty zvířat a zlepšit

---

<sup>14</sup> Marie Terezie zavedla provádění soupisu půdy a obyvatel pro daňové účely, jednotnou soustavu měr a vah (loket, sáh, libra, máz, holba a jiné) a reformu školství. Josef II. uvedl v život toleranční patent, který zrovnoprávňoval protestanty, pravoslavné a židy s katolíky. Také zrušil nevolnictví vydáním patentu z roku 1781, kterým získali lidé osobní svobodu a mohli rozhodovat o svém osudu i bez souhlasu vrchností. Viz ČAPEK, V.–PÁTEK, J., c. d., s. 36–38.

jejich užítkovost a plemenné ustálení. Byly vytvořeny plemenné obvody a budovány plemenné stanice podporované odborníky.<sup>15</sup>

S historií zemědělství a živočišné výroby souvisí i způsob získávání a obdělávání zemědělské půdy. Od raného feudalismu se prolínaly dvě soustavy hospodářství, trojhonné a trávoplní. Trojhonné hospodářství bylo intenzivnější než trávoplní (přílohové), ale oproti moderním systémům bylo stále extenzivní. Bylo založeno na střídání ozimu, úhoru a jaře. Úhor byl nutný pro regeneraci půdy a pro pastvu dobytka.<sup>16</sup> Trojhonná soustava byla základním pilířem zemědělské výroby po celé období feudalismu. Orná půda poddaných byla jednoduše rozdělena na tři zhruba stejně velké hony. Rolník tedy neměl pole v souvislé ploše, byla rozdělena do samostatných tratí na několika místech v okolí vesnice. Takto rozdělená orná půda byla osévána jednotným systémem. V prvním honu museli všichni rolníci sít ozimé plodiny, v horských podmínkách to bylo převážně žito, v úrodnějších oblastech pšenice. Na druhý hon patřily jařiny, kdy to byl zejména v horských oblastech oves, jinde ječmen, vedle toho i jaře žito a proso, a třetí hon ponechávali úhorem.<sup>17</sup> Na něm se pásal obecní dobytek a tím se alespoň částečně zajišťovalo pohnojení půdy. Každé pole bylo úhorem v pravidelném tříletém cyklu a každé bylo také v souladu s tímto systémem hnojeno.<sup>18</sup>

Trávoplní hospodářství bylo založeno pouze na střídání úhoru a jaře, takže byly pěstovány obilniny dva až tři roky po sobě a dobytek pasen na dlouholetém úhoru–příloze. Uplatnila se hlavně v podhorských a horských oblastech, kde dlouho ležel sníh a ozim vymrzal. Úhoru bylo stejně nebo i více než jaří a tím pádem bylo více pastvin pro dobytek, který zároveň pomáhal zúrodňovat úhory. Tento systém a hospodaření se dochovaly až do počátku 20. století.<sup>19</sup> Tedy i v horských oblastech východní Moravy. Tamní drsné klimatické podmínky nutily obyvatele vysévat kromě základních a běžných druhů obilnin i některé krajové odrůdy. Byl to zvláštní druh žita zvaný „křibica“ nebo „špalda“, která se nejvíce podobala jaře pšenici. Další zvláštní odrůdou zvanou „gengel“ byl dvouřadý ječmen. Až do první světové války se na horách vyséval tzv. „bér“, odrůda prosa, a také pohanka.<sup>20</sup>

V 19. století vytlačovalo střídavé hospodaření postupně tradiční úhorový systém. Půda se již nenechávala ležet ladem, aby regenerovala, ale účelně se na ní střídalo pěstování zemědělských plodin, z nichž hlavně píceňiny a jeteloviny obohacovaly půdu o dusíkaté látky. V osevním postupu se střídá jetel, ozimá obilnina, hnojená okopanina a jarní obilovina

<sup>15</sup> KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích I.*, c. d., s. 54–130.

<sup>16</sup> KRAMÁŘÍK, J.: *Zemědělství*. In: *Československá vlastivěda III. Lidová kultura*. Praha 1968, s. 29.

<sup>17</sup> Tamtéž.

<sup>18</sup> MÍKA, A., c. d., s. 69–71.

<sup>19</sup> KRAMÁŘÍK, J., c. d., s. 29.

<sup>20</sup> JANČÁŘ, J.: *Zaměstnání, práce a obživa*. In: *Vlastivěda moravská. Okres Vsetín*. Vsetín 2002, s. 358.

s podsevem jetele a později jsou zapojovány i průmyslové plodiny. Díky tomuto postupu je dosahováno vyšších výnosů a chov hospodářských zvířat se zbavuje závislosti na píce získávané pouze z luk a z pastvin.<sup>21</sup> Nejdříve se tento osevní způsob ujal na velkostatkách, odtud se šířil do větších hospodářství a nakonec zdomácněl i v menších rolnických usedlostech. Do horských oblastí dospěl nejpozději, až koncem 19. a počátkem 20. století, avšak v odlehlých končinách se dlouho udržely staré osevní postupy a systémy.

Obecně byly nejčastějšími plodinami obilniny. Nejlépe se v našich zeměpisných podmínkách vedlo ozimému i jarému žitu a pšenici, která však byla náročnější. Dále se k těmto obilovinám řadil ječmen, který se uplatňoval hlavně v pivovarnictví a oblíbený byl v době nedostatku i u chudého obyvatelstva. Tuto skupinu uzavírá oves, důležitý v horských oblastech. Jako krmivo se na jižní Moravě rozšířilo pěstování kukuřice. Významnou úlohu hrály novodobé okopaniny, hlavně brambory a cukrová řepa.<sup>22</sup>

V druhé polovině 19. století se rychle rozvíjelo a sílilo peněžní i tržní hospodářství. Výše popsané nové soustavy v zemědělství byly velmi náročné na náklady, na nové, lepší stroje a dokonalejší nářadí; díky tomuto pokroku ve výrobě rostly úměrně i dluhy zemědělců. Pokud chtěl střední rolník konkurovat velkostatku, musel si pořídit nové stroje, ale neměl potřebné peníze, a tak si musel vzít úvěr. Vysokou míru zadluženosti měla na svědomí i rozšířená lichva. S podobnou situací zápasili rolníci i v jiných zemích. Právě na Západě, v Anglii, Francii a v Německu, se zrodily první myšlenky družstevnictví a ty později přejímalo i české zemědělství, nejdříve v peněžnictví a později také ve výrobě a odbytí zemědělských výrobků. Cílem svépomocného družstevnictví bylo zajistit řemeslníkům a zemědělcům jistější hospodářskou činnost, a tak obstát v konkurenci s velkopřemyslem a s velkostatkem. V českých zemích byla družstva zakládána od sedmdesátých let 19. století a dělila se do několika typů. Nejčastější byla družstva úvěrová, pak nákupní, odbytová, zpracovatelská a strojní. Podobně jako jinde byla i u nás nejdříve zakládána družstva úvěrová, což bylo dáno nedostatkem kapitálu pro rozvoj hospodářství a bezohlednou lichvou. Důležitým propagátorem a zakladatelem byl F. C. Kampelík (tzv. „kampeličky“, malá úvěrní zemědělská družstva s ručením omezeným v rámci jedné obce nebo obvodu farnosti) a J. R. Demel, který s úspěchem zakládal první rolnické záložny především na Moravě. Velkého rozmachu v zakládání svépomocného družstevnictví docházelo za agrární krize, ke které došlo v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století. Družstevní myšlenka se nevyhnula ani živočišné výrobě v pastvinářských oblastech.

<sup>21</sup> ŠTĚPÁNEK, M. a kol.: *Malá československá encyklopedie*, sv. 5. Praha 1987, s. 915.

<sup>22</sup> KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích I.*, c. d., s. 120–125.

Koncem 19. století se rozšířila spolková činnost v rámci zemědělství. A toto odvětví a jeho představitelé začali zajímat také politické strany. Spolky a strany pomáhaly ke zlepšení především hmotného postavení zemědělství a samotných zemědělců. S pomocí agrárního hnutí se zemědělci domáhali vlivu na státní hospodářskou politiku.<sup>23</sup>

Přestože měly české země nejvyspělejší zemědělství v rámci tehdejšího Rakousko-Uherska, ztrácely svůj typický agrární charakter a postupně se měnily z agrárně průmyslových na průmyslově zaměřené. Naše zemědělství si udržovalo svůj vysoký potenciál a zároveň se prohlubovaly trendy kapitalistického zemědělství vyrábějícího pro trh. Základní význam pro posuzování úspěšnosti zemědělství se stávaly jeho produktivita a intenzifikace. Na počátku 20. století a v jeho prvních desetiletích patřila k nejdůležitějšímu a nejvyspělejšímu odvětví v zemědělství rostlinná výroba dělicí se do čtyř základních oblastí: na obilnářskou, řepařskou, obilnářsko-bramborářskou a píceinářskou. Oblast Valašska byla zařazena do oblasti píceinářské, protože zde převažovalo pěstování pícein a pastvinářství, i když se zde pěstovaly také brambory, žito a oves. Zájmové zemědělské organizace věnovaly pozornost zvelebování píceinářských oblastí. Právě v pohraničí bylo počátkem 20. století zakládáno na vhodných místech zhruba 900 ha pastvin a 39 pastevních družstev.<sup>24</sup>

Nová doba přinesla změny rovněž v živočišné výrobě. Statistiky ukazují vzestup počtu chovaných kusů. Za léta 1870 až 1914 výrazně rostly stavy všech hospodářských zvířat s výjimkou ovcí, jejichž počty rapidně klesaly. Zejména u velkých sedláků a středně velkých statků, kde byl přechod na intenzivnější způsoby chovatelství a mlékárenství rychlejší, došlo k rozšíření chovu skotu. Zájem státu se zaměřoval hlavně na užitkovost, kvalitu a v neposlední řadě i na podporu a ochranu domácích chovatelů. Rozvoj živočišné výroby podporovaly vláda, legislativní opatření a zemědělské samosprávné korporace. Zemědělská rada pro markrabství moravské v Brně přispívala k nákupu vhodného chovného materiálu, pořádala výstavy zvířectva, odborné kursy a metodickou pomoc. Z jejího podnětu vznikla okresní sdružení chovatelů hospodářského zvířectva. Odborný dohled prováděl inspektor pro chov dobytka.

Charakter společenského vývoje určovaly kapitalistické vztahy. Podmiňovaly a urychlovaly rozvoj výroby, sociální strukturu obyvatel pracujících v zemědělství. Zároveň se upevnilo a rozšířilo svépomocné zemědělské družstevnictví a téměř v každé větší obci byly zakládány záložny (na Moravě zvané reiffeisenky). Také v oblasti zemědělského pojišťovnictví nastal velký pokrok. Nejdříve bylo zavedeno nejčastěji uzavírané požární

---

<sup>23</sup> KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích I.*, c. d., s. 163–172.

<sup>24</sup> KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích II.* Praha 1994, s. 9–12.

pojištění. Mezi hlavní druhy zemědělského pojištění patřilo pojištění hospodářských zvířat proti nákazám a nucené porážce a pojištění krupobitné. S rozvojem demokracie se věnovala pozornost i sociálním otázkám. Bylo to aktuální v oblasti sociálního pojištění zemědělského dělnictva, které zahrnovalo postupně úrazové, nemocenské, invalidní a starobní pojištění.<sup>25</sup>

První světová válka přinesla českým zemím utrpení a rozvrácení hospodářství včetně zemědělství. Přivodila pokles pracovních sil, nedostatek strojů, hnojiv a nedostatečné obdělávání půdy. To se projevilo zhoršením podmínek hospodaření, snížením úrovně rostlinné a živočišné výroby a návratem k extenzivnějším formám výroby. Ihned po vypuknutí války rakouská vláda vydala řadu opatření týkajících se zemědělství a zásobování. Byly zavedeny povinné dodávky pro armádu, které byly v průběhu války zvyšovány. České země byly před válkou v rámci Předlitavska nejvyspělejší, a proto byly těmito dávkami nejvíce zatíženy. Nejhůře nesli válku hospodáři na malých a středních statcích, kde došlo k úbytku výrobních sil a jejich závislost na velkostatech se zvyšovala. Naopak výrazně rostly ceny. Před válkou byli čeští zemědělci velmi zadlužení, během ní se některým podařilo dluh snížit nebo se ho úplně zbavit díky vysokým cenám. Zemědělská výroba za první světové války poklesla takřka na polovinu.<sup>26</sup>

Dne 28. října 1918 vznikla samostatná Československá republika a malý národ uprostřed Evropy získal politickou a hospodářskou samostatnost. Zemědělství prošlo za trvání první republiky dynamickým a všestranným rozvojem. Dosáhlo velmi dobrých výsledků srovnatelných s vyspělým zahraničím. Nejvýraznější úpravou a zásahem byla pozemková reforma, která měla národní a demokratický podtext: vyvlastnění půdy převážně německé šlechty a odstranění pozůstatků feudalismu – latifundií.<sup>27</sup> Již před první světovou válkou a během ní usilovala především agrární strana o to, aby byla veškerá půda osvobozena od právních omezení a aby byly vytvořeny podmínky pro volné nakládání s půdou. Někteří poslanci této strany prosazovali odkup půdy od velkostatkářů a těmto požadavkům vycházela vstříc i samotní šlechtičtí velkostatkáři. Odprodávali část svých pozemků statkářům, velkým sedlákům nebo průmyslovým podnikatelům. Nový stát zajistil kroky, které umožňovaly velkostatkářskou půdu zajistit v rámci pozemkové reformy a šlechta byla zbavena všech stavovských práv a výsad, dále pak nesměla statky zadlužovat a prodávat.<sup>28</sup>

---

<sup>25</sup> Tamtéž, s. 13–21.

<sup>26</sup> Tamtéž, s. 27.

<sup>27</sup> Existence latifundií (soustředění půdy do rukou jen mála šlechtických rodin) bylo silným přežitkem feudalismu. Tato půda byla vázána fideikomisem, což bylo ustanovení o její nezczitelnosti a dědické posloupnosti, silně omezující svobodný pohyb půdy a posilování kapitalistických forem hospodaření. Viz KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích II.*, c. d., s. 28.

<sup>28</sup> Tamtéž, s. 29–30.



Pozemková reforma byla rozdělena do dvou etap. První z nich skončila roku 1924 a během ní došlo k prvnímu velkému záboru velkostatkářské půdy a lesů.<sup>29</sup> Druhá část skončila roku 1928, avšak sporné případy řešily mezinárodní soudy až do poloviny třicátých let. Do roku 1924 bylo vyvlastněno 68 velkostatků. V některých případech docházelo ke kompromisům, a tak bylo původním majitelům ponecháno či vráceno velké množství půdy. Reforma přispěla k zásadní úpravě vlastnických poměrů v zemědělství: odstranila latifundia a umožnila maloročníkům, kovozezemědělcům a rolníkům získat nebo rozšířit výměru své půdy. V sociální oblasti značně ovlivnila proces diferenciací rolníků. Celková produkce zemědělství stoupla a dosáhla předválečné úrovně.<sup>30</sup> Počet samostatně činných hospodářů a počet zemědělských závodů se zvýšil, výrazně byli zastoupeni malozemědělci s výměrou půdy mezi 1 až 5 ha s tím, že malých zemědělských podniků o rozloze do 1 ha bylo nejvíce na Moravě.

Za první světové války zemědělství stagnovalo a jeho výroba se snížila. Ani živočišná výroba nevykazovala dobré stavy, snížil se početní stav dobytka a zhoršila se i jeho kvalita. K velkému rozmachu v zemědělské výrobě nepřispěla ani inflace, kdy výrazně rostly ceny zemědělských produktů. Jejich růst byl zastaven až po roce 1920 díky dobré úrodě a dovozu produktů ze Spojených států severoamerických. Živočišná výroba téměř výhradně sloužila domácí spotřebě a kladně ji ovlivnila i legislativa. Byl přijat zákon o plemenitbě hospodářských zvířat, který vytvářel předpoklady pro zvelebování chovů. Zároveň omezil plemennou rozmanitost a zajistil připouštění plemenic k licencovaným býčům a v neposlední řadě zdůraznil význam kontroly užitkovosti. Chov hospodářských zvířat byl více zastoupen u malých a středních hospodářství, protože u menších závodů klesala možnost mechanizace. Na produkci obilovin, u kterých se výroba mechanizovala lépe, se tedy zaměřily velkostatky. Ale s vlastním odchovem skotu se setkáváme ve všech závodech v každé výrobní oblasti. Absolutní počty zvířat rostly zejména u chovů koz a prasat, ale i koní. Stavy skotu naopak stagnovaly, ale zvýšily se počty dojníc, což souviselo s rozvojem mlékárenství. Jedině stavy ovcí stále výrazně klesaly.

Po první světové válce nastoupilo do další etapy svépomocné družstevnictví, které těžilo z dosažených zkušeností. Na základě dobrovolnosti družstva sdružovala hlavně slabé zemědělce, a tak jim zajistila lepší hospodářské, výrobní a sociální podmínky. Družstevnictví za první republiky uznávalo potřebu soukromého obchodu a odbytu, vystupovalo proti obchodnímu vykořisťování a nadále bylo děleno na družstva úvěrní (kampeličky, občanské a

---

<sup>29</sup> Záborom se nemyslelo vyvlastnění: bylo to právo státu zabraný majetek přebírat a přidělovat. Půda ze záboru byla přidělována do vlastnictví českých a slovenských zemědělců. Tamtéž, s. 33, 41.

<sup>30</sup> Tamtéž, s. 40–42.

živnostenské záložny a úvěrní družstva), neúvěrní (nákupní a prodejní zajišťující společný nákup zemědělských potřeb a prodej výrobků). Členskou základnu tvořili výkonní zemědělci s pozemky do 20 ha. Také sem patřila družstva výrobní – mlékárenská, která převažovala na Moravě, lihovarská, mlýnská a pekárenská a tzv. jiná, pomocná (elektrárenská a strojní, důležitá pro malé zemědělské podniky umožňující zavedení strojní práce, mlátiček, secích strojů a traktorů).

Po vypuknutí hospodářské krize v roce 1929 bylo hospodářství negativně ovlivněno ve všech odvětvích výroby. Krize měla v naší republice složitý a několikaetapový průběh. Nejdříve se projevila v oborech orientujících se na export, čili v řepářství a cukrovarnictví. Pak zasáhla obilnářství a s poklesem cen nastalo i omezení odbytu. Nejpozději krize zachvátila živočišnou výrobu. Stát se snažil zlepšit celkové poměry ve výrobě na vnitřních trzích prostřednictvím výkupních monopolů. Krize nejtěživěji zasáhla malé a střední zemědělce zvláště v málo úrodných nebo výše položených oblastech a zároveň přivodila jejich velké zadlužení.<sup>31</sup>

Vývoj našeho zemědělství přerušily politické události roku 1938 a druhá světová válka. Po 15. březnu 1939 okupanti podrobili naše hospodářství dalekosáhlé reorganizaci podle jejich plánu. Dřívější zemědělské organizace byly zrušeny a na jejich místo byl ustaven Svaz zemědělství a lesnictví. Součástí okupační politiky také bylo omezení svobody pohybu obyvatel a změn povolání. Úřady se snažily zajistit dostatek pracovních sil v zemědělství, ale ani to nezabránilo klesání hektarových výnosů. Příčinou byly zhoršené podmínky v hospodaření a úbytek půdy. Také se muselo odvádět určité množství zemědělských produktů.

Po skončení druhé světové války bylo zapotřebí naléhavě řešit otázku obnovy zemědělství a jeho rozvoj. Na rozmach v hospodaření měly zásadní vliv politické a správní změny. Státní správu na úseku zemědělství vykonávalo ministerstvo zemědělství a národní výbory spolu s Komunistickou stranou Československa (dále jen KSČ). V rozmezí let 1945 až 1948 se muselo zemědělství vyrovnávat s vážnými ekonomickými a výrobními problémy a většina z nich záporně působila na postavení hospodářů a zasahovala i do sociální oblasti. Průvodním jevem byla nová pozemková reforma probíhající ve třech etapách. První se zaměřila na konfiskaci a rozdělení majetku nepřátel a zrádců a byla prováděna od konce války až do konce léta 1946. Tento majetek zajišťovaly národní výbory a poskytovaly ho novým příchozím. Jednalo se zejména o pohraniční oblasti. Druhou částí byla revize „první“

---

<sup>31</sup> Tamtéž, s. 44–91.

pozemkové reformy. Z půdy podrobené revizi bylo získáno 95 % pro příděl a jen asi 5 % bylo ponecháno původním majitelům.<sup>32</sup> Poslední etapou byla nová pozemková reforma. Výsledkem celé akce bylo zmenšení vlastnictví výměry půdy u soukromě hospodařících osob na výměru 50 ha a nucený výkup pronajaté půdy bez ohledu na její výměru.<sup>33</sup>

Během druhé světové války a zejména po ní byl zaznamenán úbytek pracovních sil v zemědělství a díky tomu poklesla i jeho intenzita. Důvodem byl odchod pracovníků do průmyslu a odsun Němců z Československa. Skladba zemědělské produkce navazovala na předválečný stav, avšak přeměny ve struktuře hospodaření vedly ke zvýšení živočišné produkce bez nedostatečné krmivové základny. V květnu roku 1946 vznikl Budovatelský vládní program, který navrhl dvouletý výrobní plán, tzv. dvouletku. V oblasti živočišné výroby stanovil zvýšit výrobu hovězího masa o 15 %, vepřového masa o 100 %, másla o 10 %, mléka o 75 % a vajec o 50 %.<sup>34</sup> Záměr zvýšení živočišné výroby byl spojen s vytvořením dostatečné krmivové základny. A tak se součástí dvouletky stal i krmivový plán sestavený podle plánovaných stavů zvířat. Hlavní důraz byl kladen na zvýšení výkonnosti zvířat a zlepšení jakosti masa. Dvouletka sice probíhala v ovzduší dynamického politického a hospodářského vývoje společnosti, avšak prognózy nepočítaly s extrémním suchem, a proto nakonec splněn nebyl.

Také svépomocné družstevnictví mohlo navázat na dřívější dobré výsledky. Po válce dokonce přibýly nové typy družstev, jako např. scelovací, strojní a horská pastevní družstva, která vznikala převážně v pohraničí a horských oblastech. Po únoru 1948 však byla družstevnická činnost prakticky zastavena.<sup>35</sup>

Po násilném převzetí moci KSČ v únoru 1948 se radikálně změnil poměr na vesnici i v našem zemědělství. Nastala radikální strukturální přestavba zemědělství, změny v držbě a vlastnictví půdy a také řízení zemědělství. Komunisté postupovali podle sovětského vzoru. Ačkoliv těsně po puči ujišťovali zemědělce, že soukromé vlastnictví půdy budou podporovat a udržovat, brzy na to násilím prosazovali pravý opak. Soukromé vlastnictví omezovali a v dalších letech ho skoro zlikvidovali. Za relativně krátkou dobu deseti let se jim podařilo zlikvidovat mnoho drobných a středních zemědělců a vznikl značný počet družstev a státních statků. Až na výjimky zmizela soukromá hospodářství a pokud existovala např. na Českomoravské vysočině, na Valašsku nebo v jižních Čechách, pak jejich majitelé byli znevýhodňováni a administrativně postihováni státními i stranickými orgány.

---

<sup>32</sup> Tamtéž, s. 157.

<sup>33</sup> Tamtéž, s. 154–160, 171.

<sup>34</sup> Tamtéž, s. 164.

<sup>35</sup> Tamtéž, s. 161–168.

Roku 1949 byl vydán zákon o jednotných zemědělských družstvech (dále jen JZD). Měla za úkol scelování půdy, mechanizaci zemědělské práce, součinnost při stanovení rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, dále péči o zvelebení rostlinné i živočišné výroby a o organizaci práce za účelem zvýšení produktivity. Dnem vzniku JZD zanikla družstva, která se transformovala nebo s družstvem splynula a jejich členové se stali členy JZD. V první etapě združstevňování se nejvíce dbalo na organizaci společného obdělávání půdy. Do družstev nejdříve vstupovali kovorolníci, bezzemci a jen málo rolníků, poněvadž na půdě kvůli svým kořenům a předkům lpěli.<sup>36</sup>

Mluvíme o třech typech JZD. První typ byl charakteristický společnou organizací osevu a sklizně, avšak meze zatím rozorány a pozemky sceleny nebyly. Živočišná výroba mezitím zůstala v individuálním vlastnictví. K druhému typu patřila družstva, která rozorala meze a zavedla společnou rostlinnou výrobu a která rovněž nezasahovala do živočišné výroby. Tyto dva typy družstev byly vlastně kombinací společné rostlinné výroby s jednotlivou výrobou živočišnou, v níž individuální rysy stále převládaly. Do třetího typu byla zahrnuta družstva, která provozovala společnou rostlinnou i živočišnou výrobu a byla v nich zavedena společná organizace práce. Koncem roku 1950 byl vypracován návrh na čtvrtý typ družstev, která byla stejná jako třetí, avšak byla zrušena náhrada za užívání vnesené půdy a členové byli odměňováni pouze za odvedenou práci. Až poslední dvě jmenovaná družstva umožňovala praktikování skutečné zemědělské družstevní velkovýroby.

Združstevňování českých vesnic bylo složitým ekonomicko-sociálním procesem a probíhalo od začátku s komplikacemi a neobešlo se bez násilí a donucování.

*... Ono jak to probíhalo, někdy to probíhalo blbě, lidi do toho nutili a tím prostě hospodářství tady, jako na venkově, prostě zkrachovalo. Já sem do toho družstva šla enom kvuliva tomu, že prostě to bylo zatížené, bysme neobstáli, furt sa na nás dívali jako na neco iného, no. Prostě přišli, abysme to pustili do družstva. No vlastně, co sme měli u chalupy, to nám zebrale jako do družstva a vyhnali nás na ty kopčiska, kde nebyl přístup s mašinam, obhospodařovat jako JZD, tak tim sem to podepsala a potem sa ty pasinky sebraly do toho družstva a tož sem na tom pásala ty družstevní jalůvky ...(M. Holcová, 1938).*

Zemědělci, kteří vnesli svoji půdu do družstva dobrovolně či pod nátlakem si mohli ponechat část půdy jako záhumenku. Její výměra byla určena podle zásady, že je základem vedlejšího pomocného hospodářství, a tak nemusí mít velkou rozlohu. Vzorové stanovy udávaly i dovolený počet hospodářských zvířat.

---

<sup>36</sup> Tamtéž, s. 172–175, 181.

*... to měli násilím sebrané do družstva a něco jim zůstalo, nějaká záhumenka, takže furt sa hospodařilo ... (J. Kocurek, 1966).*

Každý člen družstva byl povinen odevzdat při vstupu do družstva živý a mrtvý inventář, čili hospodářská zvířata a stroje, dále vozy a nářadí.<sup>37</sup>

V polovině 50. let nastala v procesu združstevňování krize, vláda proto povolila členům JZD vystoupit z družstva, pokud jsou nespokojeni. Pro KSČ bylo překvapením, kolik zemědělců vystoupilo a dopomohlo tak k zániku družstev. Po tomto incidentu byla zavedena nová opatření a združstevňování se zrychlilo. Tomu odpovídaly i zvolené metody spočívající v zastrahování zemědělců, neúnosné zvyšování dodávek a administrativní postihy. Kolektivizace měla být dovršena co nejdříve. Toto dokončování socialistického združstevňování zemědělství, které spadalo do konce 50. a počátku 60. let, bylo charakteristické dalším násilným vstupem drobných a středních rolníků. Tím, že rostly prostředky, kterými mohlo družstvo disponovat, byly vynucovány v rámci JZD nejrůznější organizačně výrobní, právní a politické zásahy. Proto se od roku 1960 začalo přistupovat ke slučování družstev.<sup>38</sup>

Zemědělskou výrobu celého období socialistického zemědělství let 1949 až 1989 lze rozdělit do tří vývojových etap. První etapou, která probíhala v letech 1949-1960, bylo období socialistické přestavby zemědělství formou budování JZD a úkoly pomáhal plnit stát především finanční pomocí. Na počátku byl zaveden nový systém výkupu zemědělských produktů, tzv. kontrakce, později byla stanovena zákonem dodávková povinnost a výkup zemědělských výrobků. Dodávková povinnost byla uložena státním statkům, JZD a jejich členům, soukromě hospodařícím zemědělcům a ostatním osobám, kteří vlastnili zemědělskou půdu nebo chovali hospodářská zvířata. Ze živočišných produktů se muselo dodávat maso, mléko, vejce a ovčí vlna. Místní národní výbory vyhotovovaly seznamy všech, kteří byli povinni dodávkami. Okresní pomocníci pak určili výměrem výši dodávek a uzavřeli dodávkovou smlouvu. Přes veškerou snahu se intenzita zemědělství zvyšovala velmi pomalu a ani plán přírůstků prvních dvou pětiletok nebyl splněn. Ke konci 50. let naše zemědělství stále nedosahovalo předválečné úrovně.

Ve druhé etapě v letech 1960 až 1975 sledují státní i stranické orgány další rozšíření a prohloubení socialistických výrobních forem. Jejich opatření měla zajistit materiálně technickou základnu, dostatek potravin pro obyvatelstvo a také suroviny pro průmysl. Produktivita práce rostla a výnosy se pomalu zvyšovaly. K rozvoji socialistické velkovýroby

---

<sup>37</sup> Tamtéž, s. 176–178.

<sup>38</sup> Tamtéž, s. 179–180.

mělo napomáhat slučování JZD. Přes všechna opatření pokračovala určitá stagnace a až po XII. sjezdu KSČ roku 1962 nastaly změny, které měly zaručit zvýšení produkce. Zemědělské podniky získaly více samostatnosti v rozhodování a řízení a začaly dosahovat lepších výsledků. V letech 1968 až 1969 rychle oživila myšlenka svépomocného zemědělského družstevnictví, avšak cestu nové demokracie násilně přerušila okupace vojsk varšavské smlouvy. Během tohoto krátkého oživení roční produkce vzrostla, v živočišné výrobě dokonce o polovinu, a v důsledku růstu výroby se stabilizoval i trh potravin. Většina JZD upevnila své postavení a zlepšily se i poměry družstevních rolníků. Následující období bylo poznamenáno normalizací. Bylo zahájeno budování rozsáhlého agroprůmyslového komplexu, výstavba velkovýrobních kapacit pro živočišnou výrobu a zaváděny nové stroje a technika do zemědělské praxe. Třetí a zároveň poslední vývojovou fází socialistického zemědělství bylo období let 1975 až 1989. Tehdy se zemědělská výroba koncentrovala a prohlubovala se její specializace. Docházelo k rozsáhlému slučování družstev. Tvůrci této koncepce se domnívali, že se tak efektivně uplatní moderní technologie. Postupující vědeckotechnický pokrok se projevil zprůmyslněním zemědělství: vysokým stupněm mechanizace a chemizace. Slučování družstev přineslo zejména ekonomické a ekologické problémy.<sup>39</sup>

Živočišná výroba nebyla po celou dobu procesu združstevňování upravena žádným základním zákonem, jen několika dílčími předpisy. Byla sledována užitkovost hospodářských zvířat, kontrola plemenitby, zajištění nejvhodnějšího krmiva a bylo dbáno na všestrannou ochranu zdraví zvířat.<sup>40</sup> Československo se v této poslední vývojové etapě socializace řadilo mezi země s vysokou intenzitou rostlinné i živočišné výroby. Zemědělská výroba dokázala vyprodukovat rozhodující část potřebných surovin pro výživu obyvatelstva a u základních surovin jsme se přiblížili plné soběstačnosti. I přes úbytek pracovních sil v zemědělství produktivita práce rostla. Ochrana životního prostředí a úloha zemědělství v uchování charakteru krajiny, což se týkalo především stagnace používání průmyslových hnojiv, byla pozitivním přínosem. Avšak v dalším vývoji zemědělství nastal velký obrat.<sup>41</sup>

---

<sup>39</sup> Tamtéž, s. 195–207.

<sup>40</sup> Tamtéž, s. 209.

<sup>41</sup> Tamtéž, s. 214–215.

### 3. TECHNOLOGIE CHOVU HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT

Hospodářský rok byl dělen na dvě části, na letní a zimní. Každé z obou období vyžadovalo při chovu dobytka jiný přístup. V létě byl dobytek vyháněn na pastvu každý den nebo tam trávil nepřetržitě několik měsíců. Naopak v zimě byl ustájen ve chlévech a ovčínech a jen za mírné zimy byl na několik hodin vyháněn na blízké pozemky, kde se ještě nacházela tráva k pasení. Po dlouhé zimě, kdy byl dobytek živený malými krmnými dávkami vysílený, se každý hospodář těšil až ho bude moci vyhnat na čerstvou pastvu.

Mezi nížinným a salašnickým způsobem pasení byl velký rozdíl. V obou případech měl stáda na starosti pastýř. Bylo to zaměstnání respektované – vždyť byl jeho představitel připodobňován k Ježíši Kristu jako k pastýři křesťanského stáda, avšak bylo také zatracované. Pastýři byli celé léto vzdáleni od společnosti a trávili čas v přírodě. Dovedli přírodní síly využívat k „magickým praktikám“ i k léčení dobytka, ale také museli odklízet uhynulá zvířata, což je stavělo do pozice lidí nečistých, pohodných, rasů. V neposlední řadě se někteří pastýři zapléтали se zákonem.

V otázce rozdělení pastýřů je zapotřebí rozlišovat pastevectví nížinné a horské. Každé mělo své specifické znaky a obě byla na východní Moravě provozována, i když vzhledem k povaze terénu převažovalo pastevectví horské. V nížinném způsobu pastvy pásli dobytek obecní a panští pastýři. Obecní pastýř byl volený služebník či zaměstnanec obce, který zodpovídal za svěřené stádo a za odvedenou práci dostával plat. Volili ho na tzv. hromadách–sesypech, sešlostech plnoprávných občanů obce. Během roku se konaly takové hromady dvě: první tzv. tichá sýpka konaná jeden den v masopustním období, při níž se řešilo, zda se ustanoví pastýř nový nebo ve své funkci zůstane dosavadní, a potom i další věci spojené s pastvou, jako například oplocení pastvin. Také se domlouvala cena, za kterou bude pastýř pracovat, a to v naturálních dávkách (obilí, luštěniny a jiné drobné odměny, které se vyplácely na malé, tiché sýpce a pak po žních při mlácení obilí). Až později byly vypláceny i peníze. Druhá tzv. velká sýpka trvala tři dny a scházela se na podzim po ukončení pastevní sezóny, ve dnech připadajících na sv. Václava (28. září), sv. Havla (16. října), sv. Martina (11. listopadu) nebo sv. Ondřeje (30. listopadu). Jednak to byla oslava dobrého zakončení zemědělského roku, jednak skládání účtů pastýře. Sedláci na tuto sýpku zajistili dostatek piva a pastýř měl mnohdy za úkol vykrmit obecní dobytče, které pak účastníci hromady zkonsumovali.

Obecní pastýř byl vybírán z vrstev sociálně slabších, avšak s rodinnou tradicí v chovu dobytka. Ke svému „úřadu“ dostával také právo bydlet v obecní pastoušce, která byla

vzdálená od centra obce, umístěná u pastvin. Náleží mu i tzv. výhonek.<sup>42</sup> Mohl si také přivydělávat výrobou a prodejem bičů a v zimě výrobou rozmanitých dřevěných předmětů potřebných v domácnostech. Symbolem pastýře byl bič, sloužící jako praktický nástroj k ovládní dobytka a pojily se k němu i nadpřirozené představy ochranného charakteru.

Počet obecních pastýřů záležel na poměrech obce, takže bohaté vesnice měly až šest různých pastýřů. Většinou však byly paseny některé druhy dobytka dohromady a pastýřů bylo méně.

Nejdražším živým inventářem byl kůň. Pastýř koní, tzv. koňář, koplář nebo koňák, byl nejváženější, dostával větší odměny a zároveň musel být velmi opatrný. Býval to muž selského původu, většinou druhorozený syn sedláka, avšak nebylo to pro něj zaměstnání na celý život, pouze dočasné. Tento „úřad“ zaniká na přelomu 19. a 20. století s úpadkem selského chovu koní. Skoták zase pásł hovězí dobytek a se změnou orientace vesnického hospodaření v živočišné výrobě na hovězí dobytek byl nejdůležitějším pastýřem právě on. Na pastvě pásł většinou krávy i s koňmi. Hodně využívaným byl pastýř ovcí, čili ovčák, který často pásł zároveň s ovcemi také kozy. Dalšími pastýři byli sviňák a kozák. Ti pásli spíše u selských hospodářů. V žebříčku pastýřů nejnižší postavenými byli husák a husařka. Často tuto práci zastávaly i malé děti.

Na velkostatech bylo dělení pastýřů obdobné. Stáda hospodářského zvířectva zde byly nepoměrně větší než u poddaných, proto byl na velkostatech přítomen pastýř ke každému druhu dobytka. Pro velké stádo ovcí byl povoláván ovčácký mistr, který si přibíral pomocníka (pacholka) až k pětisetlávému stádu. Na selských usedlostech se o koně staral nejstarší čeledín, kravařem se stával odrostlejší mládenec a často tuto funkci zastávali tělesně či duševně postižení lidé. O krávy mimo pastvu se při velkostatku starala šafářka s děvečkami, s tím, že na každých asi deset krav připadla jedna děvečka.<sup>43</sup>

Typickým rysem horského pastevectví karpatské oblasti bylo ustájení a pasení dobytka na horských salaších ve výšce od 700 metrů nad mořem po celé léto, kde se nadojené mléko zpracovávalo ve speciální mléčné produkty. Tím se salašnictví liší od nížinného chovu ovcí, kde jsou ovce ustájeny stejně jako ostatní dobytek a pasou se na týchž pastvinách jako dobytek hovězí.<sup>44</sup> Za salaš a organizaci práce zodpovídá bača. Byl to vždy starší a vážený člověk s dlouholetými zkušenostmi, který zůstává po celou dobu pastvy, aby hlídal stádo,

---

<sup>42</sup> Čili velký bochník chleba od všech hospodářů, kterým pásł dobytek.

<sup>43</sup> PETRÁŇ, J.: Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století. *Acta Universitatis Carolinae*, Praha 1963, s. 127.

<sup>44</sup> ŠTIKA, J.: Salašnické ustájení dobytka a košárování na moravskoslovenském pomezí. *Český lid* 45, 1958, s. 64.



vyráběl sýr a udržoval oheň. Podléhali mu a pomáhali tzv. valaši. To byli vlastně honáci, pastevcí dobytka. Vyháněli ovce na pastvu, pomáhali dojit a prováděli další potřebné práce při salaši. Na pastvě měl bača a valaši ještě pomocníka–honáka. Byl to odrostlý chlapec, který popoháněl ovce, které zůstávaly pozadu. Pobýval zde „na zkušenou“ a zaučoval se pastýřskému řemeslu. Časem se z něho stával bača.

Bača s valachy žili přes léto na salaši. Tvořil ji komplex několika staveb. Důležitou byla koliba, jednoduchá stavba z netesaných trámů, kde se zpracovávalo mléko a uskladoval vyrobený sýr. Bača zde přespával. Koliba byla obehnaná košárem, stabilní ohradou z proutí. Ovce zde mohly zůstat na noc a byly v ní dojeny. Jako přístřešek chránící dobytek před špatným počasím sloužila tzv. pajta.

Na Moravském Valašsku bylo několik druhů salaší. Byly to: panský salaš, který měl v režii vrchnostenský statek; salaš selský, kdy velký sedlák (někdy se dohodli dva až tři menší sedláci a vznikla tzv. míšnická salaš) vlastnil velké stádo ovcí a na salaši zaměstnával baču a valachy. Ti hospodáři, kterým se nevyplatilo vyhnat své stádo samostatně, se domlouvali na vzniku tzv. spolkové salaše. Na provozu poslední jmenované salaše se podílelo až patnáct vlastníků ovcí, kteří se pak dělili i o zisk. Zástupcem podílníků, který dohlížel na poctivost pastevců a na vážení a rozdělování sýra, byl vždy vážený a zkušený hospodář zvaný salašník.<sup>45</sup> Vždy při prvním dojení se zjistilo, jak stádo jednotlivých hospodářů dojí, z toho byl určen poměr a byl rozdělován sýr.

---

<sup>45</sup> ŠTIKA, J.: Salašnictví na Moravském Valašsku ve světle literárních pramenů do poloviny 19. století. *Etnografia Polska* 5, 1961, s. 87.

### 3.1 PASTEVNÍ PLOCHY

Pastevní systém byl základem pro živočišnou výrobu po celou feudální dobu. Větší část roku se dobytek pásal venku na pastvinách a jen několik zimních měsíců byl ustájen ve chlévech a bylo nutné ho krmit. Dostatečné plochy pastvin tak mohly zajistit krmivovou základnu pro dobytek jak při letní pastvě, tak u zimního krmení a jejich stav byl velmi důležitý. Rozsah luk a pastvin záležel na členitosti terénu, louky byly určeny převážně k sečení trávy a jejímu sušení pro zimní píci.<sup>46</sup> Naopak pastviny byly většinou pozemky, které nebylo možno hodnotně využívat pro pěstování obilí, takovými byly svahy a terénní vlny.<sup>47</sup> Jako plochy pro pastvu sloužily v nížinách stálé pastviny a úhory, v podhorských oblastech travnaté plochy, což byly pastviny, louky a přílohy.<sup>48</sup> Dalším místem byly lesy, avšak těm pastva velice škodila.

Pastviny měly po celou feudální dobu charakter obecního či kolektivního majetku a společná pastva dobytka tento fakt ještě utužovala. Tyto pozemky užívali bezplatně všichni majetní občané obce i vrchnost. Tento systém na mnoha místech platil až do 20. století.

Vedle stálých obecních pastvin tvořila významnou složku trojhonné zemědělské soustavy pastva na úhorech. Úhorová pole musela tvořit větší scelené plochy, dostatečně rozsáhlé pro společnou pastvu obecního stáda. S kvalitou pastvin se úhor nemohl srovnávat, rostly na něm převážně málo výživné rostliny a plevel. Využívanou variantou pastvy bylo pasení na osetých polích, na ozimech a někdy i na jařích. Ale většinou až po mrazech a přesto dobytek páchal na těchto polích velké škody.<sup>49</sup>

Nejlepší podmínky pro horskou pastvu dobytka poskytovaly jak přirozené pastviny nad horní hranicí, tak i uměle vytvořené. Těch přirozených není v oblasti Moravskoslezských Beskyd a Javorníků mnoho, uměle vytvořené na úkor lesního porostu převažují. Tyto prostory se kvůli velké vzdálenosti od obce nekosily, jen se vypásaly a zúrodňovaly košarováním. Dříve bylo tvoření pasek klucením živelné a stěží kontrolovatelné, a tak později do této činnosti zasahovala a regulovala ji vrchnost. S nástupem průmyslu, který potřeboval ke svému fungování parou především dřevo, se začínají rozsáhlé plochy pastvin opět zalesňovat.

Dalšími plochami k pasení byly prostory v katastru obce (pod horami), které byly odlehlé a málo úrodné. Často se k němu ponechávaly plochy blízko řek, které byly na jaře zaplavovány. Výjimkou nebylo pást dobytek na loukách. Na loukách se popásal převážně

<sup>46</sup> PETRÁŇ, J.: *Dějiny hmotné kultury*. Praha 1985, s. 347–348.

<sup>47</sup> MÍKA, A., c. d., s. 147.

<sup>48</sup> PODOLÁK, J.: *Tradičné ovčiarstvo na Slovensku*. Bratislava 1982, s. 71.

<sup>49</sup> MÍKA, A., c. d., s. 148–149.

hovězí dobytek (dojné krávy) v brzkém jaru a po senoseči. Tam, kde byly dobré podmínky a sklízela se i otava, přišel dobytek až po sklizni druhé úrody trávy. Postupně se louky uvolňovaly pro všechny druhy hospodářských zvířat.<sup>50</sup>

V dobách poddanství poskytovaly cennou pastvu lesní porosty. Svobodná pastva dobytka v lesích se bohužel velmi rozšířila u poddanských i u vrchnostenských stád a bylo těžké ji omezit. Pastva provozovaná ve velkém rozsahu v lesnatých oblastech, často ve vyšších nadmořských výškách na lesních mýtinách, v řidších porostech a v mlázi, se stala těžkou pohromou pro les. Dobytek škodil lesním porostům ohryzem pupenů a listů, oděrem kůry, zadupáváním sazenic a přirozeného náletu a v neposlední řadě i mechanickým poškozováním kořenových náběhů. Poškození spočívalo v zakrnění stromů a ve vzniku prořídých křovinatých porostů, pro pozdější těžbu a zužitkování nevhodných.<sup>51</sup> Už od 14. století si nechala vrchnost za pastvu v lesích platit a od 16. století byly častější zákazy pastvy v lesích a poškozování lesních porostů. Teprve až šlechta začala o lesní porosty pečovat a zavádět racionální lesní hospodářství, regulovala i pasení dobytka ve svých lesích, avšak až od druhé poloviny 19. století byla pastva v lese zakázána zákonem.<sup>52</sup>

V době socialistické kolektivizace byla zrušena pastva v lesích úplně a horské louky, hole a polany byly zalesňovány, čímž se snížila horní hranice pastevních ploch i jejich rozloha. Níže položené louky a pastviny se začaly využívat hospodárněji. Zmenšení pastevních ploch bylo nahrazováno vypásáním odlehlých luk, které se přestaly kosit, nebo byla neúrodná pole zatravňována a na nich se potom mohlo pást.<sup>53</sup>

---

<sup>50</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 72–75.

<sup>51</sup> NOVOTNÝ, G.: Pastva hospodářských zvířat v lesích českých zemí v minulosti. In: *Pastevectví a krajina. Veronika. Časopis ochránců přírody* 14, 2000, s. 1–7.

<sup>52</sup> MÍKA, A., c. d., s. 150.

<sup>53</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 75.

### 3. 2 LETNÍ PASTVA

Jak už bylo řečeno, hospodářský pastevní rok se členil do dvou období. V tom letním se hospodářská zvířata výlučně pásala. V horských podmínkách východní Moravy se začátek pastvy kryl s vegetačním obdobím, tedy zhruba od dubna do října. V rámci letní pastvy se rozlišovala pastva v předjaří, v době před prvním společným výhonem na pastvu. Pak se uskutečňovala společná pastva na předem určených a ohrazených místech a na podzim se dobytek pásal na vhodných plochách v blízkosti trvalých obydlí prakticky až do prvního sněhu.

Začátek jarní pastvy závisel na množství krmiva nachystaného na zimu a jeho spotřebě. Většinou záleželo na tom, kdy sejde sníh a zvířata se budou moci vyhnat na čerstvý vzduch a na zelenou pastvu. Takto se společně pásly krávy, ovce a ostatní dobytek a to buď pod dohledem pastýře, nebo individuálně.

Den svatého Jiří (24. dubna) byl významným mezníkem v hospodářském roce. Ve většině oblastí se tímto dnem uzavírají louky a pole před vstupem dobytka. Přístupové cesty k pastvinám byly zahrazeny plotem a zodpovědnost za dobytek převzali najatí pastýři. Ten den se také prováděl první společný výhon na pastvu opředený mnoha pověrečnými praktikami. Když nebyly vhodné klimatické podmínky, mohl se dobytek vyhánět na společnou pastvu později, nejpozději však na svátek sv. Ducha<sup>54</sup>

Pastevní sezóna končila v období od září do října. Po této době začíná podzimní pasení zvířat a jeho délka závisela na různých faktorech. Například na klimatických a půdních podmínkách, na možnosti pást na loukách a na polích po sklizni nebo na dostatku zimní píce a pracovní síly potřebné ke každodennímu vyhánění dobytka. Většinou však skončilo s prvním sněhem.<sup>55</sup>

---

<sup>54</sup> Svátek svatého Ducha je pohyblivý závisející na termínu Velikonoc, vždy padesát dní, čili sedm neděl po nich. Viz Státní okresní archiv (dále jenSOkA) Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 24, Malcová, Z.: Srovnání masopustních, jarních a letních obyčejů na Moravském Valašsku a v českých oblastech. *Národopis* 2, 1979–80, s. 13 (separát článku).

<sup>55</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 75–77.

### 3. 2. 1 NÍŽINNÉ PASTEVECTVÍ

Před rozšířením valašské kultury do karpatské pohraniční oblasti Moravy a Slezska existovalo společné pasení veškerého dobytka v údolích řek a v nížinách. Rovinný chov dobytka se odlišoval od karpatského salašnictví také těsným sepětím s polním hospodařením.<sup>56</sup> Důležitý byl dostatek pastevních ploch, což byly úhory a po sklizni strniska polí, v menší míře louky. Rozmístění pastvin umožňovalo vracet se pastýřům na noc do obce, z bližších pozemků se vraceli domů i přes polední vedra. Po večerním návratu dobytka pastýř buď jednotlivá zvířata rozdělával vlastníkům, nebo je na noc zavíral do ohrady u svého stavení či u domu některého z hospodářů. Některé druhy zvířat, např. koně, zůstávaly přes noc na pastvině a pro tyto účely se tam stavěly praktické přístřešky. Také ovce zůstávaly na noc venku, hlavně v době košárování úhorů. Pastýři postavili košár a v jeho blízkosti jednoduché přístřeší pro sebe. U nížinného pastevectví se ovce chovaly hlavně pro vlnu a maso, jejich mléčná produkce nebyla důležitá. Jen tam, kam pronikal karpatský vliv, se ovce také dojily a k těmto účelům se v košárech stavěly i koliby pro zpracování mléka. Dojily se ovce plemen bírek a cigáj, ovce plemena merino se nedojily vůbec.<sup>57</sup> I když chov ovcí nebyl zaměřen výhradně na produkci mléka, mléko se dojilo a užívalo v domácnosti. Zvláštností bylo, že ovce dojily vlastníci stáda, především ženy a nikoliv pastýř. U vrchnostenských chovů dojil ovce ovčácký mistr. U nížinného pastevectví měl ovčák stejné úkoly jako pastýři ostatního dobytka: ráno vyhnat dobytek na pastvu, tam ho hlídat po celou dobu denního pasení a na večer se s ním vrátit do vesnice.

Dobytek se vyháněl na pastvu velmi brzy z rána, často už kolem třetí či čtvrté hodiny ráno, což platilo hlavně pro kravaře. Dopoledne hnali stádo opět domů, aby ho uchránili před vedrem a aby krávy „nestřečkovaly“. V mnoha vesnicích platilo, že před sklizní sena, když chtěl hospodář pást na loukách, musely se krávy pást tzv. „na úvazek“: přivázaly se na řetízek, aby nemohly spásat kvalitní trávu. Po senoseči se mohly pustit i na louky a potom

---

<sup>56</sup> ŠTIKA, J.: Bádání o karpatském salašnictví a valašské kolonizaci na Moravě. *Slovenský národopis* 9, 1961, s. 514.

<sup>57</sup> Název birka pochází z maďarštiny. Ve starším pojetí byla známá jako ovce zemská, vlnařská ovce s kratším, hustým rounem. Z plemene cigáj u nás byla nejvíc zastoupená černohubá ovce, která měla černě až hnědě zabarvené končetiny a hlavu. Vyznačovala se trojstrannou užitkovostí. Bylo to nenáročné a dobře přizpůsobivé plemeno. Plemeno ovcí „Merino“ vynikalo vlnařsko – masnou užitkovostí, bylo středního až velkého tělesného rámce. Rouno bylo husté a vlna bílá, jednotná. Zvířata byla chována v nadmořské výšce do 500 metrů nad mořem v dobrých produkčních oblastech. V současné době je základním mateřským plemenem. Je vhodné k užitkovému křížení se všemi masnými plemeny. Viz KUNZ, L.: *Rolnický chov ovcí*, c. d., s. 40.; ŠTOLC, L.: *Základy chovu ovcí*. Praha 1999, s. 3–4.

měli i kravaři více času na vzájemné besedy a halekání.<sup>58</sup> Mléčnou produkci zajišťovaly pro hospodáře krávy. Dojnice byly pasené na lepších pastvinách a hospodyně je dojily před výhonem na pastvu a večer po návratu, v létě i v poledne.

V horských oblastech se k pastvě skotu také využívaly pastviny na vzdálených horských pozemcích patřící k usedlosti. Tyto horské louky využívané k pastvě skotu se nazývaly stániska nebo také letoviska. Byla zde postavena dřevěná srubová stavba sloužící jako chlév na noční ustájení. Na rozdíl od ovčích salašů o krávy na „kravských salaších“ pečovala děvečka, která měla na starosti dojení a výrobu másla. Pasení skotu měl na starosti kravař nebo kravařka. Pokud byl při stánisku pozemek, pracovala děvečka také na něm. Hospodyně sem přišla jednou za čas na kontrolu a pomocnice odváděla jednou týdně majiteli vyrobené produkty. Některá stániska svojí vysokou polohou a vzdáleností od usedlosti můžeme považovat za analogii alpského hospodářství.<sup>59</sup>

V období likvidace úhorů a přechodu ke střídavému hospodaření zaniká i společná letní pastva. Pokud obci zůstaly společné pozemky – pastviny, chov v omezené míře pokračoval, chov některých druhů zvířat však prakticky zanikl. To se týkalo zejména ovcí. Kde byl nedostatek společných pastvin, pásli hospodáři na vlastních pozemcích.

V druhé polovině 20. století při kolektivizaci zemědělství a scelování pozemků se některé tradiční způsoby organizace letního chovu přebíraly a přizpůsobovaly provozu JZD.<sup>60</sup>

---

<sup>58</sup> SUŠILOVÁ, L.: Klobucký rok. Starobylé zvyky a obyčeje celého roku ve Valašských Klobúčích. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka II*, 1964, s. 49.

<sup>59</sup> ŠTĀSTNÝ, J.: *Tradiční zemědělství na Valašsku*. Praha 1971, s. 24, 29–30.

<sup>60</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 79, 92.

### 3. 2. 2 HORSKÉ PASTEVECTVÍ (SALAŠNICTVÍ)

Salašnictví je zvláštní způsob chovu dobytka rozšířený v oblasti Karpat s přesahy na Balkánský poloostrov. Jeho specifikem byl chov ojedinělé rasy ovcí, která svou odolností umožňovala pobyt na horských pastvinách přes celé léto.<sup>61</sup> Na horských pastvinách se zpracovávalo jejich čerstvé mléko, z něhož se vyráběl speciální druh sýra. Salašování v horském prostředí výrazně ovlivnilo způsob života lidí žijících na salaši. O stavbách a pastýřích při salaši jsem pojednávala již dříve.

Pro majitele dobytka a pastýře začíná pastevní sezóna významnou událostí hospodářského roku: jarním výhonem ovcí na salaš. Přípravy na tento důležitý den probíhaly několik dní předem. Míšaníci společně s bačou určili nejlepší termín pro výhon.<sup>62</sup> V příslušný den přihnali hospodáři svá stáda na určené místo, kde bača přebíral ovce. Počet ovcí každého hospodáře se zaznamenal zářezy na dřevěnou hůl zvanou rováš a podle tohoto záznamu se při skončení sezóny odevzdávaly počty ovcí majitelům. Poté pastýři odcházeli i s velkým stádem (krdel) na horské pastviny, čemuž se říkalo redyg.<sup>63</sup> Ještě před výhonem ovcí na salaš se prováděla jarní stříž, takže ovce šly na salaš ostříhané. Podzimní stříhání probíhalo po rozsadu salaše od konce září do konce října. Byla to většinou práce žen, které měly lepší cit v rukou. Někdy se ovce stříhaly až na salaši. Tehdy byla stříž prací majitelů, avšak organizační příprava a koupání ovcí byly záležitostmi pastýřů.<sup>64</sup>

Vyhánění ovcí mělo slavnostní charakter, bača a valaši byli oblečení do tradičního oděvu a při průchodu obcí na sebe upozorňovali práskáním bičem. Průvod vedl bača s valachy, někdy je doprovázela i muzika. Za nimi šlo stádo ovcí a jely vozy naložené vybavením potřebným k provozu salaše, jako byly dřevěné nádoby, nářadí, potraviny, sůl pro ovce a osobní potřeby pastýřů. Za vozy kráčeli míšaníci a průvod uzavíraly manželky pastýřů. Za vesnicí se průvod rozdělil. Valaši hnali stádo chodníky (pir'ami) přes pastviny a louky, kdežto bača s hospodáři pokračoval přímou cestou na salaš. Bača tam prováděl magické úkony (viz kapitola 5.), upravoval kolibu a připravoval košár pro stádo. Na závěr se na salaši konala hostina, kterou organizoval bača a jeho žena.

---

<sup>61</sup> Jednalo se o ovce cápovité (též valašky), odolné a otužilé plemeno s hrubou vlnou a dobrou doživostí. Viz ŠTIKA, J.: Rozšíření a intenzita karpatské kultury na Moravě a ve Slezsku. In: *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV*. Praha 2004, s. 77.

<sup>62</sup> Doba odchodu na salaš se pohybovala od svátku sv. Jiří do poloviny května, kdy se provádělo tzv. odlíčení – oddělení jehnat od matek. Jen když byla dlouhá zima, posunoval se výhon až na konec května. František Bartoš jako přesný termín uvádí čtrnáct dní před svátkem sv. Ducha. Viz BARTOŠ, F.: *Lid a národ*. Velké Meziříčí 1883, s. 183.

<sup>63</sup> Tamtéž, s. 80, 81.

<sup>64</sup> KUNZ, L.: *Rolnický chov ovcí a koz*. Rožnov pod Radhoštěm 2005, s. 55.; PODOLÁK, J., c. d., s. 153.

Organizace veškerých prací na salaších odvisela od velikosti stáda ovcí. V individuálním salašnictví a u malých salaší se praktikovala pastva v jednom společném stádě, což bylo méně náročné na pracovní sílu. Rozdělování podle mléčné užitkovosti, kde bylo stádo dojných ovcí pasené na lepších pastvinách než ty ostatní (jehňata, staré kusy, málo dojivé ovce), bylo provozováno až na velkých salaších. Počty najímaných valachů závisely na velikosti stáda. Když bylo na salaši kolem 150 dojných a 50 nedojných ovcí, přibíral bača pouze jednoho valacha a jednoho pomocníka – honáka. Když bylo stádo větší, na 300 dojných ovcí, bylo na salaši potřeba až tří valachů a jednoho honáka.<sup>65</sup>

Každodenní život na salaši byl náročný a měl svůj pevný řád. Největší nároky byly kladeny na baču. Vstával jako první a budil ostatní, určoval, kde se bude ten den pást stádo, zpracovával mléko, vařil společné jídlo, staral se o zdraví stáda a zásobu soli. Ještě před východem slunce musel bača s valachy podojit celé stádo. Pak valaši odešli s ovce za pastvou, při pasení a střežení stáda jim pomáhal pastýřský pes, který byl vycvičen přímo k této práci. Mezi pomocníky při samotné pastvě patřily i zvonce (plechové nebo lité), věšené na krk ovcím pobíhavým nebo ovcím s menší dojivostí. Zaběhlá ovce tak byla slyšet a pes společně s valachem ji mohli lépe najít. Jinde se zvonec dával vůdčí ovcí. Mezitím bača zpracovával čerstvé mléko. Před polednem valaši přihnali stádo zpět k salaši, všichni se naobědvali a odpočinuli si. Odpoledne se vše opakovalo. Když v podvečer přihnali valaši stádo do košáru, muselo se opět podojit a bača mléko zpracovával pozdě do noci.<sup>66</sup> Od počátku pastvy až do svátku sv. Máří Magdalény (22. července) se dojilo třikrát denně, po tomto dni jen dvakrát, ráno a večer.<sup>67</sup>

Dojení, pastva a výroba sýra nebyly veškerá činnost na salaši. Valaši museli posunovat a opravovat košár, umývat nádoby od mléka, připravovat dřevo na topení nebo seno a letinu na zimu.<sup>68</sup> V noci museli stádo hlídat. Ovcím hrozilo nebezpečí od volně žijících zvířat i od zlodějů. Zbraní valacha byla speciální sekera na dlouhém toporu a pomáhali mu psi. Pokud ovce uhynula vinou valacha, musel ji zaplatit, pokud bez jeho zavinění, musel to valach dokázat tím, že přinesl uši s viditelnými vlastnickými znaky. Další povinností valachů bylo pravidelné počítání ovcí. Stádo se vehnalo do košáru a ovce se odtud pouštěly ven jednotlivě. Jeden valach vyháněl ovce z otvoru, další nahlas počítal a třetí každou desítku poznamenal

---

<sup>65</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 141–144, 146, 168.

<sup>66</sup> ŠTIKA, J.: Rozšíření a intenzita karpatské kultury na Moravě a ve Slezsku, c. d., s. 79–80.

<sup>67</sup> BARTOŠ, F., c. d., s. 185.

<sup>68</sup> Letinou se rozuměly zelené větve listnatých stromů, osekané v létě a používané v zimě jako krmivo. Více v následující kapitole.



zářezem do dřevěné hůlky zvané rováš. Oproti holi, kam se zaznamenávaly počty ovcí při výhonu, která se také jmenovala rováš, toto bylo obyčejné dřevo, které bylo po ruce.<sup>69</sup>

Na salaši se nacházely předměty a nádoby potřebné ke zpracování mléka. Byly to dřevěné nádoby: gelety,<sup>70</sup> do nichž se dojilo mléko, putyry<sup>71</sup> neboli bačůvky, do kterých se přelávalo čerstvě nadojené mléko a přidávalo syřidlo, škopíky, čerpáky, máselnice, putny a různé míchačky, naběračky a lžíce. Kovový byl pouze kotel na výrobu žinčice a malý kotlík na přípravu jídla pro pastýře.<sup>72</sup>

Zpracování mléka bylo nejdůležitější činností bači. Čerstvé mléko přelilo z gelet do putyry v kolibě přes řídké plátno, na kterém byla položena tzv. četina, jehličnatá větvička. Ta měla ochranný charakter a také zachycovala spolu s plátnem nečistoty z mléka. Do teplého mléka bača přidal syřidlo, tzv. klag, který se získával z žaludků jehněte nebo telete, jež bylo krmeno pouze mateřským mlékem. Asi po půl hodině se v putyře vytvořila sýrovina, kterou bača zamíchal a nechal ustát. Pak holýma rukama uhnětl přímo v putyře hroudu sladkého sýra. Hrudku vložil do čisté látky, hrudačky, a zavěsil ji v kolibě na klín; po několika hodinách, až odkapala přebytečná tekutina, ji položil na podešář v komárníku, zadní části koliby. V putyře zůstala syrovátka, která se také zpracovávala. Vlila se do kotle pověšeného nad ohništěm na kumháru (zařízení, které sloužilo k zavěšování kotlů) a na mírném ohni se ohřívala k bodu varu. Tak z ní vznikla žinčice. Kotel se musel odstavit z ohně a po chvíli se velkou dřevěnou lžící sebrala tuková vrstva zvaná urda. Z ní se tradičním způsobem až druhý den stloukalo máslo. Žinčice zbavená tuku se po vychladnutí přelila do jiné dřevěné nádoby, kde zksyla a sloužila jako nápoj pastevcům i hostům na salaši.<sup>73</sup>

Rozdělování ovčího sýra, který byl významným produktem salašnické výroby, byla složitá a odpovědná záležitost. Množství pro podílníky záleželo na dojivosti ovcí, která se zjišťovala na zvláštní zkoušce v prvním nebo druhém týdnu po jarním výhonu stáda. Každý podílník si ten den vydojil svoje ovce. Pokud ovce nadojila půl žejdlíku, byla to „dojka“ a majitel za ní dostal deset funtů sýra,<sup>74</sup> dala-li jen polovinu tohoto množství, byla nazývána „půlkou“ a dostalo se za ni jen pět funtů. Podle toho bača posoudil a vyvážil sýr, který připadl hospodáři. Zavažování se konalo každých čtrnáct dní a míšaník si po něm odnášel sýr domů.

---

<sup>69</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 150–153.

<sup>70</sup> Gelety jsou dížky bez ucha, jen s kolíkem prostrčeným ve vyvýšené části nádoby, aby dojené mléko nevystříkovalo.

<sup>71</sup> Putyra je nádoba někdy vyrobená z jednoho kusu dřeva tzv. mosorovou technikou, jindy vyrobená technikou bednářskou.

<sup>72</sup> BARTOŠ, F., c. d., s. 182.

<sup>73</sup> ŠTIKA, J.: Rozšíření a intenzita karpatské kultury na Moravě a ve Slezsku, c. d., s. 80.

<sup>74</sup> Funt byla starší hmotnostní jednotka. Jeden moravský funt se rovnal asi polovině kilogramu. Viz KUNZ, L.: *Rolnický chov ovcí*, c. d., s. 315.

Máslo z prvního týdne si dělili pastevci, pak již celou sezónu dostávali jen malé množství másla k přípravě pokrmů. Zbytek připadl tomu, kdo na salaš vozil dobytčí sůl.<sup>75</sup>

Hlavní zdroj obživy valachů na salaši byly mléčné výrobky. Nejčastěji konzumovaným produktem byla žinčice. Byla levná a dostupná a mohla se pít i jíst samostatně nebo v kombinaci s jinými jidly. Nejčastěji se pila kyselá žinčice a k ní se přikusoval chléb. Velký bochník chleba dostávali valaši od podílníků pravidelně při odběru sýra. Kromě žinčice se strava pastýřů skládala z čerstvého druhořadého sýra vyrobeného z urdy. Na salaších se vařilo jen jednou týdně, v neděli, a hlavní surovinou k přípravě pokrmů byla, kromě mléka, mouka, kroupy a od 19. století brambory. Z vařených jídel to byly různé kaše a polévky. Maso se na salaších prakticky nejedlo, jen někdy se valachům podařilo ulovit srnčí zvěř. Míšanici nosili na salaš kromě chleba také slaninu a tabák. Dalším přílepkem pro valachy byly svátky. Například na sv. Ducha nebo sv. Jana Křtitele se zásoby rozrostly i o koláče a pálenku. Lidé na salaši jedli dřevěnými lžicemi z velké společné dřevěné mísy a nápoje pili z dřevěných čerpáků. Později, ve 20. století, vystřídalo dřevěné nádobí kovové.<sup>76</sup>

V popisu prací na salaši a jejího vybavení nemůžeme zapomenout na oděv pastýřů. Jeho základem byla jednoduchá plátěná košile se širokými rukávy nošená volně přes kalhoty a přepásaná provazem nebo tenkým koženým páskem. Mezi pastýři se tradovalo, že se po celou dobu pastevní sezóny nesmí svléknout, takže byla na podzim úplně černá. Na začátku a ke konci sezóny – nebo když se ochladilo – se pastevci oblékali do soukenných nohavic, které za teplých dnů měnili za plátěné gatě. Jako obuv sloužily krpce vyrobené z jednoho kusu hovězí nebo koňské kůže, k noze připevněné řemínky. Za chladného počasí si přes oděv přehazovali huňu, dlouhý kabát jednoduchého střihu z hrubého sukna. Na hlavě pastýři nosili klobouky různého typu.<sup>77</sup>

Salašnická sezóna byla ukončena většinou kolem svátku sv. Václava (28. září). Bača s pomocníky uklidil a zabezpečil kolibu, upravil košár, všichni sehnali stádo ze salaše do obce, kde ovce rozdělili majitelům. Rozdělování (též rozsad) většinou probíhalo tak, že bača hnal ovce přes celou vesnici, u domu majitele se zastavil a oddělil jeho ovce od stáda. Nakonec bačovi zůstaly jeho vlastní ovce. Dalším úkolem souvisejícím s ukončením pastvy bylo vyúčtování. Probíhalo buď ve stejný den, kdy byl uskutečněn rozsad, nebo později na velké sýpce. Při něm se kontrolovalo hospodaření se sýrem a další činnosti. Výsledek závisel

---

<sup>75</sup> ŠTIKA, J.: „Spolková“ salašnická hospodářství na Valašsku. *Národopisný věstník československý* 2, 1967, s. 132.

<sup>76</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 156–157.

<sup>77</sup> ŠTIKA, J.: *Salašnictví na Moravském Valašsku*, c. d., s. 91–92.

na uzavřené smlouvě a na jejím plnění. Zároveň s vyúčtováním probíhala i závěrečná hostina a při této příležitosti se často konala volba nového bači.<sup>78</sup>

---

<sup>78</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 165–167.

### 3. 3 ZIMNÍ USTÁJENÍ

Období zimních měsíců bylo náročné pro chovatele zejména kvůli zásobám krmiva. Dobytek se mohl pást při stavení mnohdy až do prvního sněhu, pak už byl dobytek ustájen celodenně a odkázán na suchou píci. Zimní ustájení znamenalo vždy velký pokles dojivosti i přes velkou snahu zemědělců krmit dobytek kvalitně.<sup>79</sup> Bylo to nejen z důvodů špatné stravy a nedostatku pohybu, ale také kvůli březosti krav. Kráva před slehnutím ztrácí mléko a dojit opět začíná až po narození telete.

Seno a jiná krmiva byla připravována v letních měsících a uskladňována na usedlosti v prostorech k tomu určených. Přípravě sena se říká senoseč. Zpočátku byly zdrojem suché píce louky a později hlavně jeteloviny. V Beskydech byly louky jednosečné a po senoseči se na nich pásal dobytek. Bývaly od usedlosti značně vzdáleny, a tak sekáči odcházeli na tyto pozemky již večer, aby po opadnutí rosy mohli část pokosit ještě týž den a aby po krátkém spánku brzy zrána začali kosit znovu. Ženy jim dopoledne donesly snídani, pak pokosenou trávu tzv. pokosy (malé hromádky posečené trávy, které zůstávají za kosou), rozházely a natřepaly hráběmi, aby rychleji uschly. Odpoledne za hezkého počasí seno obracely. Druhý den seno hrabaly a vrstvily do kopek. Za škaredého počasí se vrstvilo na připravené sušáky, tzv. ostrévky, a po proschnutí se svázelo do usedlosti.<sup>80</sup> Sena a jeteliny bývalo málo a dobytek by přes zimu jen těžko užívaly, proto si hospodář připravoval tzv. letinu. Byly to mladé větve listnatých stromů osekávané ještě před velkými horky, kdy listy začínají žloutnout. Větve se sušily na slunci a potom se svazovaly do otýpek a uskladňovaly pod střechou kolem domu nebo se nechávaly na místě a v zimě se pro ně docházelo. Nejlepšími stromy na letinu byly topol, lípa, vrba nebo habr, v lese se osekávaly větve buku. Letinou se v zimě krmily ovce, hovězímu dobytku se při nedostatku jiné píce dávaly usušené a rozdrcené listy javoru, lísky nebo buku spařené horkou vodou a smíchané s jiným sušeným krmivem.<sup>81</sup> Další píci bývala sláma. V podhorských oblastech, kde se pěstoval jen jař, krmil se dobytek slámou ječnou a ovesnou, popřípadě i prosnou. Často používaným zeleným krmivem v zimě byly větvičky z jehličnatých stromů, zejména pro ovce.<sup>82</sup>

---

<sup>79</sup> PETRÁŇ, J.: Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století, c. d., s. 119-120.

<sup>80</sup> JANČÁŘ, J.: Zaměstnání a obživa. Chov dobytka. In: *Vlastivěda moravská X. Lidová kultura na Moravě*. Brno, Strážnice 2000, s. 40–41.

<sup>81</sup> BARTOŠ, F., c. d., s. 191.

<sup>82</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 53.

K nezbytnému vybavení usedlosti patřily základní hospodářské budovy, stáje, chlévy a stodoly nebo seníky.<sup>83</sup> Velikost skladovacích prostor na seno závisela na velikosti statku. Pokud se jednalo o malou usedlost, skladovala se zimní píce v tzv. listárnách, úzké kolně přistavěné ke chlěvu, která sloužila nejen k ukládání steliva a píce, ale i jako tepelná izolace chlěva v zimních měsících. Stodolu dříve drobní a střední rolníci neměli, protože produkce obilí a píce bývala tak malá, že se stodola nevyplatila. V takových případech se píce uskladovala přímo v podstřešním prostoru chlěva. Výjimkou nebyly ani případy, kdy dva hospodáři vlastnili jednu stodolu dohromady. Až později, zejména v době první republiky, kdy byla chovu dobytka věnována větší péče, byla stodola nutností. Byla většinou sroubená z netesaných kulatin a skládala se z mlatu a přístodolku. Prostor nad mlatem zvaný pjatro sloužil k uskladnění slámy a sena.<sup>84</sup>

Pro zimní ustájení dobytka sloužily chlévy, ovčiny a u velkých usedlostí i maštale. Chlévy při zemědělských usedlostech bývaly malé, nejčastěji čtyři krát pět metrů nebo větší sedm krát osm metrů. Byly roubené z kulatiny nebo z málo otesaných trámů s malými dveřmi a oknem, ve stěně byl otvor na vyhazování mrvy. Většinou byly jednořadové, u jedné stěny byly umístěny koryto a jesle, do nichž se dávalo krmení a voda. Dobytek zde stával na dřevěné podlaze ze slabších, po dvou stranách tesaných kuláčů, tzv. brlin.<sup>85</sup> Ovčiny měly stěny sroubené z kulatých neotesaných kmenů a velikost závisela na počtu chovaných ovcí. Kolem stěn stály dřevěné žlaby a nad nimi byly zavěšené podélné žebříky pro seno a jiné krmení.<sup>86</sup> Maštal pro koně stála v usedlosti jen tehdy, pokud tam chovali dva a více párů koní. Jediný kůň byl ustájen s kravami ve chlěvě. Maštal měla určitá specifika. Koně oddělovalo dřevěné bednění, nad korytem visely žebříny na píci a zelené krmení. Na háky před konírnou se odkládaly chomouty a postroje.<sup>87</sup>

Dobytek byl v zimě krměn v prostorech, kde byl ustájen. Zkrmovala se převážně ječná a ovesná sláma, která bývala mnohem kvalitnější než dnes. Obilí totiž bývalo více zaplevelené. Dávky výživově cennějšího sena závisely na množství a jakosti luk.<sup>88</sup> Skot a koně krmil hospodář dvakrát denně: řezankou promíchanou s plevami, natí z luskovin a krouhanou krmnou řepou. Ráno a večer dostal každý kus otěpku slámy a koš řezanky a vodu, jen krávy k dojení dostaly otěpku slámy. Lepší krmení dostávaly krávy a kobyly před

---

<sup>83</sup> MÍKA, A., c. d., s. 62.

<sup>84</sup> ŠTASTNÝ, J.: *Tradiční zemědělství na Valašsku*, c. d., s. 22.

<sup>85</sup> Tamtéž, s. 21–22.

<sup>86</sup> CEDIDLA, J.: Poznámky k drobnému salašnictví na Valašsku. *Český lid* 62, 1975, s. 170.

<sup>87</sup> VÁLKA, M.: Vesnické sídlo a dům. Hospodářské, technické a sakrální stavby. In.: *Vlastivěda moravská X. Lidová kultura na Moravě*, c. d., s. 102.

<sup>88</sup> PETRÁŇ, J.: Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století, c. d., s. 119.

slehnutím, hlavně teplou vodu se šrotem nebo otrubami.<sup>89</sup> Četnost, množství a složení krmných dávek závisela na zásobě píce, kterou hospodář na zimu zajistil. Ovce také krmil ráno a vpozdvečer. Kromě již zmíněné letiny bylo pící pro ovce jalové seno a řezanka ze slámy často s přidavkem zelných listů. V čase zimního ustájení v ovčínech nikdy nechyběla sůl na lízání.<sup>90</sup> V době rození jehňat se ovčím přilepšovalo šrotem, ovsem, nastrouhanou řepou či bramborami.<sup>91</sup>

---

<sup>89</sup> JANČÁŘ, J.: Zaměstnání a obživa. Chov dobytka. In: *Vlastivěda moravská X. Lidová kultura na Moravě*, c. d., s. 50.

<sup>90</sup> CEDIDLA, J., c. d., s. 170.

<sup>91</sup> PODOLÁK, J., c. d., s. 54–55.

## 4. DRUHY CHOVANÝCH HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT

Hospodářská zvířata dávají člověku užitek. Poskytují základní potraviny a suroviny pro textilní, potravinářský, chemický i farmaceutický průmysl. Pro východní Moravu byla dlouho nejtypičtějším hospodářským zvířetem ovce, ale s postupným ubýváním pastevních ploch a přechodem k intenzivnějšímu hospodaření převládl skot. Dále je to kůň a samozřejmě i koza. Chovu prasat se zde nevěnují. Dříve se sice také prasata pásala venku na travnatých plochách, ale brzy byly ustájovány ve chlévech.

### 4.1 OVCE A KOZY

Jak už bylo řečeno, chov ovcí se rozšířil na našem území spolu se Slovany. V této oblasti chovalo usedlé obyvatelstvo tzv. selské (zemské) ovce, a to nejen kvůli mléku, vlně, masu a kůžím, ale velmi se cenila i ovčí mrva.

Trojhonný systém zemědělství a s ním spojená existence úhorů poskytovaly velmi dobré podmínky pro extenzivní chov. Ovcí si zemědělci cenili pro jejich velkou užitkovost. Spotřebovaly i méně krmiva a na pastvinách vydržely mnohem déle než hovězí dobytek. Pro ovci byla typická třístranná užitkovost: maso, mléko a vlna, která dnes však neplatí, jak mi potvrdili současní zemědělci.

Na Moravě měl chov ovcí jednu zvláštnost. Byl to chov jak ušlechtilých plemen pro kvalitní vlnu na panských velkostatech, tak chov valašských ovcí odolných plemen chovaných salašnickým způsobem, kterým se zabýval velkostatek a valašští pastevci i poddaní.<sup>92</sup>

Chov ovcí byl, jak ukazují prameny, rozšířen i ve středověku, a to nejen u poddaného obyvatelstva, ale i při vrchnostenských dvorech. Tyto vrchnostenské provozy ovce chovaly především pro vlnu a jejich počet zvyšovaly s rozvojem soukenictví. Konjunktura trvala až do poloviny 19. století. S rostoucí úrovní vrchnostenských chovů však klesala úroveň chovu hospodářských zvířat u poddaných. Vrchnost zabírala velké plochy pastvin ve svůj prospěch a také se stala velkým konkurentem rolníků na trzích a při odbytu vlny.<sup>93</sup>

---

<sup>92</sup> JANČÁŘ, J.: Zaměstnání a obživa. Chov dobytka. In: *Vlastivěda moravská X. Lidová kultura na Moravě*, c. d., s. 51.

<sup>93</sup> KRAMARÍK, J., c. d., s. 168–171.

Na Moravě chov ovcí ovlivnila valašská kolonizace, se kterou se v oblasti Moravskoslezských Beskyd rozšířil tzv. valašský (salašnický) chov ovcí. S Valachy k nám přišly jejich původní hrubovlnné valašské ovce, jejichž užitek byl hlavně v produkci mléka.<sup>94</sup> Valaši přivedli i kozy, důležité pro spásání nově založených horských pastvin. Pásli je na salaších spolu s ovci, výhradně pro vlastní potřebu, nikoliv na prodej. Kozy nesměly na strniště, úhory a louky, proto se využívala jiná místa, kde byl alespoň kousek trávy. Často se k pastvě využívaly lesní porosty nebo paseky. Koza však dokázala okousat i vyšší větve, a tak škodila. Později se většinou pásly volně na zahradách poblíž domu. Jiným používaným způsobem byla pastva kozy uvázané u tzv. floku. Poloměr spásaného kruhu činil obvykle čtyři metry. Místem, kde se kozy mohly také napást vedeny na tzv. pútu, byly meze na hranicích katastrů a podél cest.

O kozách se říká, že to byl dobytek chudých, kteří si nemohli dovolit chovat skot. Při jejich chovu převládla jednostranná užítkovost, využívalo se mléko a jeho produkce sloužila k samozásobení. Další výhodou byla její nenáročnost na pastviny, napásala se i na přepasených pozemcích. Přesto se nikdy velké množství koz nechovalo. Teprve ve druhé polovině 19. století, kdy s rozvojem průmyslu rostl počet městského i venkovského proletariátu a kdy se za agrární krize drobily maloroľnické usedlosti, neměli mnozí peníze k udržení skotu. U těchto „trpasličích“ zemědělských závodů o výměře do dvou hektarů zemědělské půdy rychle přibývá počet koz. Za čtyřicet let se jejich počet zdvojnásobil z 80 tisíc na 158 tisíc kusů v letech 1869 až 1910. V okrese Vsetín se počet koz v tomto údobí pohyboval od čtyř do necelých sedmi kusů na sto hektarů, avšak skutečný stav byl jistě vyšší. Při sčítání dobytka se často kusy zatajily, protože koza nebyla známkou prosperity hospodáře, který ji většinou držel k výkrmu selat kozím mlékem.<sup>95</sup>

V první polovině 20. století se počty koz stále zvyšovaly a kulminovaly v roce 1945, kdy bylo na území tehdejšího Československa evidováno zhruba 1 600 000 koz. Ještě po druhé světové válce se tyto vysoké stavy udržovaly, pak nastal jejich postupný pokles. V šedesátých letech byly učiněny pokusy založit několik velkostád s kvalitní chovatelskou úrovní v rámci JZD. Projekt však neuspěl. Převládala jednostranná mléčná produkce, masná produkce byla velmi nízká a kozí a kozlečí kůže zpracovával rukavičkářský průmysl.<sup>96</sup>

Od devadesátých let 20. století prožívá chov koz v České republice v podmínkách tržního hospodářství etapu renesance. Početní stavy se zvýšily ze 40 tisíc kusů v roce 1990 na

---

<sup>94</sup> HORÁK, F. a kol.: *Ovce a jejich chov*. Praha 2004, s. 5.

<sup>95</sup> KUNZ, L.: *Rolnický chov ovcí*, c. d., s. 283–293.

<sup>96</sup> FANTOVÁ, M.: *Základy chovu koz*. Praha 1997, s. 3.



45 tisíc kusů v roce 1995. Posun byl zaznamenán i ve významu chovu. Dříve se chovala koza u maloročníků pro mléčný užitok pro vlastní spotřebu. Dnes vzniká až dosud nezvyklý trh s bioprodukty a nově zakládané kozí farmy nabízejí kozí mléko, sýry a maso. Převážně je chováno plemeno Bílá krátkosrstá koza a Hnědá krátkosrstá koza, dbá se na jejich zušlechťování, na kontrolu jejich užitkovostí i reprodukční schopnost.<sup>97</sup>

---

<sup>97</sup> HORÁK, F.– MAREŠ, V.: Perspektivy chovu ovcí a koz v České republice. In: *Aktuální problémy chovu hospodářských zvířat*. Sborník seminářů pro doprovodné akce III. Moravskoslezské výstavy hospodářských zvířat Přerov 95. Přerov 1995, s. 69–70.

#### 4. 1. 1 OVCE NA VELKOSTATKU

Většina obyvatel českých zemí pracovala až do 19. století v zemědělství. Šlechtické velkostatky na našem území zaujímaly asi polovinu zemědělské půdy.<sup>98</sup> Přechod k intenzivnímu střídavému hospodaření rychleji probíhal u prosperujících poplužních dvorů, které se otvíraly novinkám snadněji.

Na území našeho státu byl chov ovcí už od středověku kvalitní. V období třicetileté války se situace zhoršila a s úbytkem obyvatel se snižují i počty ovčích chovů. S obnovou hospodářství po válečném konfliktu roste i poptávka po vlně a její cena prudce stoupá. Rakouská monarchie pečovala o zušlechtování ovčí vlny a k tomuto účelu se v 18. století dováží ze Španělska plemenný materiál, tzv. merinové ovce. Do této doby se na statcích i u poddaných chovaly selské ovce, které se udržely hlavně ve vlhčích horských oblastech, kde ovce merinové byly více náchylné na nemoci a vlhké prostředí jim nevyhovovalo. Nevýhodou právě selských neboli bíreckých ovcí byla hrubá a mnohem kratší vlna než u ovcí merinových. Poněvadž velkostatky odedávna dbaly na prodej kvalitní ovčí vlny a chov selské ovce byl z tohoto hlediska nerentabilní, záhy téměř zanikl. Velkostatky do poloviny 19. století dbaly především na ekonomický chov ovcí a až později se začaly soustřeďovat na chov hovězího nebo jiného dobytka.<sup>99</sup>

Na konci 18. století se v hospodářsky výnosných oblastech, jako např. na Hané, začínají objevovat novinky týkající se vylepšení chovu. Bylo to zavedení pěstování vojtěšky, která do jisté míry nahrazovala úhor. Hlavně však rozšířila krmivovou základnu a tím umožnila další rozvoj chovu nejen ovcí, ale i skotu. Zároveň s kvalitnějším a intenzivnějším hnojením se zvyšuje výnos z polí a zvětšuje se celková kvalita hospodaření. Drobní rolníci byli velice zatíženi robotou – v tomto případě je hlavní zátěží robotu potažní, která nutí poddané chovat velké počty koní.<sup>100</sup> U maloroelníků hraje také roli to, že přetrvává dlouho trojhonný systém hospodaření.

Po předchozím nárůstu chovaných ovcí na přelomu 18. a 19. století nastává v prvních letech století 19. prudký pokles, a to především kvůli válečným událostem. Situace se však brzy ustálila a na Moravě, především v Brně a v Jihlavě, se rychle rozvíjely vlnářské

---

<sup>98</sup> Výsledek byl přebrán z informací o meziválečné pozemkové reformě, která byla schválena roku 1919. Podle něj měla být od velkých pozemkových vlastníků vykoupena půda nad výměru 150 ha zemědělské nebo 250 ha veškeré půdy, výjimečně do 500 ha. V českých zemích podléhalo reformě 53,6 % veškeré půdy. Viz DOSKOČIL, I.: *Československé zemědělství 1945 – 1975*. Praha 1976, s. 12.

<sup>99</sup> MÍKA, A., c. d., s. 48.

<sup>100</sup> Chudší venkované vykonávali robotu pěší a ti bohatší, hlavně sedláci, robotu potažní.

manufaktury díky dočasnému zániku konkurenčního anglického textilního průmyslu, který zapříčinila blokáda Britských ostrovů začínající roku 1806 vyhlášením kontinentálního systému, jenž měl za úkol oddělit Anglii od evropských trhů. Po zrušení blokády sice některé podniky z důvodu konkurence z ostrovů zanikly, ostatní však zůstaly. Velejemná vlna se vyvážela do Británie ve velkém, z kontinentu hlavně ze zemí habsburské monarchie. Domácí manufaktury vyráběly materiál z vlny středně jemné nebo hrubé.

Ve dvacátých letech 19. století vypukla první větší agrární krize, která postihla hlavně země zaměřené na obilnářskou produkci. Cena vlny zůstala stejná, proto se chov ovcí dále rozšířil a stal se výnosným odvětvím produkce. To mohou dokázat i narůstající počty kusů v tomto období: od roku 1812 do roku 1840 vzrostl počet dospělých ovcí z 360 tisíc na 743 tisíc, tedy o 106 %.<sup>101</sup> Chov ovcí se soustředil hlavně na jižní a na jihovýchodní Moravě. Na zdejších velkostatech působili lidé, kteří se zasloužili o šlechtění místních druhů ovcí, křížili je se speciálně vybranými berany ze Španělska a přispěli ke zkvalitnění vlny. Ferdinand Geisslern dal základ chovatelské škole v Hošticích a jeho žáky byli Jindřich Haugwitz, Jindřich Daun, Rudolf André a další.

V Brně byl už v roce 1814 založen německý Moravskoslezský spolek chovatelů ovcí, který pořádal odborné diskuze, výstavy a trhy s plemenným materiálem a vlnou v městském parku Lužánky. Scházela se zde tehdejší chovatelská elita celé Evropy. Nejen díky chovatelské škole v Hošticích, ale i chovatelským výstavám dosáhl chov ovcí ve čtyřicátých letech 19. století vrcholu. Moravské „zlaté rouno“ bylo kvalitní a získávalo různé ceny na většině výstav.

S nárůstem počtu chovaných kusů ovcí se zvyšuje i potřeba širší krmivové základny. Hlavně prosperovalo pěstování pícnin a krmných okopanin. Tím se snižovala plocha pastvin, a tak se velkostatky uchýlovaly k ustájování merinek. To vedlo k lepšímu využití píce z luk a k nárůstu kvalitní chlévské mrvy. Na druhé straně zákonitě dochází ke zhoršení konstituce ovcí i k poklesu jejich dvojstranné užitkovosti. Snížila se i kvalita rouna.

Jak už jsem dříve uvedla, nastaly v polovině 19. století velké politicko-ekonomické změny. Zanikla panství jako správní, soudní a hospodářské jednotky, politickou a soudní správu převzal stát a panství se změnila v hospodářskou jednotku – velkostatek.<sup>102</sup> Jejich zánik spočíval v postupné přeměně feudálního velkostatku v kapitalistický při zachování několika feudálních přežitků. Takový velkostatek vyráběl pro trh, aby dosáhl zisku a k tomu využíval námezdní práce zemědělských dělníků za mzdu nebo práci drobných rolníků za

---

<sup>101</sup> KUNZ, L.: *Rolnický chov ovcí*, c. d., s. 26.

<sup>102</sup> KLOS, M.: K vývoji vsetínského velkostatku po roce 1850. *Valašsko* 10, 1966, s. 61.

pronájem půdy.<sup>103</sup> Byla zrušena roboty a ve větším se začal projevovat i rozvoj techniky a zlepšilo se technické vzdělání. Přibýly železnice a nové strojírenské podniky, k „novým“ odvětvím patřila i těžba uhlí nebo výroba železa. Tato průmyslová revoluce přišla sice později, než tomu bylo v západní Evropě, ale z habsburské a později z rakousko–uherské monarchie nejvíc zasáhla právě české země. Zaměstnanců v zemědělství rychle ubývalo, a to postihovalo právě nejvíc velkostatky. V zemědělství vznikají nové sociálně–ekonomické podmínky. Tyto okolnosti nebyly příznivé pro chov ovcí, který začal pomalu a ve druhé polovině 19. století čím dál rychleji upadat. Mohlo za to nejen již zmiňované zrušení roboty, ale také s tím spojená nutnost na velkostatkách zavést nebo rozšířit chov potažních zvířat na úkor užitkových. Dalším důvodem úpadku chovu ovcí byla změna módy, která zapříčinila náhlý a velký pokles cen velejemné vlny, a tak se tato produkce vyplatila jen tam, kde byla spojena i s produkcí jakostního plemenného materiálu. V neposlední řadě nesmíme zapomenout i na pokrok v technologiích zpracování vlny a následné výroby vlněných výrobků. Spočíval v dokonalejších strojích, které mohly zpracovávat i hrubší vlnu. Tím se stal výhodnějším chov méně ušlechtilých dvojstřížných ovcí, které dosahovaly vyšších výnosů a byly odolnější proti chorobám.

Přechodem na střídavé hospodářství, které zkvalitňovalo a zvyšovalo produkci, se začaly ve větší míře pěstovat technické plodiny, u nás převážně cukrová řepa a brambory. S tím šel ruku v ruce i průmyslový pokrok a hlavně výstavba a prosperita cukrovarů. Aby cukrovarnické podniky, kterých na jižní a střední Moravě rychle přibývalo, mohly prosperovat, musely si zajistit surovinovou základnu. K těmto účelům využívaly velkostatky, které si často najímaly a jejichž výrobu pak reorganizovaly ve svůj prospěch. Likvidovaly nejen chovy ovcí, ale i chovy ušlechtilých dojníc, které byly nahrazovány skotem žirným.

Vlna je produkt, který vyniká výbornými vlastnostmi při přepravě (malá hmotnost, velká trvanlivost a dobrá cena za hmotnostní jednotku). Těchto vlastností začali využívat zámořští producenti vlny. Dováželi na evropský trh kvalitní a levnou vlnu. Chov ovcí bylo tedy jedno z prvních zemědělských odvětví v Evropě, kterého se dotkla tato neevropská konkurence, a to z Austrálie, Jižní Afriky a Jižní Ameriky. Díky houstnoucí námořní dopravě a pak také železniční dopravě na kontinentu se mohla zámořská vlna rychle a levně dostávat na trh i ve velkém množství, např. v roce 1885 to bylo už na 350 tisíc tun.<sup>104</sup> To mělo za následek rychlý pokles cen a tím pádem i rychlejší likvidaci chovů zaměřených na produkci vlny. Na novodobý trend velkostatky reagovaly a zkoušely přeorientovat své chovy

---

<sup>103</sup> ŠTĚPÁNEK, M. a kol.: *Malá československá encyklopedie*, sv. 6, c. d., s. 507.

<sup>104</sup> KUNZ, L.: *Rolnický chov ovcí*, c. d., s. 29.

z vlnářské užitkovosti na užitkovost vlnářsko – žírnou. Nakonec neměly valný úspěch, protože na českém trhu nebyla velká poptávka po skopovém mase a vývoz byl komplikován složitou dopravou a velkou konkurencí. Velkostatky, které setrvaly u chovu ovcí s vlnářskou užitkovostí, se musely zaměřit na reprodukci vysoce kvalitního plemenného materiálu.<sup>105</sup>

Dalším konkurentem vlny se stala na přelomu 19. a 20. století také bavlna, která se zpracovávala i v různých poměrech s vlnou. Tak vznikaly kvalitní a levnější látky, navíc mnohem přizpůsobivější i k výkyvům módy a adaptacím textilního průmyslu. Později bavlněné látky ovládly trh takřka úplně.<sup>106</sup>

Ve druhé polovině 19. století rostla zároveň s růstem počtu obyvatel i poptávka po mase. To bylo důvodem zvýšení počtu chovaného hovězího dobytka na úkor ovcí. Skotu byla vždy věnována větší péče v krmení i potřebách kvalitní pastvy a lepšího ustájení. To byl další moment, který úpadek chovu jemnovlnných ovcí dovršil.

---

<sup>105</sup> Tamtéž, s. 23–31.

<sup>106</sup> GAJDOŠÍK, M.–POLÁCH, A.: *Chov oviec*. Bratislava 1984, s. 12.

#### 4. 1. 2 SALAŠNICKÝ ZPŮSOB CHOVU OVCÍ

Salašnictví je zvláštní způsob extenzivního chovu dobytka, který se prováděl v karpatské oblasti. Jak jsem uvedla výše, charakterizují ho zejména valašské hrubovlné ovce, které pásal bača přes celé léto na salaši mimo obec a z nadojeného mléka vyráběl speciální produkty.<sup>107</sup>

Právě v odlehlých periferních oblastech, jakou bezpochyby oblast Moravskoslezských Beskyd a Javorníků je, se extenzivní formy v živočišné výrobě udržely mnohem déle než na území s kvalitní půdou, dobrou dostupností a s centry, které rozvoj ve všech oblastech zemědělství podporují. Týká se to i pastevectví, jehož součástí je salašnictví, pro které je typické pasení v horách mimo obec po několik měsíců a tamní zpracování nadojeného mléka.<sup>108</sup>

Tento způsob pastvy je do značné míry podobný alpskému chovu dobytka s tím rozdílem, že u vysokohorského chovu alpského je pasen dobytek hovězí. U nás a vlastně na celém karpatském horském území jsou to ovce. Podobné formy chovu dobytka jako v Karpatech byly provozovány i na Balkánském poloostrově. Zdejšími projevy pastýřské organizace byly nomádizmus a sezónní přehánění dobytka na vzdálené pastviny. K tomuto způsobu chovu dobytka bylo zapotřebí dostatečných rozloh pozemků. Rozdíl mezi Balkánem a Karpaty byl v klimatických podmínkách, jižní kraje poskytovaly dostatek celoroční pastvy.<sup>109</sup> Ráz salašnického chovu dobytka se na moravsko-slovenském pomezí rozšířil díky tzv. Valachům, horským pastevcům, kteří do této oblasti přišli z východu koncem 15. století po karpatském horském oblouku z Rumunska a Ukrajiny přes Slovensko (tehdejší Horní či hornouherskou zemi).

O počátcích působení Valachů a jejich hospodaření mnoho zpráv není. Odborníci uvádějí, že se salašnictví věnovali jen tito kolonisté, kteří se starali pouze o svoje tehdy ještě nevelká stáda valašského dobytka. Ale nejspíš již záhy toto hospodaření zdomácnělo i u vrchnostenských dvorů a postupně znalost a umění salašnictví pronikla i k domácím poddaným.

Tzv. valašským dobyttem se podle pramenů nazývalo odolné plemeno ovcí s hrubou vlnou, které si valaši dovedli sebou. Byla to tzv. ovce „valaška“ a také kozy, které spásaly nekvalitní pastviny. Tento dobytek velmi dobře snášel drsné podmínky horské pastvy.

<sup>107</sup> JANČÁŘ, J.: Zaměstnání, práce a obživa. In: *Vlastivěda moravská. Okres Vsetín*, c. d., s. 366.

<sup>108</sup> HÄUFLER, V.: *Horské oblasti v Československu a jejich využití*. Praha 1955, s. 156.

<sup>109</sup> PODOLÁK, J.: Niektoré problémy porovnávacieho štúdia ľudových kultur karpatském oblasti. In: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972, s. 36.

Valašský dobytek se pásal na hřebenech Javorníků a Moravskoslezských Beskyd, které dostatkem přirozených travnatých ploch, tzv. holí i ploch uměle vytvořených, tzv. polan,<sup>110</sup> vyhovovaly tomuto způsobu pastvy. Rozloha vypásané plochy nebyla přesně určena, pastevcí i se svými stády volně přecházeli za lepší pastvou z místa na místo.

Od 17. století dochází k rozmachu salašnictví, a to hlavně díky tomu, že valaši splynuli s domácím obyvatelstvem a že se trvale usadili v podhorských vesnicích. A protože z poddanského horského chovu dobytka měla vrchnost velký zisk, podporovala i chov ovcí u poddaných. Tento zisk spočíval v příjmu za pronájem pastvin v dříve málo využívaných polohách daleko od vsí, dále museli pastevcí odvádět valašskou daň (desátek z valašského dobytka) a jiné naturální dávky. To byl příjem od poddaných, na panství se však chovaly i panské ovce, za které plynuly peníze taktéž do vrchnostenské pokladny.

Valašský dobytek se podle pramenů uvádí v celé oblasti, jen ti nejchudší, podsedci, podle záznamů nevladnili ovce žádné nebo jen nízký počet. Množství těchto odolných ovcí a koz u poddaných velice rychle stoupalo: např. jenom na vsetínském panství bylo roku 1666 zaznamenáno u poddaných na 5 tisíc kusů valašského dobytka, na počátku 18. století to už bylo téměř 8 tisíc kusů a roku 1781 dokonce 17 684 kusů.<sup>111</sup> Další skopový dobytek o počtu několika tisíc se pásal na panských salaších.

U poddaných byl chov ovcí velmi rentabilní. Když se na usedlosti chovalo zhruba padesát kusů ovcí, byl roční přírůstek nejméně sedmdesát jehňat a když se odvedly desátky a jiné dávky, stále zůstal velký počet zvířat na usedlosti pro vlastní spotřebu i na prodej. Na usedlosti se zpracovávalo jejich maso, mléko a z něj další mléčné výrobky, kůže a kožešiny na oděv a v neposlední řadě vlna, ze které se vyrábělo hrubé sukno na oděvní součástky.

Tyto vysoké počty valašského dobytka vedly k tomu, že pastviny byly přeplněné a dobytek se nemohl dostatečně napást. Pastevcí se již také nemohli se svými stády pohybovat za dobrou pastvou svobodně jako v začátcích. Horské pastviny byly rozděleny mezi vrchnost a poddané. Valaši i poddaní se uchylovali k vypalování a mýcení lesa, aby získali větší plochy pro svůj dobytek. Takové nakládání se nelíbilo šlechtě, která se snažila i přes nevelkou cenu dřeva v 17. a na počátku 18. století lesy zachovat v dobrém stavu. Nařizovala snížení počtů chovaných kusů ovčího i koziho dobytka a také ukládala pokuty za vypálený kus lesa či přikazovala tyto poničené lesní plochy opět zalesnit.

Aby se však panství nesnížily zisky z valašského dobytka, jehož počty byly násilně redukovány, zvyšovala vrchnost rentu z tohoto dobytka a dokonce někde vybírala poplatek i

---

<sup>110</sup> HÄUFLER, V., c. d., s. 156.

<sup>111</sup> ŠTIKA, J.: Vývoj salašnického chovu dobytka na východní Moravě. *Agrikultúra* 3, 1964, s. 11.

za jednorocní zvíře i za každou ovci a kozu, která se na pozemcích pásala. Valaši se tato nařízení snažili obcházet, valašský dobytek začali prodávat a pást bírecké ovce, na které se tato daň nevztahovala. Časem šlechta částečně zdanila i tyto ovce. I přes veškerá omezení se salašnický chov ovcí rozvíjel a v podhorských východomoravských vesnicích měl stále velké uplatnění a byl pro život poddaných velmi důležitý. U vrchnostenských statků to nebylo tak zjevné, ty sice díky prodeji a daním měly velký zisk z ovčího dobytka, avšak velké zisky měly i z jiných odvětví výroby. Na konci 18. století začala růst cena dřeva, a tak bylo pro velkostatky mnohem výhodnější prodávat tuto surovinu do nově vznikajících průmyslových podniků.

Rozvíjející se průmyslová výroba a s ní spojená vyšší spotřeba dřeva a jeho rostoucí cena byla důležitým momentem v omezování chovů. Velkostatky se tedy zaměřovaly už od poloviny 18. století na zlepšení stavu a lepší produkci dřeva více než na zachování a zlepšování horských pastvin. Tato tendence se ještě výrazněji projevila ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Dřívější extenzivní způsob lesního hospodářství byl nahrazován pokrokovými metodami, např. zalesňováním vymýcených ploch rychle rostoucími dřevinami. Zároveň s tím byla pastva v lesích zakázána, aby nedocházelo k ničení mladých letorostů,<sup>112</sup> a tak upadalo i salašnictví. Jak rychle, to záleželo na rychlosti rozvoje průmyslu v dané oblasti.

Vrchnost se uchýlila v 19. století k zalesňování ploch, které byly do té doby řádně vypásanými pastvinami již několik generací. Valaši se však nehodlali snadno vzdát svých pastvin na úkor lesa a všemožně se bránili. Vrchnost tedy zvyšovala poplatky za jednotlivé kusy paseného dobytka, které už nebyli pastevcí schopni platit a museli se tedy vzdát nároků a z místa odejít.

Na celém území východní Moravy nebyl proces zalesňování tak tvrdý a rychlý. Nejrychleji salašnictví pod nátlakem vrchnosti zaniklo na hukvaldském panství, kde vznikalo mnoho nových průmyslových podniků s velkou spotřebou dřeva. Naopak na vsetínském panství nebylo tolik nových podniků, takže salašnictví mohlo pokračovat bez velkých omezení a změn zhruba do poloviny 19. století. Úpadek přicházel jen pozvolna. Druhá polovina 19. století se pro salašnictví nevyvíjela příznivě a úpadek postupoval již mnohem rychleji. Mohla za to změna ve společenském systému, zrušení roboty a transformace velkostatků, rozvoj železniční dopravy a tím pádem i zkracování vzdáleností mezi průmyslovými centry a dodavateli surovin. Spotřeba a pak i cena dřeva prudce stoupaly a dřevozpracující průmysl byl v této době mnohem rentabilnějším odvětvím než chov ovcí. Byl

---

<sup>112</sup> Letorosty okusovaly převážně kozy nebo hovězí dobytek.



zaveden nový lesní zákon i nové pěstitelské metody, ale na potřeby obyvatel se ohled nebral. Lidé ztrátou salaší přicházeli o důležitý prostředek obživy a začali strádat.

Velkým zásahem do uspořádání a používání horských pastvin byla regulace nebo i likvidace poddanských služebností (servitutů) v letech 1853 až 1870.<sup>113</sup> Jejich výsledkem bylo to, že se rozlehlé pastviny, na kterých se pásala valašská stáda i prostory panských salaší, přeměnily na lesy. Rozlohy pastvin se zmenšily během necelého století o čtvrtinu,<sup>114</sup> zatímco rozloha lesů se o stejný počet procent zvýšila. Když byly horské pastviny zalesňovány nebo ponechány jako horské louky, zřizovali si lidé domácí salaše při zemědělských usedlostech a chov ovcí byl jen doplňkem k rostlinné výrobě.<sup>115</sup> Zalesňování horských pastvin a rušení salaší nebyly jedinými příčinami velkého a rychlého úpadku salašnictví a chovu ovcí vůbec. Výrazným činitelem byl i rozmáhající se chov hovězího dobytka, který získal ve druhé polovině 19. století převahu. Chov skotu byl důležitý pro zintenzivňování v zemědělského podnikání.

Chov ovcí byl ryze extenzivní způsob hospodaření, který se neslučoval s pokroky v zemědělství. Byly zavedeny nové plodiny, díky nimž se mohl ustájit větší počet dobytka a získat tak větší množství hnoje. Proto byly rozšířeny plochy pro pěstování plodin, zvýšeny výnosy z jednotlivých polí i zkrácena doba úhoru, zkrátka dovršen přechod k systému střídavého hospodářství. Na úkor ovčích pastvin se rozšiřovaly senokosné louky a salašnictví se udrželo jen na nich. Košárováním se do půdy dostávalo kvalitní hnojivo s řadou živin a seno pak bylo kvalitnější. Přesto se počty dobytka chovaného salašnickým způsobem stále snižovaly: např. k roku 1781 chovali jenom poddaní na vsetínském panství 17 684 ovcí, k roku 1900 to bylo pouze 8 018 ovcí.<sup>116</sup> Ve většině níže položených oblastí salašnictví zaniklo během druhé poloviny 19. století, v horských oblastech se udrželo místy i do poloviny století 20.

Na zániku salašnictví se nepodílel v takové míře konkurenční dovoz vlny ze zámoří, jak tomu bylo u ovcí selských a jemnovlnných na velkostatecích. Valašské ovce měly vlnu drsnou a vyrábělo se z ní jen hrubé sukno. Proto se více využívaly pro mléčnou produkci, popřípadě pro maso. K rychlejšímu úpadku přispěla jistě i skutečnost, že se na konci 19. století přestal používat tradiční lidový oděv.

---

<sup>113</sup> Byla to úprava tradičních práv poddaných na jistý užitek z panského lesa a pastvin. Jednalo se především o nárok na stelivo, palivové i stavební dříví a na pastvu. Po této úpravě byla stará práva poddaných na užitek z panských lesů a javořin (pastvin) zrušena. Cílem bylo zajištění svobodného rozvoje lesního hospodaření. Jako náhradu dostávali poddaní část pozemků nebo jim byla vyplacena nevelká peněžní částka. Viz ŠTIKA, J.: Vývoj salašnického chovu dobytka na východní Moravě, c. d., s. 18.

<sup>114</sup> Tamtéž, s. 21.

<sup>115</sup> ŠTASTNÝ, J.: Život maloročníků v horním Vsacku za kapitalismu. *Naše vlast* 1955, s. 118.

<sup>116</sup> ŠTIKA, J.: Vývoj salašnického chovu dobytka na východní Moravě, c. d., s. 22.

Již na konci 19. století se objevily snahy chov ovcí a salašnictví na východní Moravě udržet a přitom uplatnit moderní chovatelské a pastvinářské metody. Zemědělská rada pro markrabství moravské v Brně pak nevyvíjela úsilí pouze o zušlechtění chovů skotu, ale i ovcí a také se zasazovala o modernizaci salašnického hospodářství. I tak zůstal chov ovcí jen doplňkovou oblastí v zemědělství. Toto úsilí přerušila první světová válka.<sup>117</sup>

---

<sup>117</sup> Tamtéž, s. 25.

#### 4. 1. 3 NOVODOBÉ FORMY CHOVU VE 20. STOLETÍ DO ROZPADU JZD

Již na přelomu 19. a 20. století bylo salašnictví v úpadku. Na Valašsku se objevoval typ drobného salašnictví, kdy se ovce pásly na pozemcích hospodáře a mléko se zpracovávalo doma či na stánisku, s typem lučního ovčáctví. Na hrstce salaší se počet ovcí snižoval.

Ještě před první světovou válkou se na venkově začaly provádět agrární operace, které byly dokončeny až po válce. Měly snížit výměru neplodných a neobhospodařovaných ploch, zejména nešlechtěných pastvin a suchopárů. Úřad pro tyto operace společné pastviny rozměřil a přidělil je do individuální držby bývalým podílníkům. Při rozdělování původně jednotných hospodářství se mezi podílníky dělily pouze plochy vhodné k obdělávání a lesy, zatímco louky a pastviny v neschůdném terénu zůstávaly společné. Předpokládalo se, že podílníci budou lépe hospodařit a prostory využijí jako zemědělskou půdu. Předpoklad nevyšel, pozemky byly vzdáleny od usedlostí a jejich obhospodařování se nevyplatilo, a tak tyto pozemky zůstaly ležet ladem. Také docházelo k prvnímu zušlechťování pastvin a k zakládání luk a žirných pastevních ploch. S tím šlo ruku v ruce i nezbytné snižování počtu ovcí, jejich stájový chov a stájové krmení.<sup>118</sup>

Na konci předchozí podkapitoly jsem zmínila snahy brněnské Zemědělské rady o zvelebení chovu ovcí na Valašsku. Chovatelům dodávala chovné berany nebo pomáhala s úpravami pastvin. Další podporou bylo vyslání odborného inspektora, který uspořádal několik kurzů zaměřených na správnou výrobu sýra a brynzy. Tyto kurzy měly úspěch. Například v roce 1922 se takového kurzu zúčastnilo jednašedesát salašníků a bačů.<sup>119</sup>

V meziválečném období bylo salašnictví v soukromých rukách a chov v uspokojivém stavu nebyl. Horské salaše byly rušeny a přesouvány blíže k vesnicím. Chovatelé své ovce na podzim prodávali a jen několik zvířat zůstalo v usedlosti přes zimu. Zároveň bylo velmi složité sehnat odborné pracovníky na salaš, tj. baču a valachy. Staří odcházeli na odpočinek a nástupců byl nedostatek, nezřídka se stávalo, že baču dělal samotný hospodář a jako valaši mu pomáhaly jeho děti. Také se změnil průběh salašnictví. Ovce se na salaši pásly, avšak na noc i na dojení se sháněly do ovčína na statek, kde se vyráběla i brynza. Na salaších tedy nebyly košáry ani koliby k užítku. Tyto stavby se často přeměňují na obydlí hoferů.

Důležité pro horský chov ovcí bylo jejich zušlechťování. Zdejší valašky byly kříženy s východofrýžskými berany, aby dosáhly vyšší odolnosti i užitkovosti. Produkce se začala

---

<sup>118</sup> KUNZ, L.: Rolnické salašnictví na Novém Hrozenkově v období rozpadu jeho tradičních technik. Valašsko 6, 1957, s. 73–75.; ŠTIKA, J.: „Spolková“ salašnická hospodářství na Valašsku, c. d., s. 138.; SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 76, Práce B. Macalíka.

<sup>119</sup> SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr. CSc., inv. č. 76, c. d.

zaměřovat více na masnou výrobu pro vlastní spotřebu, poptávka po sýru klesla. Např. v obci Halenkov bylo roku 1936 chováno všemi hospodáři 327 kusů ovcí a v roce 1940 počet klesl na pouhých 261. Zajímavé je to, že koz bylo spočteno skoro stejné množství jako ovcí.<sup>120</sup>

Během německé okupace stavy ovcí naopak stoupaly. Chovali je jak rolníci, tak domkáři a porážely je „načerno“. Lidé si dokázali stále vyrobit sýr a v domácnostech znovu zpracovávali vlnu na huňu i na pletací přízi. V roce 1943 vzrostl počet ovcí v obci Halenkov na 546 a o rok později už na 604 ovcí. Tento nárůst byl jen přechodný. Slibný vývoj ukončilo velké sucho roku 1947. Nedostatek krmiva měl za následek hromadný odprodej a porážku ovcí, např. drobný chovatel z obce Halenkov, který měl po druhé světové válce stádo o 13 kusech, si nechal pouze jednu ovci. V obci zůstali jen dva veřejní plemenní berani. Od padesátých let 20. století počet koz v obci převyšoval stav ovcí.<sup>121</sup>

Další vývoj v chovu ovcí ovlivňovala JZD. Lidé většinou lpěli na půdě a dobytku a vstupovali do družstva neradi. Proto zde JZD vznikala pozdě. Po rychlém úbytku ovcí v roce 1947 se počty zvyšovaly, avšak rozmach nenastal. Chov nebyl ekonomicky výhodný, pomalu upadal, zbylé tzv. spolkové salaše pásly ovce i jiný dobytek. Ovce se zde dojily, ale jednotlivé úkoly dříve náležející pouze mužům již byly rozdělené i mezi ženy. Výroba a rozdělení sýra majitelům ovcí si zachovalo starou podobu.

*... Bylo nás baru děcek, museli sme pást husy, kury a museli sme hlídat, aby sa to nemíšalo se susedovými. A já sem potom od devíti roků bývala u nejstarší sestry, kerá sa vdala na kopec, takzvané Kršelky, to je aj na mapě zaznačené a tam sem pásala od tých devíti roků pětatřicet ovec jako salaš. Ty sa dojily. To bylo přehrazené, na jedné straně byly nevydojené a na druhej straně sa přechodily, co sa dojily. To byla deska, tam sa postavila taká nádoba, temu sa pravilo peleta, a do toho sa to dojilo. Sem jich musela nahánět na tem – na tu strunku – tam sa říkalo, že idú na strunku. A přitem sa tam páslo kolik: pět, čtyry – čtyry krávy jako dojné a to většinou ještě tak tři jalůvky, telata, ale to potom šlo na jatky jako sa to dávalo. No, ale to šlo celé, to bylo skoro jinak ...*

*... Sýr dělala ségra. To sme vydojili a šli sme pást', švagr šel pást' krávy a ona z toho mléka dělala sýr. To sa dávalo do takej plátěnej – hrudáška sa tomu říkalo – to odteklo a jak to bylo vytečené, tak sa to potom – na hůře byl uvázaný taký komárník, taká deska na řetázky. Tam sa dala čistá hadra a obrátilo sa to pěkně, ta hrudka, aby byl tym oblým navrch a tam se to trochu vysušilo a potom sa dávalo. Jako ten salaš to tam byly ovce nasbírané – cizí – a to sa to dávalo jako ten sýr tym ľudom. Podla toho jak, kdo ho chcel. Někdo ho chcel celých osm kilo odrazu, takže si ho zasej potom namleli na mlýnku a posolili a umačkali ho rukama a vtláčili do hrnca, zakryly ho hadříkem, aby tam muchy nešli, a pepřný*

<sup>120</sup> SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 51, Zápisky nejen o zemědělství.; Tamtéž, Archiv obce Halenkov, inv. č. 102, Živočišná výroba.; Tamtéž, inv. č. 103, Soupisy hospodářských zvířat.

<sup>121</sup> SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 32, Kronika.; Tamtéž, Archiv obce Halenkov, inv. č. 103, c. d.

*sýr sa jed, chleba s máslem a peprný sýr nato. To bylo požer [smích] a dneska, co je v obchodě, to není ovčí sýr, to mají matlaninu [smích]. Nejlepší bylo, jak sa vytláčalo. Jak sa z teho ta žinčica vytláčala, tak se to udlávil v ruce, ségra mě vždycky udlávila takového raka a řekla: Na tu máš raka a di pást'.... (M. Holcová, 1938).*

Početni stavy ovcí se nezvedaly, každý hospodář si držel jen několik ovcí, které přes léto nechal na „salaši“.

*... Svojich měl jenom osm a ostatní byly cizí z Halenkova, to lidé mívali tak po třech čtyřech ovcích a z teho sa teho sýra moc nenadělalo, nebo neměli pašu, tak sa to zle páslo, tak to dali na ten kopec, tam, a on měl velký ten grunt [ ...] A jak já sem odešla, tak toho měl čím dál míň a ostal tam jenom s manželkú a měl dvě děcka, dcerku a ogara a ten sa teho bál ... (M. Holcová, 1938).*

Postupně byli lidé různými formami vlákáni do družstva, jehož zájmem byl intenzivní chov skotu. Ovce si drželi hospodáři jen v malém množství a převážně jen pro maso. Mléčnou produkci zajistily dojnice.

*... Ti Kršelští tam [na samotě Kršelky] byli o šest roků déle jak já [do roku 1976], hospodařili, potom jich taky nanutili do družstva, tak si koupili dolu kúsek pozemkú u cesty a postavili tam barák a prostě nechali to těm družstevním jalůvkám, takej to tam vypásali pro družstevní dobytek. Tak aj tak Holcov, to' hore, a to ty vrchy už to tam ty družstevní jalůvky pásli ... (M. Holcová, 1938).*

V sedmdesátých letech 20. století byly v rámci JZD i soukromého sektoru zpřísněny kritéria pro nákup vlny, avšak finanční ohodnocení za její vyšší kvalitu zřetel nebralo. Negativní dopad na chov ovcí měla i znevýhodnění při výrobě sýra a absence vhodného ustájení. Nepomohla ani koncepce rozvoje chovu ovcí v rámci tehdejšího ČSSR. Plánovaných výsledků dosaženo nebylo, stále však převažovala vlnová užitkovost dotovaná státem. V rámci intenzivního výkrmu byla zvyšována produkce jatečních jehňat a mléčná užitkovost byla prakticky potlačena.<sup>122</sup>

V soukromém sektoru si hospodáři stále ovce udrželi v počtech do deseti kusů, například roku 1966 byl v obci Halenkov prováděn soupis hospodářského zvířectva, z něhož lze vyčíst: ovcí v osobním vlastnictví členů JZD bylo 16 kusů a v soukromém sektoru 82 ovcí. Při stejném sčítání roku 1972 přibýlo ovcí u soukromníků, bylo jich 156, naopak u členů JZD ovcí ubylo na 12 kusů. Stavy ovcí se tedy v rámci plnění plánu nepatrně zvyšovaly. Další etapa chovu po roce 1989 byla zpočátku nadějná a úspěšná, avšak později nastal opět úpadek.<sup>123</sup>

<sup>122</sup> GAJDOŠÍK, M.– POLÁCH, A.: *Chov oviec*, c. d., s. 29–33.

<sup>123</sup> SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 213, Soupis hospodářského zvířectva.

## 4. 2 HOVĚZÍ DOBYTEK

Chov skotu patří neodmyslitelně k zemědělskému podnikání. Skot byl rolníky chován především pro mléko. Z mléka se vařily prosné, žitné a pohankové kaše, starobylé jídlo valašského jídelníčku. V době, kdy brambory ještě nezdomácněly a chléb byl vzácný, měla kaše prvořadý význam. Z kyselého mléka se vařila polévka nebo se přijímalo k vařeným bramborám či k chlebu. Denní spotřeba mléka v 19. století byla i tři a půl litru a k tomu půl litru podmáslí. Ovčího sýra se za rok spotřebovalo až 45 kg. Ve 20. století se spotřeba mléka zvýšila, naopak ovčí sýr byl z velkých statků prodáván a brynza se vyráběla jen pro spotřebu pomocníků při polních pracích.<sup>124</sup> Dále byl dobytek zdrojem masa a kůže a v neposlední řadě sloužil k potažní práci na poli.

Můžeme se domnívat, že už ve středověku každý poddaný, který měl alespoň kousek půdy, choval kus hovězího dobytka. Z pramenů vyplývá, že si hospodář raději držel krávu než kousek orné půdy a i bezzemci byli odkázaní na nadojené mléko. Postupný rozvoj měst, obchodu a řemesel neměl takový vliv na rozšiřování chovu hovězího dobytka jako u ovcí. Ani mléko a mléčné výrobky nemohly mít velký odbyt, protože dojnou krávu choval i ne jeden měšťan a také dálkový obchod s mlékem nemohl být uskutečněn pro neznalost konzervačních technologií.

Mezi první a největší chovatele dobytka náležely kláštery, a to nejen pro jejich velkou domácí spotřebu, ale i kvůli peněžnímu zisku. Světští feudálové už na tom s chovem hovězího tak dobře nebyli a některé statky nebyly ani soběstačné.

Není bez zajímavosti, že už v pozdním středověku chov a užití tažných volů mizí a že tato zvířata nahrazují koně. Jen ti nejchudší stále k potažní práci využívali voly. Chov koní znamenal pro hovězí dobytek újmu, protože kůň dostával více krmiva v zimě. A právě nedostatek kvalitní pastvy a zimní píče byl důvodem, proč chov hovězího nebyl zkvalitňován a rozšiřován.

Stejně jako u ovcí i u hovězího dobytka měla na chovy destruktivní vliv třicetiletá válka. Chovy se vzpamatovávaly ještě po mnoho let, avšak mnohem horší pro poddané bylo to, že vrchnost si zabírala velké plochy obecních pastvin pro svůj dobytek. Rolník musel pracovat na svém, zajistit dobytku dostatek krmiva na zimu a k tomu byl povinován k robotě na panském. Často ještě musel krmit další kusy dobytka, které byly určeny k práci na statku feudála nebo si je u něho feudál nechal, když byl neúrodný rok a feudál neměl dostatek

---

<sup>124</sup> ŠTIKA, J.: *Lidová strava na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm, 1997, s. 17–20 a 55.

krmiva na zimu. Válka však nejvíce dopadla na stavy koní, a proto se znovu rozmohl chov tažných volů. Mezi dobyt看em se začaly šířit nákazy a podstatně zhoršily jejich chov.

Naopak vrchnostenské velkostatky rostly, bohatly a mohly si dovolit lepší péči o chovaný dobytek. Rozšiřovány byly nejen chovy ovcí, ale také hovězího dobytka. Skot byl zdrojem masa a hnojiva, které bylo potřebné pro udržení úrodnosti polí. Nezapomínalo se ani na mléko a mléčné výrobky a také na kůže. Prodejem získával velkostatek část svých příjmů.

Ačkoliv došlo k relativnímu rozvoji v chovu hovězího dobytka, byly jeho stavy ke konci 18. století poměrně nízké,<sup>125</sup> na počátku dalšího století značně vzrostly v Čechách na 989 204 a na 390 875 kusů na Moravě.<sup>126</sup> Naše země nadále závisely na dovozu dobytka ze zahraničí, převážně z Haliče a Bukoviny. Tato početná stáda se hnala přes naše území dál na západ a zastavovala se pravidelně na výročních i jiných trzích ve větších moravských i českých městech. I když se tímto chovy částečně oživovaly, přesto se na zušlechťování příliš nedbalo a dobytek v českých zemích kvalitní nebyl. Jen málokterý vrchnostenský dvůr si dal dovést plemenného býka z alpských zemí. Tento ojedinělý nákup však nemohl mít vliv na stav stád a tato situace trvala až do konce 19. století.<sup>127</sup>

Chovného býka většinou držel rychtář a za menší úplatu ho půjčoval ostatním rolníkům. Jeden býk byl připouštěn k dvaceti, maximálně k třiceti kravám. V instrukcích se však doporučovalo chovat býka na patnáct až dvacet krav.<sup>128</sup> Takový způsob chovu býka se udržel až do 20. století. V této době si většinou majitelé býků brali od obce půjčku na jejich nákup, kterou spláceli. Takový majitel býka měl spoustu povinností. Musel zajistit kvalitní krmivo, aby byl býk v dobré kondici. Také byly určeny připouštěcí hodiny a doba odpočinku býka mezi jednotlivými skoky. Jeho majitelé dostali určitý poplatek, ve dvacátých letech 20. století to bylo kolem 25 Kč, ale ceny se velmi rychle zvyšovaly na 100 i 500 Kč. Za odchov býka dostával jeho majitel od obce ještě přilepšení v peněžní formě. Také platily zákony o plemenitbě.<sup>129</sup>

Původní skot, který byl chován v Čechách a na Moravě ještě během první poloviny 19. století, později označovaný jako české nebo moravské červinky, byl menšího vzrůstu, nízké hmotnosti a jednotného červeného zabarvení. Za pozdější rozdílnost v užitkovosti i ve

---

<sup>125</sup> V Čechách byly počty hovězího dobytka vyšší, 245 591 kusů, kdežto na Moravě to bylo „jen“ 46 166 kusů. Viz MÍKA, A., c. d., s. 166.

<sup>126</sup> Tamtéž

<sup>127</sup> Tamtéž, s. 160–167.

<sup>128</sup> PETRÁŇ, J.: Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století, c. d., s. 115.

<sup>129</sup> SOkA Zlín, Archiv města Valašské Klobouky, inv. č. 416, Záležitosti chovatelů dobytka, smlouvy a pronájem obecních býků.

vzhledu mohly různé podmínky chovu i šlechtitelské snahy.<sup>130</sup> S rozvojem průmyslu a obchodu rostl i počet obyvatel, zvyšovala se i poptávka po zemědělských produktech, zejména po mase a mléce. Začal se klást vyšší důraz na užitkovost dobytka a protože červinky nedosahovaly požadovaných výsledků, dovážela se na statky zahraniční plemena, např. bernský a simenský skot ze Švýcarska nebo černostrakatý z Holandska. Tím byl položen základ k prvním šlechtitelským pokusům. Byly neřízené, dovážela se zvířata nebo býci bez ohledu na kvalitu a na schopnost přizpůsobit se podmínkám. Býci ze statků byli připouštěni i na krávy poddaných a pomalu vznikaly oblasti, odkud bylo původní plemeno takřka vytlačeno. Jen v horských oblastech se udržela i původní plemena, protože byla skromnější a odolnější. Naším poměrům se nejlépe přizpůsobil skot ze Švýcarska. Křížením vzniklo několik skupin skotu, např. bernsko–český nebo bernsko–hanácký. Časem však všechna plemena splynula a byla sjednocena v plemeno červenostrakaté, dnes hlavní plemeno skotu v Čechách a na Moravě.<sup>131</sup>

Po polovině 19. století přestává být chov skotu jen doplňkovým odvětvím a stává se součástí rentabilního hospodářství.<sup>132</sup> Zemědělské usedlosti se začaly více orientovat na chov hovězího dobytka a později k jeho pastvě využívaly i některé bývalé ovčí pastviny. Ty však byly vzdálené od vesnic až několik kilometrů a bylo neekonomické na ně vyhánět dobytek každý den. Chov ovcí upadal a pastýři opouštěli pastviny zkvalitněné košárováním, proto byly na některých zřizovány tzv. kravské salaše.<sup>133</sup>

S růstem počtu obyvatel na přelomu 19. a 20. století byl kladen důraz na mléčnou výrobu. V průmyslových oblastech s pravidelným odbytem mléka a mléčných výrobků počet stád rostl. Bylo tomu tak u středních a velkých sedláků, kteří lépe a rychleji přecházeli na intenzivní způsoby chovatelství a mlékařství. Chov byl soustavně a programově zkvalitňován zásahy ze strany státu, odborných institucí i zájmových organizací v čele se Zemědělskou radou. Vznikaly plemenné stanice, které se snažily zajistit dostatek čistokrevných býků pro chov. Rada podporovala nákup vhodného chovného materiálu, pořádala výstavy hospodářského zvířectva i odborné kurzy. Mlékařství se postupně stalo samostatným oborem potravinářského průmyslu, zvyšoval se počet mlékařských družstev, což přinášelo zvýšený odchov krav i jejich pravidelný odbyt. Nezanedbatelný byl odchov volů, které Valašsko

---

<sup>130</sup> Moravské červinky se vyznačovaly světlehnědým až tmavohnědým červeným zbarvením s bílými znaky. Mléčná užitkovost byla uspokojivá. Tento původní skot tvořil v 19. století polovinu početního stavu skotu na Moravě a dalším vhodným křížením s importovanými býky převážně bernskými vznikala další plemena. Viz KOPECKÝ, J.: *Plemena hospodářských zvířat*. Praha 1959, s. 35.

<sup>131</sup> Tamtéž, s. 34–38.

<sup>132</sup> KUNZ, L.: Rolnický chov dobytka a zánik rovinné pastvy na Záhoří v době rozpadu trojhonného hospodářství. *Časopis moravského musea – Acta musei moraviae*, 1954, s. 229.

<sup>133</sup> ŠTASTNÝ, J.: *Tradiční zemědělství na Valašsku*, c. d., s. 28.



dodávalo na jižní, střední a jihovýchodní Moravu, a to převážně v dobách, kdy byl dovoz volů z Uher zakázán z veterinárních důvodů.<sup>134</sup>

Za první světové války do chovu skotu citelně zasáhly kontingenty, které se stále zvyšovaly. Boj proti nim byl ze strany sedláků stále ostřejší, protože stavy skotu se obnovovaly jen velmi pomalu a pro drobné a střední zemědělce měl jeho chov zásadní význam. Zároveň s poptávkou se zvýšily i ceny dobytka, a tak se někteří rolníci dokázali vymanit z dluhů. Válkou postižené dobytkařství mělo negativní dopad i na mlékařství. Během války klesly stavy hovězího dobytka až o 30 %.<sup>135</sup>

Růst směsice plemen skotu se na počátku 20. století zastavil. Převahu v dovozu plemenných býků mělo plemeno simenské (bernské), avšak první světová válka tento dovoz přerušila. V první republice byl dovoz omezován na nejnútnejší míru a byl kladen důraz na kombinovanou užitkovost mléčno-jatečnou, tudíž se dováželo hlavně plemeno simenské. Ukázalo se, že ve šlechtění českých chovů se musí pokračovat, tyto snahy přispěly k tlumení stájových nemocí jako byla TBC a pozadu nezůstalo ani upevňování kontroly užitkovosti a dědičnosti. Z důvodů nedostatečné výživy a využívání krav k potažní práci mléčná užitkovost klesala. Byl nedostatek sena, slámy i jadrných krmiv. Na chovech se také projevila hospodářská krize: ceny za kus se pohybovaly mezi sedmi sty až dvanácti sty korunami, avšak během jednoho roku prudce klesly na tři až čtyři sta korun za krávu.<sup>136</sup>

Za německé okupace hospodáři museli plnit a odvádět požadované dodávky, čemuž se nevyhnul ani chov skotu. Na Valašsku měl skoro každý hospodář alespoň jednu krávu, jejíž mléko a vyrobené máslo musel odevzdávat. Dávky byly vypočítány v závislosti na počtech členů rodiny a kusů dobytka při hospodářství. Němci se také pokusili kvůli vyšší užitkovosti naše plemena zkřížit s plemenem horno-bádenským a horno-bavorským (würtenberským). Změny se však nestačily projevit. Početní stavy, které před druhou světovou válkou dosahovaly v obci Halenkov téměř k tisícům kusů hovězího dobytka, rychle klesaly a v roce 1945 bylo v této obci o tři sta kusů méně.<sup>137</sup>

Po této válce, hlavně v místech postupu fronty byly stavy skotu zubožené. V rámci pomocné akce UNRRA (Mezinárodní organizace pro pomoc zemím postiženým druhou světovou válkou) byl do tehdejšího Československa dovážen skot, aby se naše chovy

---

<sup>134</sup> PETRÁŠEK, F.: *Geneze chovu skotu v českých zemích*. Praha 1972, s. 93, 97.; KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích II.*, c. d., s. 12–14.

<sup>135</sup> KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích II.*, c. d., s. 24.

<sup>136</sup> SOKA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 32, Kronika, c. d.; PETRÁŠEK, F.: *Geneze chovu skotu v českých zemích*, c. d., s. 151.; KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích II.*, c. d., s. 71–72.

<sup>137</sup> SOKA Vsetín, Archiv obce Halenkov, inv. č. 103, c. d.; PETRÁŠEK, F.: *Geneze chovu skotu v českých zemích*, c. d., s. 151.

vzpamatovaly a rychle obnovily. Nová plemena, nížinné-holštýnské a jerseyké, však vliv na přetváření našeho skotu neměly. Stav se podařilo zvýšit, avšak jejich užitkovost rostla pomalu. Problémem byl nedostatek krmiva, a proto odborníci doporučili dovoz krmiva. Dlouhodobým poválečným trendem bylo zvyšování počtu hovězího dobytka na 100 ha zemědělské půdy, avšak stav a užitkovost dojnic vykazovaly pokles.<sup>138</sup>

Socializace vesnice a vznik JZD měly rychle zvýšit intenzitu zemědělské výroby. Tomu měla napomoci těsnější spolupráce družstev a specializace výroby, správné rozmístění druhů a plemen hospodářských zvířat do oblastí s nejlepšími podmínkami pro jejich chov a dosahování maximální užitkovosti. Spřátelená JZD pásala stáda jalovic ze vzdálených oblastí, kde nebyly vhodné plochy ani krmivo.<sup>139</sup>

*... To byly jalovice, z kerých potom byly dojnice a páslo sa to pro Dřevohostice a Moštěnice, to nebyly naše jalovice. Naše sa pásli jenom v Provazníčku [jedno z údolí v obci Halenkov] a těch bylo málo, protože tu bylo málo krav – sto padesát ... (M. Holcová, 1938).*

Na pastvinách spřátelených družstev byly lepší podmínky pro zdravý vývoj zvířat. Krávy ve vysokém počtu byly chovány v kravínech. To záleželo na velikosti družstva.

*... Kravíny byly tak na těch stopadesát krav no a tych jalůvek cizých, tych bylo sedmdesát nebo sto, jak který. Myslím, že tři nebo čtyři byly ty salaše takové a na jednom salaši sa pásly ty naše jalovice. Tam nebyly vázané, tam chodili žrať, co chtěli ... (M. Holcová, 1938).*

Každé stádo jalovic měla na starosti zaměstnankyně JZD. O zvířata se starala od jara do podzimu a potom byly jalovice odvezeny do domovského družstva. Práce této „pasačky“ nebyla jednoduchá. Přidělili jí sice prostor, kde mohla pást, musela však sama vybírat co nejlepší pastviny. Krávy musely přibývat na hmotnosti z pastvy, což na chudých valašských pastvinách nebylo jednoduché. Za tuto práci byla placena špatně.

*... Padesát halěrů sem měla za pasení jednoho kusu, takže dyž sem pásla tych sedmdesát kusů, tak sem měla tych pětatřicet korun na deň a k temu sem měla přírůstky a dyž je to tady takové jalové paše, pasinky takové, tak to sem neměla žádné velice lůky. To většinou byly ty pasinky staré, tak sem z přírůstků neměla dohromady žádný. Tych mělo byt korunu padesát za ten přírůstek, jenomže ony to neudělali no, tak kol sem měla, no, když se měla těch padesát korun na ten deň, né na šichtu. Tož já sem jich měla na starosti furt, ve dne v noci na hlavě ... (M. Holcová, 1938).*

Tato práce měla alespoň nějaké výhody; pasačku nikdo nekontroloval a pro vedení družstva bylo podstatné, zda měla kráva přírůstek a zda neuhynula.

---

<sup>138</sup> PETRÁŠEK, F.: *Geneze chovu skotu v českých zemích*, c. d., s. 151.; KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v českých zemích II.*, c. d., s. 162.

<sup>139</sup> DOSKOČIL, I., c. d., s. 58–59.

... Jak sem si deň zařídila, tak sem ho měla. Jenomže já sem na to byla dost' asi chytrá, že sem věděla potom, jak ten ohradník natáhnút, tož někdy sa podářiło že někdy aj utékly – roztrhly ohradník a utékly. Třeba já su v Hlubókem a raz mě utékly až na Lušovú [jedno z údol v obci Halenkov], tak sem jim tam šla, pěkně sem jim vynadala těm jalůvkám a ony přede mnú šly po tej cestě a vrátily sa tam, kde utékly až na Valoviska, to je tam na tém kopčisku.

A deň podle toho, jak naučí ty jalůvky. Já sem třeba došla toť za stodolu, dala sem ruky tak a volala sem „Hanó pod' dolů“ a dyž ňa některá uslyšela, to meno ony všechny na to meno slyšely, na to Hano, tak začala jedna búkat' a ty ostatní zešly dolů za ní. Pod Holcama sem měla ohradu a tam sem jim sypala granule – ty mě dovážali. To byla nějaká sušina to bylo seno zemleté s nějakým jádrem a z omelky, prostě z krup a z ovesných vloček a v tem byla nějaká melasa přidaná nebo něco takového. Prostě měly to rády, jak sa na to naučily, ale ze začátku, jak mě to tu navézli, tož sem s tym měla problémy, to sem jim to aj cukrovala, aby to lepší žraly – tam zařvalo cukru mojeho [smích]. Ony sa na to naučily, protože dobytek má rád sladké, hlavně kráva.

V začátku sa tu dovážalo ještě seno, někdy to navážali aj patnáctého května, někdy aji dřív, že byly plískanice aji. No a to mě navážali tak týdeň to seno nebo nanejvýš čtrnáct dní a potom mě nevozili seno a ony sa musely naučit' pást. A tož ty granule ty měly dostávat' jako denně kilo, jenomže v létě, jak už bylo dost té paše, tak mě to už zase ošidili, takže už to takej nedostaly to, co měly, tak musely chodit po tom chrástů a vysbírat, co se jim dalo. Tož neodchodily zas tak nejhorší, vždycky sem za to něco zobla [smích] ... (M. Holcová, 1938).

V zimě se naše pasačka starala v kravíně o zvířata.

... No chodila sem aji do teletníka, jako napájat ty malé telata. To bylo devět dní u kráv, u dojnice jako, a tam nám to hodili do teletníku, tam už byla větší zima, tam sme to napájali sušeným mlékem. To sme tam měli tři ty kotce, jedny byly mléčňáci, druzí byly ty větší a tam už byly také jalovice. Nebo býky tam měli do těch čtyřech metrů, mezi těmi sem chodila, sypala granule, seno, no a hnůj vyhazovat a musel si člověk dávat aji bacha, aby je nepřirazili. Neměla sem žádný úraz při tem dobytku, za celý čas sem byla i pojištěná a nebylo mě to k ničemu ... (M. Holcová, 1938).

Věnovala se také jiné práci, například lepila praporky na státní oslavy.

... Já sem to měla jako pasení na léto, na zimu potom už sem lepila praporky – české a ruské, na špejlu sem to lepila a z jedného praporka sem měla pět haléřů, tak jestli sem si chtěla ty čtyři cěrky uživit', tak sem jich měla kolik čtyřicet tisíc? [smích] ... aby ty moje děcka neostaly tady samy, protože je to poslední barák, tym sem nechtěla do toho družstva chodit, jako na tu farmu, že sem radši vzala tu prácu podomácku. No, a tož mě to šlo rychle. Kdysi sa mě ptali, jak to dělám, aby mě to jako lepilo. Že mě to šlo rychle, sem to vždycky nalepila a píchla sem to pod žehličku a tak sem jim dávala recept: že musija lepidlo zředit trochou vody a zbytek přidat rumu [smích] a šéf mě povídá: Jak to drží stím rumem? A já povídám: Tož jak, rum hodím do sebe a lepidlo musí držet samo [smích] ... (M. Holcová, 1938)

Lidé, kteří se své půdy zděděné po předcích nechtěli vzdát, měli mnohem složitější život. Stát je vykořisťoval, museli odvádět větší dávky mléka než ti, kteří do družstva vstoupili. Nakonec do družstva z existenciálních důvodů vstoupili nebo jim byla půda odebrána násilím. Stačilo zvýšit dávky. Když je hospodář nesplnil, půdu mu odebrali.

*... Oni právě nevstúpili a nepodepsali, takže tím pádem byli postižení a vezlo sa to celý život, jak na nich, tak na nás, tak všude ... (J. Kocurek, 1966).*

Pak lidé hospodařili alespoň na malých pozemcích kolem domu. Stavby dobytka u soukromě hospodařících rolníků klesaly, chovali přestárlé krávy a pouze určený počet.<sup>140</sup>

---

<sup>140</sup> SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 196, Zápisy ze schůzí zemědělské komise.

### 4.3 CHOV KONÍ

Kůň byl po celé feudální období velmi ceněn pro svou tažní užitkovost jak pro panstvo, tak i pro poddané. V zápřahu se vždy lépe uplatnil kůň než vůl nebo dokonce kráva, která potom pro velkou námahu méně došla. Chov koní byl pro poddané velmi nákladnou záležitostí, a proto se většinou spokojili s volskými potahy.

V raném středověku bychom koně našli spíše na feudálních panstvích, jinde byli vzácní. Panstvu koně spíše sloužili jako zápřah pro dopravní prostředky a až druhotně jako pracovní síla. V 15. a 16. století byla na panstvích chována velká stáda ušlechtilých jezdeckých a kočárových koní a byly zakládány i šlechtické hřebčince. Čeští feudálové nakupovali vynikající hřebce v cizině, a tak se české chovy mohly chlubit arabskými, španělskými nebo italskými plnokrevníky. V hřebčinech se také zdokonalovala péče o chovy a zušlechťování plemen. V protikladu k těmto vysokým počtům čistokrevných koní je skutečnost, že se na mnoha panstvích nacházel i přes velkou rozlohu pozemků malý počet koní pracovních. Počítalo se totiž s robotními potahy poddaných.

Během první poloviny 17. století pocítila i šlechta citelný úbytek koní. Tento stav byl napravnován několik desetiletí s velkými potížemi. Avšak již ve druhé polovině 17. a pak zejména v 18. století rostla úroveň šlechtických hřebčínů. Feudálové se starali o kvalitu chovů pečlivým šlechtěním a importem kvalitních koní.

Situace poddaných byla poněkud odlišná. Již před 14. stoletím se díky zvyšování produktivity zemědělské práce na venkově objevovalo stále více poddaných, kteří si mohli dovolit koupit a chovat koně a uživit ho z výnosu polí a luk společně s nezbytným skotem. Takových hospodářů však bylo poměrně málo. Tažní koně se na českém venkově rozšířili s používáním těžkého pluhu. Do zápřahu byl nutný nejméně jeden pár koní, a tak se můžeme domnívat, že si sedláci koně mezi sebou půjčovali. V 15. a 16. století můžeme najít nejméně jednoho koně a častěji celý pár skoro na každé usedlosti a ti sedláci, kteří si přivydělávali formanstvím, jich drželi i více než šest. Obyčejně nevlastnili koně žádného jen zahradníci a chalupníci. V této době u poddaných mizí volský potah a nahrazuje ho potah koňský.

Stavy selských chovů koní byly během 17. století citelně postiženy. Poddaný se mohl jen stěží bránit kořistným nájezdům vojáků. Mnoho sedláků přišlo o všechny koně. Následná revitalizace postupovala pomalu a obtížně a nepřispělo jí zejména zvýšení robotních povinností. Nárůst potažní roboty znamenal přetěžování potahů a zvířata byla pro nedostatek kvalitního krmiva zubožená. I když byli koně vždy v krmných dávkách upřednostněni, dostávali na dnešní poměry malé dávky ovsu, přes léto byli odkázáni na pastvu a v zimě

dostávali malé dávky řezanky. Nezájem o zlepšování a rozšiřování chovů byl zapříčiněn tím, že zemědělec živil a ošetřoval koně pro práci na panských pozemcích a zanedbával jiný dobytek chovaný na usedlosti. Situace se tak obrací, poddaný chová a používá k tahu více volů a počet rolníků, kteří chovají koně, klesá.<sup>141</sup> Na konci 18. století začíná dbát o zlepšení chovu koní i vláda. Císař Josef II. dal zřizovat zemské hřebčince a vláda chovy kvalitních koní odměňovala. Sedláci byli poučováni o zásadách kvalitního chovu, o tom, že nemají připouštět vadné kusy a že mají dbát na čistotu koní i stájí.

V 19. století byl početní stav koní na Moravě poměrně vysoký. Závisel nejen na velikosti gruntu, ale i na dalších okolnostech, jako např. provozování formanek nebo svážení dřeva z lesů. Na moravsko-slovenském pomezí však stavy koní nebyly vysoké, daleko více se jich chovalo na jižní a střední Moravě.<sup>142</sup> Pro rolnický chov byli v 19. století typičtí teplokrevní koně. Do roku 1875 byli moravští koně řazeni do tzv. III. skupiny středně těžkého koně jezdeckého a vozového.<sup>143</sup> Chladnokrevníci se rozšířili až později. Podle statistiky bylo k tomuto roku na Moravě 7 716 klisen jezdeckého typu, 3 705 klisen těžkého vozového typu, 29 300 klisen lehkého vozového typu a pouhých 25 norických klisen.<sup>144</sup> Zavedení železniční dopravy a s ní spojená přeprava zboží měla za následek snižování stavů koní u sedláků, kteří si přivydělávali povoznictvím. S rozšiřováním železnice i do odlehlých končin postupně zaniká formanství a spolu s ním spojené tradice.

Zároveň s celkovým pokrokem v zemědělské výrobě se také prohlubovala péče a šlechtitelské a plemenářské snahy. Statistiky zaznamenávají na konci 19. a na počátku 20. století vzestup v počtech chovaných hospodářských zvířat.<sup>145</sup> Stavy zvířat v období 1870 až 1914 výrazně rostly; v tomto období bylo chováno na Moravě roku 1910 přibližně 173 tisíc koní, jejichž počty za první světové války klesaly. V tíživé válečné době se vesnické obyvatelstvo proti odvádění koní a jejich rozdělování bránilo. S rozvojem zemědělské výroby v době první republiky koní přibývalo: např. roku 1920, kdy byl stav nízký z důvodu války, bylo na Moravě a ve Slezsku chováno 155 tisíc koní, po hospodářské krizi se počty snížily na

---

<sup>141</sup> MÍKA, A., c. d., s. 155–160.

<sup>142</sup> JANČÁŘ, J.: Zaměstnání a obživa. Chov dobytka. In: *Vlastivěda moravská X. Lidová kultura na Moravě*, c. d., s. 48–49.

<sup>143</sup> Plemena koní viz HERMSEN, J.: *Encyklopedie koní*. Praha 1997.

<sup>144</sup> KUNZ, L.: Rolnický chov dobytka a zánik rovinné pastvy na Záhoří, c. d., s. 222.

<sup>145</sup> Sčítání hospodářských zvířat bylo prováděno podle norem společně se soupisem lidí podle konskripčního patentu z roku 1804. Konskripce se opakovaly každý třetí rok. Sloužily především pro vojenské účely a nezaznamenaly veškerý dobytek. Císařským nařízením z roku 1857 mělo být provedeno sčítání veškerého dobytka spolu se sčítáním lidu a pak se mělo opakovat každý šestý rok vždy v zimních měsících. Další sčítání bylo roku 1870, 1880, 1890 a 1900, poslední rakouskouherské sčítání pro Čechy, Moravu a Slezsko proběhlo roku 1910 a k tomu byl od roku 1902 prováděn soupis dobytka v letní době. První sčítání v Československé republice se uskutečnilo roku 1921 a vztahovalo se na koně, skot, ovce, kozy a prasata. Viz Sčítání domácího zvířectva v republice československé podle stavu dne 31. 12. 1925, Praha 1930, s. 7–9.

151 tisíc roku 1930. Pak stavy koní rostly a koncem čtyřicátých let jich bylo až 165 tisíc. To jsou čísla uváděná celkově pro Moravu. V hornaté krajině Moravskoslezských Beskyd neměl chov koní tak velkou tradici jako např. na Hané. Hospodáři zde neměli tak dobré podmínky k jejich chovu. V poválečných letech na východní Moravě převládal ráz plemena chladnokrevného a hornatá část oblasti byla obydlena pouze drobnými zemědělci, kteří chovali koně jen málo. V průběhu dalších let se chovu koní věnuje větší pozornost, avšak v celé oblasti není jednotný typ koně: převládá typ chladnokrevného koně, v malém počtu se objevují teplokrevní hřebci. Teplokrevníci jsou vytrvalí, méně nároční a hbití. K jejich rozšíření napomohlo zavedení tzv. selské jízdy s koňmi. Hospodáři se svátečně oblékli a vystrojili i koně, s kterými pak objížděli obec. Pro tuto slávu byl vhodnější lehčí teplokrevný kůň. Odborníci měli snahu křížit chladnokrevné hřebce s teplokrevnými klisnami, avšak výsledky neuspokojily. Postupem času byly chovné stanice pro chladnokrevníky rušeny a celý kraj se dostává do sféry teplokrevného koně.<sup>146</sup> Během 30. let poptávka po koních klesala a chovy se zmenšovaly. Lepší technické vybavení na statcích vytlačuje tažnou sílu chladnokrevníků, poptávka po nich klesá a s ní i ceny koní.<sup>147</sup>

V období mezi světovými válkami bylo nejvíce koní chováno v zemědělských závodech o vyšší rozloze zemědělské půdy, počty koní rostou úměrně s velikostí pozemku a bohatstvím hospodáře. Např. na území východní Moravy, kde nebyla tradice chovu koní tak velká a hospodáři měli menší prostředky, chovali na pozemcích o rozloze od 2 do 5 hektarů obecně žádného nebo maximálně jednoho koně, kdežto statky s výměrou 10 až 20 ha chovaly koní více, většinou dva až tři. A jen ti největší statkáři a velkostatkáři si mohli dovolit chovat i deset koní.<sup>148</sup> Z toho vyplývá, že v karpatských obcích žilo jen málo koní, v obci Halenkov bylo roku 1936 spočteno jen 29 koní, za druhé světové války se počty mírně zvedly až na 50 kusů. Ze soupisu koní roku 1946 vyčteme, že bylo v obci 47 koní, z toho 7 chladnokrevníků a 40 teplokrevníků. Na další úbytek koní mělo vliv velké sucho, které bylo následující rok, a také vznik družstev. Tehdy se zlepšila i mechanizace výroby a koně jako tažná zvířata přestali zemědělci chovat. Postupně začalo převládat využití sportovní a relaxační. Koní ve stále stejné obci bylo jen málo přes deset kusů.<sup>149</sup> Chovat koně bylo považováno v době JZD za velký luxus a lidé se chovatele dívali s malým pochopením.

---

<sup>146</sup> SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 39, Excerpta a zápisky z pramenů.

<sup>147</sup> Tamtéž, inv. č. 51, Zápisky nejen o zemědělství.

<sup>148</sup> SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 67, Evidence chovu koní.

<sup>149</sup> Tamtéž.

... Já když sem přišel z vojny roku sedmdesát tři, tak sedmdesát čtyři sem si koupil první kobyly starou, ta mě vyhřebila hříbě a od toho chovám koně furt. Měl sem s tím problémy tenkrát, že někomu to pořád vadilo, že mám koně ... (J. Václavík, 1952).

V současnosti početní stav koní v České republice překročil hranici 60 tisíc kusů koní všech plemen a věkových kategorií. Nejrozšířenějším plemenem je český teplokrevník, za ním následuje po křížencích anglický plnokrevník, českomoravský belgický kůň a kůň norický. Samozřejmě i chov koní je kontrolován státem z hlediska užitekosti a udržování a zlepšování genetického potenciálu, je také podporován dotacemi, pořádáním seminářů a školení pro chovatele, vydáváním poradenských publikací nebo zveřejňováním výsledků plemenářské práce či pořádáním výstav.<sup>150</sup>

---

<sup>150</sup> KŘEPELKA, J.: Český chov v roce 2007. *Náš chov* 3, 2007, s. 61.



## 5. POVĚRY A POVĚREČNÉ PRAKTIKY SOUVISEJÍCÍ S PASTEVECTVÍM

Zemědělské hospodaření a dobytkářství na Valašsku bylo spojováno s celou řadou tradičních pověr a praktik, které měly své kořeny v dávné minulosti. Hospodařit na horách v těžkých podmínkách a zápasit s přírodními živly bylo těžké a lidé se často obraceli o pomoc k různým nadpřirozeným silám. Užívali praktiky, které jim měly zajistit dostatek úrody nebo zdraví zvířat. Od konce 19. století pronikaly i sem nové technologie a moderní systémy v zemědělství a pověry začaly pozvolna ustupovat. Jejich přežitky se však udržely v podvědomí lidí ještě do poloviny 20. století.<sup>151</sup> Dnes už hospodáři pověrečné praktiky neznají a ani nevědí, že se něco podobného na Valašsku provádělo.

Zmíněné pověry a obyčeje souvisely se zemědělskou prací, která se rok co rok opakovala a která byla hlavním důvodem udržování pověr a výročních obyčejů. Obyčeje zasahují i do oblastí pověrečného léčitelství i do ochrany před nemocemi. U různých pověrečných úkonů se užívalo prvků předkřesťanských i křesťanských. Prostý lid využíval k ochraně stavení, úrody i dobytka všech prostředků, které se tradicí uchovávaly z dávných dob a křesťanské prvky měly jejich moc umocnit a potvrdit. Lidové zkušenosti se také odrážely v pranostikách. Zánikem starého způsobu hospodaření zaniká podstata těchto praktik a stále více je spojena se společenským životem a zábavou.<sup>152</sup>

Většina pověr vztahujících se k chovu dobytka se týká skotu. Jeho chov nabyl převahy nad chovem ovcí a platil pro každou usedlost. Pověry, které se vztahovaly k chovu ovcí, se udržovaly jen v úzké skupině lidí pracujících při salašnictví. Se zánikem salaší zanikaly i tyto pověry. U chovu krav se udržely mnohem déle, ale také nepřečkaly. Mnou oslovení dva soukromí zemědělci o pověrách či pověrečných praktikách nevěděli nic.

Odpovědi na otázku, zda současní chovatelé dobytka provádí nějaké rituály při výhonu krav na pastvu nebo nějaké neznají, byly jednoznačné: „*Rituály? To ne, nejdůležitější je, aby to bylo co nejdřív venku. Ale hlavně se všechno musí dělat s rozvahou*“ (J. Šulák, 1961).

Nechyběl ani názor, že Valaši žádné takové praktiky neprováděli: „*Ne na to není čas. Žádné rituály, to valaši nedělali. No my chodíme do kostela, tam sa pomodlíme za ně, takže oni už sú chráněné. Sa vyženu a je to*“ (J. Bubela, 1971).

---

<sup>151</sup> ŠTASTNÝ, J.: Pověrečné představy a praktiky spojené s chovem dobytka na Valašsku. *Československá etnografie* 9, 1961, s. 195–196.

<sup>152</sup> NAHODIL, O.–ROBEK, A.: *České lidové pověry*. Praha 1959, s. 140–143.

Jaro bylo dobou příprav půdy k osetí a také výhonu dobytka na pastvu. Tehdy lidé uplatňovali různé zvyky, aby si zajistili dobrý průběh roku a aby hospodářství a úrodu nepostihly žádné katastrofy. Pověry opřádaly i denní péči o dobytek. Měly předvídat a preventivně ochraňovat hospodářův živý majetek před neštěstím nebo zaručit jeho zdraví a dobrou užitkovost.<sup>153</sup>

Ve velikonoční tradici měla značný obřadní význam potoční voda získaná na Velký pátek. Lidé si chtěli zajistit zdraví, aby mohli vykonat všechny práce, a proto se v této vodě brzy ráno omývali. Dobytek byl omýván v této vodě za stejným účelem, pak měl být po celý rok zdravý.<sup>154</sup> Dalším důležitým dnem ve velikonočním cyklu byla Květná neděle, kdy se světily kočičky. Když během roku dobytek onemocněl, dostal snítku do krmení, aby se uzdravil.<sup>155</sup>

V chovu dobytka byl důležitým dnem svátek sv. Jiří nebo svátek sv. Ducha. Byla to doba, kdy byl vyháněn dobytek na společnou pastvu. K tomuto dni se soustředila většina zvyků a obyčejů zabezpečujících dobré výsledky pastvy. Určité praktiky prováděl hospodář a hospodyně doma a pak se mohl dobytek vyhnat ve společném stádu na pastvu. Doma hospodář okušoval dobytek posvěceným kadidlem nebo speciálními bylinami (např. libečkem) a hospodyně ho kropila svěcenou vodou. Aby krávy dobře dojily a aby je někdo neuřkl, polévaly i vodou. Nikdy se nesmělo zapomenout na červenou stužku zapletenou v ocasu zvířete nebo přivázanou k jeho rohu. Červená barva totiž sloužila jako apotopajon, měla ochraňovat před uřknutím a uhranutím. Při překračování prahu chléva na dvůr naznačil hospodář před dobytkem rukou kříž a vyslovil přání: *Dej Bůh, aby se vrátilo šťastně do chléva*. Na práh se pokládal k této příležitosti železný řetěz nebo podkova jako symbol pevnosti a zdraví. Pastýři při odchodu na první pastvu práskali bičem, protože hluk měl zahánět nečisté síly od zimou oslabeného stáda. Dalším apotopajním prostředkem užívaným při prvním výhonu na pastvu byl zelený proutek nebo velikonoční tatar, kterým se dobytek popoháněl. Taktéž pastýři dostávali od hospodyň zpravidla tolik vařených nebo i syrových vajec, kolik bylo kusů dobytka ve stádě, těmi pak museli koulet kolem celého stáda, aby se jim stádo nerozbíhalo. Za stejným účelem pak skořápky od vajec zahrabávali na jedno místo na pastvině. Vejci se koulelo i po hřbetu dobytka, aby dobře ztučněl a zakulatil se. Po návratu z první pastvy byli skotáci poléváni vodou, aby byli hbití a ostražití, aby se jim dobytek na pastvě nerozbíhal. Množství nejrůznějších ochranných prostředků se užívalo i na

---

<sup>153</sup> Tamtéž, s. 87.

<sup>154</sup> SOkA Vsetín, Fond Šťatný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 24, Malcová, Z.: Srovnání masopustních, jarních a letních obyčejů na Moravském Valašsku a v českých oblastech, c. d., s. 8.

<sup>155</sup> SUŠILOVÁ, L., c. d., s. 47.

filipojakubskou noc (z 30. dubna na 1. května). Tuto noc měly podle lidové víry moc čarodějnice, a proti jejich kouzlům se pálily velké ohně, uklízely se chlévy, protože čistota dokáže zbavit nečisté síly jejich moci nebo se pichlavé předměty kladly na prahy chlévů, aby se čarodějnice popíchny.<sup>156</sup>

Probrané praktiky se prováděly při výhonu dobytka na obecní pastviny. Další byly spojeny s výhonem ovcí na salaš. Ještě před odchodem do kopců se vykonalo obřadní obcházení kolem stáda, čímž se měl vytvořit ochranný kruh.<sup>157</sup> Pastýři pak ovce hnali na salaš za zvuku praskajících bičů. Na salaši zabodl bača doprostřed košáru mladý stromek. Rozšířeným zvykem bylo zabránit tomu, aby poslední ovcí vehnanou do košáru byla ovce černá, což by přineslo špatné počasí a deště. V košáru se ovce hnaly třikrát kolem mladého stromku, aby se držely pohromadě. Důležitou obřadní prací na salaši bylo rozdělávání tzv. dřevěného či živého ohně, a to třením dřeva o dřevo. Takto rozdělaný oheň, vatra, nesměl na salaši vyhasnout, protože měl ochrannou moc. O oheň se staral bača. Valaši se po výhonu nesměli vrátit do vesnice. Kdyby od stáda odešli, způsobili by mu újmu čarodějnice.<sup>158</sup>

Když pastýři své stádo odváděli na salaš pronášely motlitby:

*Pán Bůh ráčil počítí, tak též já N. vyháním tě stádo Boží  
tímto průhonem, na to Boží pole, na to čisté humence,  
na Boží louky, pod tuto nebeskou oblohu, pod Pána Ježíše obranu,  
pod Panny Marie plášť, pod roucho sv. Blažeje.  
Jdi tam, svatý milý Blažeji, do Betléma k P. Marii,  
ať ti půjčí tři zámky, tři klíče, jdi tam k východu, k poledni,  
k západu, k půlnoci: zamkni tlámy všem vlkům vlčicím,  
rysům rysicím, hadům hadicím, štirům štíricím, sršním deváternicím,  
čarodějníkům čarodějnicím, aby toho dobytka necítily,  
neslyšeli, kůže nedrali, chlupů nedrásali, masa nežrali,  
krve nechlamali, kostí nelámali, ani toho Božího stáda neviděl,  
tak jakož jsou židé Pána Krysta neviděli, když ráčil z mrtvých vstáti.  
† Hůl † Hůl † Hůl, lesní pse, vlku divoký, potvoro chlupatá,  
Bylli si na tom poli, když se Pán Ježíš narodil, když byl obřezován,*

<sup>156</sup> VYHLÍDAL, J.: Ze života slezských pastevců. *Český lid* 7, 1898, s. 461–462.; HYKEŠ, F., J.: Pravidla pro hospodáře. *Český lid* 8, 1899, s. 393–395.; PETRÁŇNOVI, J. a L.: *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha 2000, s. 139, 142–143.; TOUFAR, P.: *Český rok na vsi a ve městě*. Třebíč 2004, s. 176.; CHLEBANA, M.: Príspevok k pastierskym zvykom na Slovensku. In.: *Zvyky a obyčejy socioprofesionálních skupin*. Uherské Hradiště 2005, s. 108.

<sup>157</sup> TOMESŠ, J.: Obyčejové tradice v kontextu studia lidové kultury v Karpatech. *Národopisné aktuality* 13, 1976, s. 6–7.

<sup>158</sup> SOkA Vsetín, Fond Jaroslav Šťastný PhDr., CSc., inv. č. 24, c. d., s. 13.

*když byl od Jidáše zrazen, když byl umrskán, ubičován, uplván,  
 trním korunován, ostrými hřebíky na sv. Kříži přibitý?—  
 Nebylli jsi ještě, nebud'. Ó prokletý pse lesní, klín tobě  
 v tvé tlámě vězí, koudel tobě v t... p...hoří, matka Boží tobě  
 na tvém krku stojí, aby jsi ty prokletý pse lesní, nemohl viděti, ani slyšeti,  
 tvé proklaté tlámy odevřít ani tomu stádu uškoditi.  
 Já N. vás zaklínám, ne svou mocí, než Pána Krista pomoci,  
 Zaklínám vás vlci lesní, d'ábly poslaní, protivníci a tovaryši nepraví,  
 zaklínám vás devět † † † † † tisíci, devíti † † † sty, devadesáti devíti  
 Ranami Krysta Pána, když jest byl ukřížovaný;  
 Zaklínám Vás šlěpěji Panny Marie, dvanácti apoštoly, čtyřmi evangelisty.  
 Toho mi dopomáhej Bůh † Otec, Bůh † Syn, Bůh † Duch svatý. Amen<sup>159</sup>*

V průběhu roku se konaly i další obřady pro lepší zdar v hospodaření. Na svátek sv. Ducha se zastrkávaly posvěcené lipové ratolesti za svaté obrázky, do vrat stodol a ve chlévech, aby si sv. Duch, který měl podobu holubice, měl kam sednout a ochránil svou přítomností stavení.<sup>160</sup>

Několikrát do roka se ve větších obcích konaly dobytčí trhy. Zde si mohl hospodář zvíře koupit, ale mohl také zpeněžit svoji péči o dobytek jeho prodejem. Samozřejmě i při této události používal pověrečné praktiky. Na trh odcházel brzy ráno, aby kupci nezkřížil cestu zlý člověk, to by pak mělo špatný vliv na koupi dobytka. Dobytče se muselo koupit i s provazem, s ním bylo do stavení přineseno i štěstí. Doma před chlévem se kráva třikrát pohladila peřinou, aby byla tlustá. Předtím, než byla převedena přes práh chléva, se musela očistit, do chléva se pak zaváděla pozpátku, aby jí nikdo nemohl uškodit. Proti čarodějnicím se do dveří stavěla metla. Pak hospodyně vystříhla dobytčeti koupenému, ale i tomu, co ve chlévě už stálo, na čele kousek srsti, položila ji na žhavé uhlí a celý chlév okouřila, aby si na sebe dobytek rychle zvykl a koupená kravička, aby netesknila.

Když chtěl hospodář dobytče prodat, vykonával také pověrečné úkony, aby se prodej zdařil. Hospodyně sypala ze zástěry na hlavu dobytčete a mezi jeho oči smetl z domácnosti, aby se zpět do chléva nevrátilo. Také se doporučovalo plivnout krávě mezi oči, pak se měla lépe prodat. Podle různých náznaků se dalo poznat, jak se obchod vydaří. Šla-li kráva na trh smutně, byl to příslib, že bude prodána. Mnoho hospodářů vodilo na trh krávy notně

<sup>159</sup> HEIDENREICH, F.: Motlitby pastýřů. *Selský archiv*1, 1902, s. 161.

<sup>160</sup> SUŠILOVÁ, L., c. d., s. 49.

znečištěné hnojem. Těch si kupec dříve všiml, podíval se na ně zblízka a pak často nějakou koupil.<sup>161</sup>

Konec společné pastvy a příhon ovcí ze salaší připadal na podzimní měsíce. V den rozsadu musel bača dát na mostek či na cestu jehličnatou větvičku, tzv. četinu, která se také používala při cezení mléka. Popel a vyhaslé uhlíky rozsypal před kolibou. Vatru musel zalít vodou, kdyby to neudělal, měly by nad salaší moc zlé síly. Pak se ovce sehaly do údolí: buď je hnal bača s valachy, nebo si je domů odvedli samotní majitelé.<sup>162</sup> Na počest dobře skončené pastevní sezóny se konala hostina, která měla charakter zvykového práva stejně jako volba nového pastýře.

V zimní části roku se mnohé obyčeje týkající se dobytka prováděly v adventním období. V určitý den v době adventu chodili pastýři po vesnici a práskali bičem a troubili na roh, aby zahaly čarodějnice. Velké množství ochranných a prosperitních zvyků se váže k Štědrému dni. Přes den bylo z jizby vynášeno smetí a házelo se dobytku ve chlévě pod nohy, aby hospodář zajistil dobytku zdraví, a před práh, aby do chléva nemohly nečisté síly. Pastýři nosili do domů zelené větvičky z jehličnatých stromů, které se zapichovaly nad žlab. Kolik měla větvička výhonků, tolik se mělo narodit ve stavení telat. Po dobu štedrovečerní večeře se schovávaly zbytky, které se pak dávaly dobytku, aby celý rok prospíval. Večer četl hospodář ve chlévě evangelium sv. Jana a kropil celý chlév svěcenou vodou. Tím si chtěl u Boha vyprositi celoroční zdraví dobytka.<sup>163</sup> V tento den se také věštilo pohlaví narozených telat. Přišla-li toho dne první na návštěvu žena, věřilo se, že narozená telata budou kravičky, jestliže přišel muž, měli se rodit v usedlosti samí býčci. Na druhý svátek vánoční v den sv. Štěpána (26. prosince), patrona koní, se koním ještě před východem slunce pouštělo žilou, aby byli po celý nadcházející rok zdraví a čilí.<sup>164</sup>

Zimní období bylo časem rození mladého dobytka. Kráva se před otelením musela bedlivě sledovat a hlídat, při telení bylo často potřeba i několik lidí, někdy v těžkých případech volali i porodní bábu. Krávu hlídali i po otelení, aby dobře vyšlo ložiště. To zůstávalo ve chlévě, aby byla zaručena trvalá a dobrá plodnost skotu. Narozená telátka se pouštěla ke krávě, aby si je mohla olízat. Od počátku se však napájela z nádoby: krávu vydojovala hospodyně a tele dostávalo přiměřené dávky do nádoby. Tele totiž nemohlo zpočátku vysát všechno mléko, kráva by si zvykla a pak by zbytek hospodyně nenadojila.

---

<sup>161</sup> ŠTASTNÝ, J.: Pověrečné představy a praktiky spojené s chovem dobytka na Valašsku, c. d., s. 207–208.

<sup>162</sup> SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 76, Macalík, B.: Salašnictví v zemi Moravskoslezské, s. 39, (separát článku).

<sup>163</sup> CHLEBANA, M., c. d., s. 106–107.; ŠTASTNÝ, J.: Pověrečné představy a praktiky spojené s chovem dobytka na Valašsku, c. d., s. 206.

<sup>164</sup> TOUFAR, P., c. d., s. 272.

První napájení telete bylo spojeno s různými pověrami. Nádoba, ze které tele pilo, se přežehnala křížem a mléko se poplivalo a přidala se do něho svěcená sůl, která zabezpečovala pevnost a zdraví.<sup>165</sup>

V minulosti nebyly nemoci a epidemie u dobytka nijak vzácné. A přesto, že se hospodáři všemožně snažili zajistit různými praktikami zdraví zvířat, dobytek často právě v zimě ochořel. Krávy často pro nedostatek kvalitního krmiva ztrácely schopnost dojit. Onemocněl-li dobytek, věřil hospodář, že nějaký zlý člověk škodí jeho dobytku a že odebírá jeho užitek pro sebe. Věřilo se tomu, že právě čarodějnice mají moc dobytče uhranout, uřknout.<sup>166</sup> O dobytku, který byl malátný, nechtěl žrát a stál v chlévě netečně, se soudilo, že byl uhranut. Nejčastěji to mělo být způsobeno velkou chválou řečenou nahlas. Postižené dobytče bylo „léceno“ okuřováním bylinami nebo se otíral podolkem ženské košile. Jinou příčinou podle lidových představ bylo záměrné čarování domnělých čarodějnic. Většinou to měla být starší žena ze sousedství, kterou neměla postižená rodina v lásce. Dobytek pak chřadl, neměl chuť k žrádlu a špatně dojlil. Právě k doživosti, jež měla pro hospodářství zásadní význam, se vztahovalo několik pověr a pověrečných praktik. Například hospodyně nikdy po západu slunce nedala mléko z domu, pokud by po cestě ukáplo, krávu „ujme“ a bude málo dojit. Když kráva špatně dojila, věřilo se, že čarodějnice ráno před východem slunce sbírala rosu do „úzků trávnice“ na pozemku dotyčného, a pak z konců trávnice doma dojí mléko krávy postiženého. K uřknutí dobytka často stačilo získat nějaký předmět z hospodářství, kterému chtěla čarodějnice škodit. Mohl to být kousek másla, kravského trusu nebo tesařská skoba. Proti takovému počarování bylo několik možností obrany. Očarovaný dobytek bylo možné vyléčit, jestliže postižený hospodář získal nějaký předmět od domnělé čarodějnice, tento předmět pak dal pod práh chléva nebo ho zasunul mezi trámy. Krávy se pak rychle uzdravily. Jiným prostředkem k vyléčení bylo zaklínání a zaříkávání. To prováděli lidé k tomu nadaní, s nadpřirozenou mocí, kteří pomoc hledali ve speciálních zaklínacích knížkách. Pokud bylo uřknutí vážnější, bylo potřeba navštívit „božce nebo bohyni“. Ti jim většinou pověděli, kdo dobytče počaroval a jak se újmy zbavit. Pokud byla nemoc, kterou postihl dobytek, vysvětlitelná, dostali se ke slovu pastýři nebo kováři, ale i oni k léčení mimo byliny a masti používali různé magické praktiky. Z uvedených několika

---

<sup>165</sup> ŠTASTNÝ, J.: Pověrečné představy a praktiky spojené s chovem dobytka na Valašsku, c. d., s. 200–201.

<sup>166</sup> NAHODIL, O.–ROBEK, A., c. d., s. 80 a 82.

případů vidíme, že pověrečné lékařství a zvěrolékařství hrálo u zemědělců na Valašsku důležitou roli.<sup>167</sup>

Při nemocech dobytka i při jeho zdárném chovu mohli pomáhat světci, patroni dobytka. V Evropě známe několik patronů dobytka: sv. Patrika, patrona rolníků (16. března), sv. Leonarda, patrona chovu dobytka a rolníků (6. listopadu) a sv. Štěpána, patrona koní (26. prosince). Ke světcům, kteří měli moc ochránit dobytek, se chodili hospodáři modlit do kostela, zvláště pak na mše sloužené k jejich svátku. Nebo v jejich jménu vybudovali kapličky, kolem kterých chodilo vyháněné stádo dobytka na pastvu. V den svátku světce se zde konaly pobožnosti. V českých zemích byli nejvíce oblíbení sv. Vendelín, patron rolníků a pastýřů (20. října).<sup>168</sup> Druhým uznávaným světce byl sv. Jiří, patron jezdců a rolníků (24. dubna). Legendu o zachráněné královské dceři před drakem odvážným rytířem zná snad každý. V lidové tradici je spíše známé to, že Jiří otevírá zemi z ledového sevření zimy, že odemyká pole, umožňuje orbu i setbu, dává růst trávě pro vyhladovělý dobytek.<sup>169</sup>

Na všechny pověrečné praktiky mělo vliv křesťanství. Spojením starých pověr s vírou v křesťanské světce, kteří měli pomoci v odehnání škodící bytosti, vznikala rozporná spojení. V obřadech, které měly zajistit prospěch nebo odstranit nějakou nemoc vzniklou uřknutím, nacházíme vedle sebe dávné předkřesťanské prvky s prvky ryze křesťanskými.<sup>170</sup> Aby koně nestonali celý rok, prováděl určité úkony: „*Když jsou křížové dni, naber na třech cestách hlíny křížem proti východu slunce a ze tří braběních kopců v lese té suti; když ji budeš brát, řekni takto: Ve jménu Bohať Otce, Bohať Syna, Bohať Ducha svatého беру tebe hlínu, k své opravě a lidem pochvale a svým koním ke zdraví. Tu hlínu dávej do řezanky, když budeš míchat i obrok, a dávej koním jísti. Takové koně budou vždy zdravé a tělnaté, jak v zimě tak i v létě.*“<sup>171</sup>

---

<sup>167</sup> ŠTĀSTNÝ, J.: Pověrečné představy a praktiky spojené s chovem dobytka na Valašsku, c. d., s. 202–203, 205–206; a SOKA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav, PhDr., CSc., inv. č. 39, c. d.

<sup>168</sup> Svatý Vendelín byl synem skotského krále. Narodil se počátkem 7. století. Cestoval do Říma, po cestě se usadil v Trevíru a stal se poustevníkem. Neštítel se žádné práce. Na požádání pásl i vepře, proto se stal patronem pastýřů a chovu dobytka. Kult tohoto světce se rozšířil v 11. a 12. století a k nám se dostal přes Bavorsko a Rakousko. Viz VLASÁKOVÁ, O.: *Co nemá jiný kalendář*. Brno 1994, s. 28.; CHLEBANA, M., c. d., s. 108–109.

<sup>169</sup> VÁCLAVÍK, A.: „Svatý Jiří, trávu aj hady bůří.“ *Naše Valašsko* 13, 1950, s. 32–33.

<sup>170</sup> NAHODIL, O.–ROBEK, A., c. d., s. 99.

<sup>171</sup> RYPÁČEK, F. J.: Z prostonárodních zkušeností hospodářských. *Český lid* 6, 1897, s. 468–471.

## 6. ŽIVOT VÝCHODOMORAVSKÝCH CHOVATELŮ HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT DNES

Zemědělské podnikání u nás prošlo po roce 1990 jednoduchou etapou: od velkoplošné centrálně plánované zemědělské výroby s tržní orientací k socialistickému bloku přes daňovou reformu, privatizaci zemědělského majetku a liberalizaci zahraničního obchodu až k integraci našeho agrárního sektoru s evropským modelem zemědělství, který podporuje Evropská komise prostřednictvím Agendy 2000.<sup>172</sup>

Stěžejním reformním zásahem během této přeměny v letech 1990 až 1993 byly změny majetkoprávních vztahů: restituce, privatizace a transformace. Pak se významně změnila struktura rozdělení zemědělské půdy. Největší zastoupení v ní mají nadále družstva, která prošla transformací a některá zanikla.<sup>173</sup> Situaci v zemědělském družstvu v obci Halenkov vyličila Marie Holcová.

*... Napřed tam dělalo moc lidí, ty dělali za jednotku, takřka za hovno [smích], abych tak řekla. Potom to udělali jako ve fabrikách po osmi hodinách, tak už na tu hodinovku bylo cosi víc, takže prostě sa tam už dalo něco vydělat, ale začli tam nahrazovat stroje, tak zas ty lidi propúšťali nebo šli staří do důchodu a tož tak to bylo. Potem to slúčili ty družstva dohromady a už potom to bylo takový, taký rozbroj. Ti si naříkali že ten má málo, ten má málo a tam sa lepší jako daří nebo co, tak sa odtrhlo [družstvo] Halenkov a nakonec to zkrachovalo úplně a ani sme nedostali to, co sme do družstva dali, nic. Já sem tam dala jalůvku a dělala sem tam tych sedmnáct roků, to tam nějaké ty peníze zustávali, ale nedostala sem nic ...*

Další změnou bylo zvýšení počtu soukromě hospodařících rolníků. Většinou byly lidem navraceny pozemky, které dříve museli dát do družstva.

*...Tak předtím to měli [rodiče] násilím sebrané do družstva a něco jim zůstalo, nějaká záhumenka takže furt sa hospodařilo, a pak po té revoluci se začalo ve větším. Sa zpátky vrátilo, posbíralo z družstva, něco sa připachtovalo no a podľa možností sa rozšiřovalo ... (J. Kocurek, 1966).*

Někteří lidé získali půdu náhodou.

*... No [rodiče] měli fabriku na Vsetíně, až později se přestěhovali a měli jen malinké hospodářství [...]. My sme vlastně kúpili jenom stodolu a za té revoluce si nemohl vědět, žes kúpil stodolu s pozemkami, že? Přešla revoluce, a pak zjistíš, že máš nějaké pozemky, takže to bylo něco takového ... (J. Bubela, 1971).*

<sup>172</sup> Ministerstvo zemědělství České republiky: *Zemědělství v České republice*. Praha 2002, s. 4–6.

<sup>173</sup> ČERVINKA, J.: Změny techniky a technologií po restrukturalizaci zemědělství v České republice. In: *České a slovenské zemědělství na přelomu tisíciletí*. Sborník referátů z konference. Luhačovice 1997, s. 17.



Důsledkem privatizace zemědělského majetku bylo snížení průměrné výměry hospodářství z téměř 1000 ha na 100 ha, přesto tato rozloha stále převyšuje průměrnou velikost soukromých podniků ve vyspělých evropských zemích. Významným prvkem v obhospodařování půdy se stalo hospodaření na pronajatých pozemcích.<sup>174</sup>

... *No mám část svojich pozemků a zbytek je pronajatý. Zas, ale to sú pozemky jenom na tady to sušení, že ty vrchy paseme, abychom to měli vypasené. My paseme tady s těma ovečkami padesát hektarů po těch vrchách a dole mám čtyřicet hektarů, což teď letos jestli se mi podaří čtrnáct dalších připachtovat a do budoucna bych chtěl připachtovat do tych sto hektarů, abych měl tady dole na sušení ...*(J. Kocurek, 1966).

... *Pasu na soukromých pozemcích, mám je pronajaté a platím nájem. A potom na vlastních. Mám dvacet hektarů pastvin a třicet tři hektarů je vedených jako louky na sečení, ale přesně to nevím, to bych se musel podívat ...*(J. Šulák, 1961).

...[pozemky] *Mám vlastní i pronajaté. Tady máme to' i s tím spodním, co mám doma zhruba osmnáct hektarů. A máme smlouvu napsanou, tam je smlouva na určitou [dobu], ale vždycky se nějak domluvíme, oni [lidé] sú rádi, že tady pasu, je tady nějaká kultura ...*(J. Bubela, 1971).

... *Obděláváme asi kolem sta hektarů pozemků, máme částečně vlastnický svoje a částečně pronajaté, poněvadž dneska je skutečně málo lidí, kteří by chtěli pokračovat, že je totální nezájem [...]. Částečně některým [lidem za pronajaté pozemky] platím, kerý má nějakou větší výměru. Platím za ně tohle pojištění jako daň z půdy, že některým to dělám za nějakú protislužbu, ať už nějakú prácu koňmi nebo hnojení a sou lidi, kteří si to uvědomují. Povím to jak to je, že sou rádi, že to obdělávám. Že to jak dneska na Valašsku necháš lúku, tak za pět roků to je zarostené šípím a hlohem, sou lidi, že chápú že to obdělávám, že si furt nechávají nějakou rezervu, že kdyby vnuk něco chtěl. A na druhé straně sú tito špekulanti, ti absolutně nemajú vztah k půdě o on si myslí, že já mu budu dávat denně za nějakou rolu tisíc korun ...*(J. Václavík, 1952).

V porevolučních letech se neměnil pouze vztah k vlastnictví půdy, ale také se změnil počet pracovníků v zemědělství. I když statistiky uvádějí, že se výrazné snížení pracovníků téměř o polovinu neodrazilo na snížení orné půdy, u luk, pastvin a polí, v Moravskoslezských Beskydech to znát bylo a stále je.<sup>175</sup>

... *Včilkaj, kdo tu má dobytek na celém Halenkově, zeťák tož má a Jan Václavíků ten tam cosi pase a jináč, jestli mají někdo jenom dvě kravičky a nic. Pole tady ostává zarostené šípím a pchálím. Jo vlastně ještě Kocúrek, je tam to' dolů. Tož, jak to družstvo zkrachovalo, tož na tych lúkách a tom polí co orali, nezbylo nic jenom pcháli do půl pasa, jenom pcháli. Já mám včilkaj dvě jalůvky - dneska sme jich připůšťali [smích]. No tož furt se snažíme jako dělat na hospodárce ...*(M. Holcová, 1938).

<sup>174</sup> Tamtéž, s. 4. , PICK, E. – KOSEK, J.: Očekávaný vývoj trhu se zemědělskou technikou v České republice. In: *České a slovenské zemědělství na přelomu tisíciletí*. Sborník referátů z konference, c. d., s. 109.

<sup>175</sup> ČERVINKA, J.: Změny techniky a technologií, c. d., s. 17.

... Na tomto Valašsku bylo 60-70 % zoráno té plochy zemědělské, protože museli si Valaši zajistit živobytí, obživu a všecko ať to byly brambory, ať to byly obiloviny, pohanka a teprv se to spásalo a sušilo seno pro dobytek. Dneska sem chodijá ty ochránce přírody a oni tvdíjáj, že je velké zatížení dobytčí jednotky na jeden hektar luk, což je dneskaj asi z 20 % zarostené, ale ta zbývající zemědělská plocha je všechno pod drnem – té hlíny je zanedbatelný kousiček. A když to vezmu, tak dneska na tem Halenkově je dyž tak kolem sta hovězího dobytka. A i ty ochranáři a ty instituce tvrdá, že eště je to zatížení veliké ... (J. Václavík, 1952).

V průběhu devadesátých let 20. století obnovovali lidé na Valašsku svá hospodářství, avšak jen v malé míře. Většinou se jednalo o rodiny, u kterých vztah k půdě a hospodářství přetrval. Jen někteří z nich začali chovat dobytek ve velkém, jinak spíše starší lidé mají při stavení jednu krávu nebo pár oveček.

... My sme zemědělská rodina. Já sem k temu měl, poněvadž říkám, že v třidvaceti rokoch sem měl jiné zájmy než jiní v mém věku, chovat koně a dobytek – ale přesto sem všecko stih. My sme byli jedni z největších zemědělců na Halenkově. Já si to pamatuju, sem musel pásat krávy a pak to dopadlo jak dopadlo. Ale každý musí dělat, co ho baví. My to neděláme pro peníze, ale z lásky. [Chováme] všechno, co sa dá uvázat na řetězku.

Koní mám od patnácti do dvaceti. Začínal sem „chlad'asků“, to je vlastně norik. Na ty sa dobře vzpomíná, tak jak na první lásku. Tak začínal sem tím norikem a pak sa naskytla spolupráce s panem Holčákem, tak odchovávám vlastně plnokrevníky, matky a hříbata. [Máme] od padesáti do šedesáti kusů hovězího. Krávy sme začínali, jak sa říkalo od červenostrakatých, že dřív tady na Valašsku byl výhradně červenostrakatý skot, který slúži, jak pro produkci mléka, tak pro tažné, že lidé obdělávali majetky 5-8 ha a nebylo koní, takže to všecko obdělávaly krávy. A včil je to zas trochu jiné, taký trend všecko na ty masné plemena, tak sem sa přeorientoval. To ze dne na den člověk neudělá a z mléka tady člověk nevydělá a my musíme přežít, tak sme to začli řešit najprv připouštěcím býkem a ted' máme 85 % v stádu zastoupení charolais. Ovec chováme pětadvacet tak, že to není na produkci mléka, tož já dělám skutečně jen ten pastevní odchov. Ale jináč já su zastánce té východofrišské ovce, sú to velice pěkné ovce a já vždycky hodnotím podle toho, jak je ovca veliká... (J. Václavík, 1952)

... Věnovali se [chovu dobytka] i moji pra pra [rodiče]. Od děcka, sem v tom vyrůstal.

[Chovám] jenom krávy a pak slepice, moráky. Krav mám něco přes dvacet kusů, já to nepočítal. Mám druhy charolais, piemont, arbenangus a naši čestr. Býky ty chovám odděleně pro čistotu chovu ... (J. Šulák, 1961).

... [Rodiče] neměli nic, ti chovali akorát dvě koze, co měli na Hovězí, a to je všecko. Otec tady [jedná se o samotou se třemi chalupami, která se jmenuje Na Holcově] koupil takovou stodolu, to bylo také zbořeniště. Stodola sa spravila. Oni měli dvě tři ovečky a jak se to tu kupilo a spravilo, tak se to rochovalo a my sme si řekli, že by tady něco takového mělo být. Včil máme 18 nebo 20 bahnic a když

*sa to okotí přes tu zimu, tak máme okolo 40 ovcí. [Chovám] valašku, nechcu to masné plemeno, ony [valašky] se hodí do těch podmínek, co sú tady na Valašsku ... (J. Bubela, 1971).*

*... [Chovu dobytka se věnuji] zkrátka od malý, ale dělali sme chov v malém, dá sa říct. Až ted' sme sa rochovali a přešli do většího tak zhruba už pět let.*

*No tak máme koníky, máme koně tažné, potom máme koně na rekreaci na ježdění, je tam hafling, je tam huculka a je tam a kříženka. Koní máme celkem osm. Potom máme krávy. Dvě krávy, dvě roční jalůvky a ted' jedna je vytelená a další by sa měla teliť. To je červenostrakatý chov, který sme měli původně, že si budem něco na mléku, jenže jak člověk sleduje, to si raději podojí kozu. Už to nevydělá to mléko, pro svou potřebu si podojíme aji kozu. Už se zaměřujem jenom na maso. Zapúšťáme to angusem, aby to mohlo být celú zimu venku. Ovce máme tam beršavu, východofřískú, cighájú, zušlechtěnú valašku a křížíme to safolkem. Ted' co sme nakúpili nové plemeno to je kent, menuje se to rovný marš, to je jako celoročně venku. Ty kenty sme nakúpili pětapadesát tych máme, cighájek zhruba stovka tych ryzích už myslím zhruba do stovky, beršaf tam může být já nevím padesát šedesát a zušlechtěné valašky také tak nějak. No zimujeme zhruba tři sta sedmdesát [ovcí], plus tam máme koze, kozu hnědú a kozu bílú, těch máme kolem třiceti celkem ... (J. Kocurek, 1966).*

Stát legislativně upravuje podmínky chovatelů a předepisuje, co musí zemědělci plnit. Včasné a správné plnění kompenzuje výhodami a dotacemi. Nedodržení termínu znamená ztrátu dotací a většinou zkrachování zemědělce. Chovatelé vedou stájový registr veškerého dobytka a každoročně hlásí počty narozených a odhlášených kusů. V pastevním deníku v tabulkách vypočítávají množství vyprodukovaného hnoje a jak tento hnůj zpracovali. Zemědělec musí jako udržovatel krajiny včas sklidit „své zaregistrované“ louky a známkuje narozená zvířata.

*... Jediné výhody jsou ty dotace, bez nich by to opravdu nešlo. Ale jinak je to hlavně jen papírování a dodržování termínů, třeba se sečením. To je vedeno jako údržba krajiny, jsou dané určité termíny a do toho data to musí být hotové a nikoho nezajímá, že prší. Vše se musí dodávat do určitého termínu. Jinak jsou na všechno formuláře. Oni si asi myslí, že nemám v zimě co dělat nebo co. To sem tady zavalený lejstry a pak sem rád, že to stihnu. To jsou samé vzorečky a propočty a dokazování. Třeba krávy mají stájový registr, ale píše se to jen jako čísla. Nebo mají „pastevní deník“, to je docházka jestli se ten den pásly. Pastevní období je 120 dnů, ale nejpozději od 15. června a deník se musí odevzdat do 31. října, ale nikoho nezajímá, že pasu déle. Taky má ministerstvo odbornou literaturu např. Zásady zemědělské praxe, ale knih je i víc. Tuto zimu sem strávil nad počítáním hnoje ... (J. Šulák, 1961).*

*... Musím udržovat tady ty lúky, co mám přihlášené. A co mám na pasení, to musí být vypasené. Že stát zadarmo nedá nic, že. Ale pastevní deník nemám, dřív sem to musel mít, kdy sem to vyhnal, kdy sehnal, na které parcely se to páslo. Ale včil už nejsou v té evidenci, tak to nemusím mít. [Musím dělat] veškerou evidenci porážky, musím [vše] vypisovat. [Evidenci hnoje dělat] musím, to musí být. Kde*

*to uskladňujeme a teď to musíme vypočítat na hektary a kolik můžeš nahnojit. Oni musí vědět, kam ten hnůj dáváme, když chceme dotaci. Ale to je úplný nesmysl, oni mě řekli [myslí na školení], že ovca za den nadělá čtyři kila hnoje, vždyť ta ovca by zdechla za chvíli ... (J. Bubela, 1971).*

Dosáhnout na dotace znamená mnoho práce. Plnění podmínek a oprávněnost dotací stát přísně kontroluje.

*... Bez těch dotací by to nemohlo být. My dostáváme různé ty vyrovnávací příspěvky ať je to agroenviro, ale my vlastně už ani zemědělci nejsme. Ti naši předci k tomu museli znát pěstování brambor a pohanky a kde co a tych znalostí muselo byt víc. Ale my vlastně sme jen takový pasáci a údržbáři krajiny ... (J. Václavík, 1952).*

*... Na dobytčí jednotku [dotace] je a na ovcu vychodí asi 250 kurun, což já letos ani nemám ty dobytčí jednotky. Teď nevstoupím do kontrole užitekosti, tím pádem sa nedostanu na trh, nedostanu sa nikde, takže je to proložené jedno s druhým. Musím do kontrole užitekosti musím do ekologického zemědělství a furt sa jenom přidává a přidává až se to likviduje, takže taká je dneska politika. [Dotace] berem ze životního prostředí, to nás platí životní prostředí a ochranáři, ale když člověk spočítá náklady, tak člověk nemože říct, že něco vydělá. Náklady to aspoň pokryje no, tak to vyde šul nul. Ono se to dělá od stolu, kdyby ten člověk šel mezi ty lidi a dal dotace na hektar, jako rodinným farmám v zahraničí a dal to těm lidem co sú na tych vrchách a obdělávají to tu a zůstanou tady, jestli to tak nebudou dělat tak to tady všecko zaroste. Když nebude ráz krajiny a tu krajinu tady nezachovají, tak sem ty turisty nenalákáme. Oni lesli zavčas nezabrzdí zalesňování a nepodpoří malé farmy, třeba od hektara a ty hospodáře, skončí to špatně. Zanikne to tady ... (J. Kocurek, 1966).*

Kontroly se v dnešní elektronické době provádějí pomocí GPS systému, který přesně změří pozemky, které zemědělec uvedl, že je udržuje. Pak si údržbu zkontrolují z leteckých snímků a ještě dělají i kontroly přímo na místě. Zaměřují se hlavně na údržbu krajiny, protože z této sekce chovatelé čerpají nejvíce dotací. Avšak mohou kontrolovat i značkování.

*... Na mě byli [kontrola] už třikrát i v zimě. [Kontrolují] značkování ovcí, jestli je to dělané správně. To si hlídají. No je to složité ... (J. Bubela, 1971).*

*... No to nám chodí [kontroly]. Na všecko máte prohlášení, musíte to splnit, zavazujete se. Musíte dodržet pětiletý plán, se zavazujeme, že tuto výměru budem udržovat. Dokonce je to tam tak formulované, že když se zavázete na ten pětiletý plán, tak nemůžete z toho vystoupit, tych pět let musíte dojet a když to nesplníš, tak ti vezou dvacet procent nebo taky všecko ... (J. Václavík, 1952).*

*... Byla kontrola za pozemky, co se dělalo v Olomouci, ono je to všecko podchytné. Oni si to dají do počítače a víja, co to je za pozemek a jestli se seče nebo spásá a všecko a než oni tu dotacu dají, tak je prakticky každý zkontrolovaný týmte a ještě chodí a kontrolují normálně, přímo na místě a vybírají. Oni vidíja, kde je nějaký nedostatek a už sa tam jede dívat no a od ochranářů ze životního prostředí máme každým rokem [kontrolu] ... (J. Kocurek, 1966).*

... A pak se to kontroluje, teď to je pod Olomoucí a dělají to letecky. Dřív to bylo pod Vsetínem a to obcházel chlap a ten to kontroloval. Třeba ty louky, do 15. července je sečení luk a do 15. srpna musí být osečené všechno, jen ne svažitost co je nad 15 % ... (J. Šulák, 1961).

Důležitým požadavkem k chovu dobytka je dostatek pastvin a luk. Ve vyšších podhorských a horských oblastech se nejlépe ekonomicky využívá zemědělská půda v této formě. Travní porosty vytvořil a dlouhodobě udržoval člověk, jejich rozdělení na louky a pastviny je dáno způsobem obhospodařování. V odlehlejších oblastech se tyto pozemky přestávají využívat a postupně zarůstají. Chovatelé jsou z tohoto hlediska velkým přínosem. Pronajímají si pozemky, aby na nich pásli dobytek nebo z nich sklízeli seno a tím přispívají k tvorbě a údržbě krajiny. Louky by se měly nejméně dvakrát ročně posekat a posečená hmota odklidit a využít v rámci zemědělského podniku. Ve zdejších horských podmínkách se seče tráva pouze jednou, otava se spásá.

... [Sklízíme] jen čistě seno, otava je tady slabá tady bych s ní nic neudělal. Tož na metráky ti to neřeknu, to záleží na roku jak prší. Sušíme jenom raz ... (J. Bubela, 1971).

Na neposečené louce se nahromadí stařina, která brání přirozené obnově porostu. Zároveň se z travnatých pozemků získává objemná píče pro hospodářská zvířata.<sup>176</sup> Krmivo potřebné pro zimní výživu se sklízí pomocí zemědělské techniky, což jsou v současnosti různé sekačky, rotačky, obracečky a balíkovačky, k tomu také křovinořezy, mulčovače půdy a sekery. Bez jejich pomoci by zemědělci nebyli schopni v termínech vše sklídit. Pozemky totiž obhospodařují sami a pomáhají jim členové rodiny.

... Dole u baráku sme dělali všechno ručně, ale až se koupilo tady toto [samota Na Holcově], tak sem si musel počkat na traktor a to sem s hrůzú splatil, a pak potřebuješ rotačku, sekačku, obracák, shrnovač ... (J. Bubela, 1971).

... Techniku máme jenom tu základní traktor, lis, baličku, obracák, rotačku, shrnovačky. Do budoucna potřebuju další traktor s vyšším výkonem. Dneska lis základní cena tři čtvrtě milionu a ty drahé se točí přes milion. Traktory, byli sme před týdnem na předváděčce, náš zeton co je nejdostupnější, základní cekaje milion. A já potřebuju výkonnější značky to už je milion tři čtvrtě. Takže v dnešní době nějaký hospodář na to vydělat, je to možná dvě pokolení jako ... (J. Kocurek, 1966).

... No máme takovou tu základní techniku, kterou potřebujeme k údržbě. Já myslím, že ten strojový park máme v dobrém zastoupení. Na druhé straně aj to musíte mět, jak sem říkal, jestli k tomu chcete ty mladé přilákat a udržet jich, tak jim nemůžete dát vůz a koňa a běž naložit fúru, že? Já když budu mít korunu a to zemědělství bude aspoň trochu výnosné, tak já si koupím nějakou techniku, než abych jel k moři. Co se týče traktorů, sekaček obracaček, shrabovaček, mulčovačů na údržbu krajiny, tak sa

---

<sup>176</sup> MRKVIČKA, J. a kol.: *Pastvinářství v ekologickém zemědělství*. Praha 2002, s. 3.; HRADIL, R. a kol.: *Agroenvironmentální programy České republiky*. Praha 2004, s. 4–5.

*snažíme co nejvíc toho obdělávat. Takže tu techniku máme a sme soběstační a něco máme pojištěné, to máme dvakrát, třeba traktory máme tři. Já už to tak беру, když se ti něco poláme, tak v tom největším náporu, tak sebereš druhý a je to. Dneska sečeme třema rotačkama, dvoma třema svážáme, takže technicky sme na tom dobře. Máme i balíkovačku, ale to je otázka, dneska vstupy do té techniky sú hodně drahé ... (J. Václavík, 1952).*

Postupně se mění i role zemědělce. Už to není jen producent masa či mléka, nýbrž také tvůrce a údržbář krajiny. Přirozené podmínky pro chov zvířat jsou základním požadavkem pro ekologické zemědělství. O průběh pastvy a zatížení krajiny se zajímají také ochránci přírody, které zajímá hlavně dobrá organizace pastvy. Snaží se zvýšit stavy volně žijících drobných zvířat a navrhuji různá opatření. Jedním z nich jsou biopásy, asi dvoumetrové pruhy trávy, kterou zemědělec na louce neposeče a ponechá pro přirozený vývoj drobných zvířat. Dalším je zákaz kosení luk strojovou technikou v chráněných územích. Když bude zemědělec postupně pást ovce v těchto územích košárovým způsobem, obdrží dotace. Mnou oslovení chovatelé vesměs přístup ochránců chápali a s určitými rozpaky plnili doporučení. Vyložené záporný názor byl jen jeden. Týkal se vysazování zmijí do volné přírody.

*... Já můžu říct, že kdyby nebylo ochránářů nebo životního prostředí, tak už nežiju. To zemědělství je tak špatné doslova jako, že by mňa to neuživilo. Že už bych dávno skončil. Já prakticky všecko, co já dělám mě drží přes to životní prostředí. Protože tam je to takovým způsobem jako, začne sa pást podľa rostlin například některá lokalita v červnu některá v srpnu podle toho, co tam je jaké druhy, a tak dále. Po vypasení za šest týdnů sa to přide zkontrolovat, pak sa přepasů otavy a po vypasení celkovém sú peníze do měsíce vyfakturované, což u zemědělství to trvá rok, rok a půl a peníze není jako ... (J. Kocurek, 1966).*

*... No máme problémy, že Hluboké je chráněná oblast, a to je problém. A oni tady vysazují i zmije, a to mám pak strach, když obracím, vylézt z traktoru. A to je nebezpečné, oni sou děcka zvyklé na ty slepýše a pletou si to, to je hrůza ... (J. Bubela, 1971).*

V dnešní době se používá několik způsobů, jak uskladnit krmivo. Zejména menší chovatelé dobytka suší seno, které sklízí na loukách do sběrného koše a uskladňují volně v prostorách nad chlévem.

*... To není dobré [balíkování], hlavně pro ovce ne. U toho je moc těch strojů, a to vám zbyde takové kolčí a ovca má ráda to listí a ty bylinky. Ty stébla ona vyškube pod sebe, a to je na nic. Třeba hovězí to sežere, ale ovca je vybíravá, ta si to přebere ... (J. Bubela, 1971).*

Chovatelům, kteří musí na zimu zajistit velké množství píce, tento na čas a na prostor náročný způsob nevyhovuje. Proto spíše dělají seno a senáž, kterou uskladňují ve fóliových balících poblíž usedlosti. Počet a množství balíků záleží na velikosti farmy.

... Já na rok dělám tak 200, 250 balíků na ten počet dobytka, co mám, senáže. Ten balík má tak kole 150 průměr, to záleží na obsahu sušiny, ty balíky mají tak kolem 4 metrů a přitom děláme ještě takových 800 metrů sena. To v těch balících je poloseno, polosenáž, ale siláž už se dneska nedělá. To ráno poseču trávu, nechám ju trochu zavadnout a pak ju sbalíkuj, bez přístupu vzduchu tam proběhne ten kvasný proces, ten tam je tak těch 5 až 6 týdnů ... (J. Václavík, 1952).

... Krmivo připravujeme sami, takže lisujeme balíky, už neděláme do sběráku, že při takovém množství to nejde. Balíky děláme suchého sena a děláme senáže, to je zavadlé do tej fólie. Aby sme odbourali jádro, aby sme odbourali řepu a tak. No tak letos mám 800 balíků, což byla zima dobře, takže akorát vyjdu. Pro příště já si myslím, že 1000 až 1200, no záleží, jak bude zima, čím dříve začne, kolik si nechám dobytka. Zhruba sa počítá krmná dávka na ovečku čtyry kila pícnin na den. No balíky sa skladujú venku, to je jediné štěstí, jinak bysme to neuložili, nenáme kde ... (J. Kocurek, 1966).

Množství zimní píce musí vystačit na celou zimu. Když je špatný rok a trávy je málo, musí se krmivo přikupovat.

... Vystačí, jinak bysme nepřežili ... (J. Václavík, 1952).

... No, abych řek pravdu, nestačí, ještě musím přikupovat. Letos bylo málo trávy, minulý rok sem vystačil, ale včel musím přikoupit. Řídké to bylo, vysoká ale řídká. Co bylo jindy, to sem svezl tři sběráky a včel jeden nebo dva. Záleží všechno na počasí ... (J. Bubela, 1971).

V živočišné výrobě se po roce 1989 významně snižovaly stavy základních druhů hospodářských zvířat, zároveň se zvyšovala kvalita stád a chov se specializoval podle nejvhodnějších výrobních oblastí. V podhorských polohách převládlo pastevní využití trvalých travních porostů. Využívá se pastva nebo kombinace kosení a pastvy. Systém pastvy a intenzita hnojení je dána především stavy zvířat vhodných k pastvě. Dnes převažuje pastva kontinuální, stabilní, uplatňují se však i jiné systémy, mimo jiné oplůtkový. Stabilní oplocení vymezuje pastevní plochu na dlouhou dobu, kdežto dočasné jen tu část prostoru, kde se právě pase. Zvířata se zde mohou pást volně a mají velkou možnost výběru rostlin. Oplůtkový systém vyhovuje masným plemenům. Na zamezení úniku zvířat z ohrady se používá různý materiál. Vesměs se rozdělují na neelektrické, většinou dřevěné ohrady sestavené ze sloupků zapuštěných do země a propojené dlouhými bidly, a elektrické. Takové mohou být přenosné, kdy je umělohmotný sloupek buď součástí umělohmotného pletiva, které je propletené vodivými vlákny, nebo jsou na tento sloupek připevněny vodivé dráty.<sup>177</sup>

... Kolem chaty to mám dřevěné [ohrady] a dole [na pastvině] mám ohradníky ... (J. Bubela, 1971).

... Ve vyhlášce je jen uvedeno, aby bylo zamezeno úniku. Když kráva uteče, musí se dělat záznam, kde

---

<sup>177</sup> Ministerstvo Zemědělství České republiky, c. d., s. 17.; LOUČKA, R.: Chovatelské pomůcky I. Pastevní areály. *Náš chov* 5, 2007, s. 46-47. , KOBES, M.: Efektivní pastevní systémy v podhorských oblastech. *Agro magazín* 3, 2007, s. 48.

*a kdy přesně byla a pak to zaslat do nějaké evidence. Já mám elektrické ohradníky, protože to je asi jednodušší a hlavně to opravdu zamezuje tomu úniku ... (J. Šulák, 1961).*

Travní porosty jsou méně náročné než jiné plodiny, i proto se pastevní období pohybuje v hlavních pastvinářských oblastech v průměru od 130 do 150 dnů.<sup>178</sup>

Chov ovcí v posledních letech jen upadal, v letech 1990 až 2000 klesl počet z původních 430 tisíc na pouhých 84 tisíc kusů ovcí. Pak s pomocí státních dotací jejich početní stav o polovinu stoupl a nyní se udržuje na 148 tisících. Výrazně se také proměnila skladba plemen z vlnářského na plemena s masnou a kombinovanou užitkovostí.<sup>179</sup> Vlna svůj význam ztratila a dnešní chovatelé nevědí, co s ní. Ovce se musí jedenkrát nebo dvakrát ročně ostříhat. Tato práce je drahá a nevyplatí se na ni někoho najmout, proto ji dělají samotní farmáři. Všichni jsou zklamaní.

*... Musí se [ovce] stříhat na jaro a pak vprostředku [léta], aby vlastně měla nějakou vlnu na zimu, aby to podrostlo. Stříhali sme ručně, ale včil jich máme [ovcí] víc, tak strojkem.*

*S vlnou sou problémy a stát to likviduje, jak se dá. Tady to nikdo nevykupuje, takže to dáváme tam do [pr...]. Vezli sme to do Meziříčí, ale brali to za páru šupů - deset kilo za korunu. Za komunistů vykupovali aji ty jehňata a to dávali aji ty naturálie, no a včil dneska není vůbec nic. Jednu dobu sme to vozili do Hovězí [je tam výroba vlněných produktů] ... (J. Bubela, 1971).*

*... Tak [stříhám] strojkem a ještě mám jednoho, kdo mně přijde pomoci. S vlní, no tož to se zas dostalo to naše hospodářství celorepublikové do takové špatné situace, co žádný zemědělec nepamatuje. Co děláme s vlnou? Ostřížu, nakladu do ohňa a pálim. Je mě to proti srsti, kdyby nás viděli naši předci, tak by to těžko přenesli ... (J. Václavík, 1952).*

*... Já mám ovce, které stříhám jedenkrát ročně, mohly by aj dvakrát ročně, ale já zas že mám něco venku, tak je ideální jedenkrát do roka. [Stříhám] strojkem, ručně by to už nešlo, to bych začal ted' a končil bych o Vánocách. Mašinkú, měl sem starší kúpenú a ted' sem si kúpil novú. Stříhali mě stříhači do minulého roku, pak už sem loni začal stříhat já a pozíval sem si kamaráda. [Vlna] je největší problém, největší zátěž vůbec dneska, kdo má ovce. Dneska když přijde stříhač, pokad' si to člověk neostříhá sám, za 50 korun už ovečku žádný nestříhá, je to čím dál vyšej a vlna je neprodejná. Loni sme prodali za 10 korun, letos už to vypadá, že za 8 [korun] kilo vlny. Takže když ta ovečka mléčná má ze tři kila, to sou lehké počty, to je 42 korun a za ostříhání 50 [korun] a kde je ten zbytek? A já když budu chtít ostříhat všechny ovečky, potřebuju na to takých 18 tisíc a vlnu prodám třeba za 4 [tisíce], takže taká je ekonomika, no. Z Hradce Králového si jezdili, tož to bylo tak jediní, kteří si brali, jinak tady nic není a oni si ju protřídili a prodávali myslím za pětatřicet. Protože oni mají lis a*

<sup>178</sup> MRKVIČKA, J. a kol., c. d., s. 5.

<sup>179</sup> KUTILOVÁ, V.: Masná plemena ovcí mají budoucnost. *Agro magazín* 3, 2007, s. 36–37.; Ministerstvo Zemědělství České republiky, c. d., s. 23.



*že se ta vlna všecka vyváží a pokud' ta vlna není nalisovaná, tak oni to na kamion nedají a do toho nalisovaného balíku se vleze snad 290 kilo a takto se to prodává ... (J. Kocurek, 1966).*

Chov ovcí se dá provozovat poloextenzivně, kdy je stádo od jara do podzimu venku na pastvě a na podzim se ovce ustájí v ovčíně a jsou přes zimu krmeny senem.

*... [Stájíme] dole doma, to je speciální stáni, tak sa nemám ani já a [krmíme] senem, oves mám kúpený a melasou ... (J. Bubela, 1971).*

Extenzivní chov znamená, že jsou ovce celý rok venku na oplocených pozemcích. V zimě je hospodář přežene na pozemky kolem stavení, kde mají speciálně připravené prostory. Jen jehňata se rodí v ovčíně.

*... Na zimu [ovce] je máme všechny kolem chalup, mám udělané krmeníště podla možností a podla počasí. Krmíme venku, vždycky před bahněním uvolníme ovčín, když přide nějaká slotá, aby se mohli bahnit v ovčíně. A pak mám ty kenty, u nich je bahnění naplánované tak, že oni sú ty masné ať je to ten Sadílek, nebo ten kent, tak tam začíná říje prakticky od řína a končí v únoru, takže tym sa dá naplánovat to bahnění až na květen nebo záleží, jak kdo sa cítí, tak v květnu nebo v dubnu, ale už to probíhá venku. Ale to je nebezpečí to, že ta ovečka potřebuje plochu, ona potřebuje aspoň 5, 10 ha ona si potřebuje od toho stáda odejít a aby měla svůj klid, tak ona si odejde s tím jehňátkem, ale zas sbírají to lišky, dravci, tak vznikajú tam škody, když to není nějak zabezpečené ty pastviny. V zimě dáváme ráno senáž a na noc jim dáváme seno, ale majú ty minerální lizy. Tam sú veškeré vitamíny namíšané v tom, prvky stopové a tady tyto věci. To je vlastně doplňkové krmivo pro ty ovečky a to dáváme celoročně. Přes léto by nemoselo byt, protože by si v tej trávě měli nasbírat, ale my pasem na tych vrchových lúkách a tam je tak mizerná tráva, že tam tych prvků moc néni, takže je dobíjáme celoročně ... (J. Kocurek, 1966).*

Domácí porážka je u ovcí povolena, a tak ji využívá mnoho chovatelů k vlastnímu zásobení masem nebo jako dárky pro rodinu, která s prací kolem stáda pomáhala. Chovatel si nechá jen několik kusů, aby si je přes zimu rozchoval a přes léto opět pásł. Chovatelé velkého stáda také mohou na podzim prodat živá jehňata velkoodběrateli, který je pak vozí většinou do zahraničí.

*... Akorát u ovec je povolená domácí porážka, takže se to všecko poráží, sem tam se něco prodá, ale jinak se to všecko poráží, že nás je velká rodina, toho podělíš, ten přide pomoc se senem, tak toho podělíš a tak ... (J. Václavík, 1952).*

*... Ano musí se zabíjet, zabíjeme jahňata a musí se vyřadit nějaké staré kusy a na jaro se musí koupit baran, aby byla obnova krvi a tak to obnovujem, tak to aj musím zabít a ani bych to nenakrmil. Děláme hlavně klobáse, no všechno zpracujeme pro sebe. Nemám z toho žádný zisk, to je čistě pro nás ... (J. Bubela, 1971).*

*... No my prodáváme jako živé, my neprodáváme porazené. Ale ještě je domácí porážka povolena, ale jak dlouho to bude trvat, to je otázka zas. Ale i k nám musí přijít doktor, musí udělat veterinární*

prohlídku a musím mít razítko, že je to zdravé. Ale v evidenci musí být číslo stáje. Tak my, když je máme na Karlovicích, tak je musíme odtud odhlásit a nahlásit je tam a když je sháníme tak naopak, prostě samé papírování. A když někdo přijde, a zeptá se kde máte ovce a jaké je číslo stáje, my to musíme mít v pořádku ... (J. Kocurek, 1966). Z jara vyženou chovatelé ovce na připravené pastviny. Někdy jsou pozemky blízko domu a chovatel tam ovce vyhání sám.

... Pro ovce máme vyčleněný tam na vrchu takú lokalitu, kde sú tak naučené, že se pasou volně a te až do sněhu a pak to shánam. To už je tam žene jeden člověk, ony sou tak naučené a ovca sa napase brzo, tak hned jak sleze sníh, tak je vyhánime ... (J. Václavík, 1952).

Často je lokalita vzdálená i několik kilometrů, pak se ovce nakládají do vozu za traktor a převážejí se tímto způsobem.

... Tož [vyvážíme je] traktorem, je [ovce] naložím do konibusu, jak se tomu říká a tady jich vyveču navrch. [jedu] Třeba na dvakrát nebo na třikrát. Ale na podzim jich ženeme zpátky přes kopce až k chalupě ... (J. Bubela, 1971).

... Něco navážíme, že máme lokality i Karlovice, třicet kilometrů od baráku. Něco sa navází a něco sa přehrne pěšky ... (J. Kocurek, 1966).

Ovce se pasou celé léto. Když má zemědělec velké stádo ovcí, může ho rozdělit, aby lépe využil všechny pozemky, které má přihlášené na úřadech jako pastviny.

... Ovce sa chovajú, že převážně vypásám ty vrchy tady Beskyd, převážně vrchy Beskyd, paseme jedničky zóny,<sup>180</sup> kde sa nic jinšího nedá. Musí sa to rozčlenit, loni sme pásli na tři stáda. Paseme košarovým spôsobem v sítách zabezpečené jako psy strážnými a solárním zdrojom na panel, pretože tam električka není, voda sa musí navážet ze spodku. Je to náročné a nákladné a pase sa, já nevím, tak shruba po těch 200 s mladýma, 100 mladých 100 starých, tak kolem tych 200. Loni sme pásli na tři stáda, letos to vypadá ještě na víc na pět nebo na čtyrky, podľa toho jak to uděláme ... (J. Kocurek, 1966).

Také může farmář s pomocí psa přehánět stádo mezi dvěma vzdálenějšími pastvinami. Když je pastvina zaplevelená, přidá chovatel ke stádu kozy, které se dokáží s plevelnatou trávou vypořádat. Často však řídká tráva nestačí ke kvalitnímu výkrmu ovcí, a tak chovatelé ovcím přilepšují minerálními lizy nebo ovsem.

... [Ženeme] dva a pes. Třeba sme hnali z těch Karlovic z té koncové polomové, hnali sme to tady na Stanovnicu na tu Bezníkovú, je to sedmnáct nebo devatenáct kilometrů, hnali sme spolu pět set kusů za čtyry hodiny. Koze mám z tych důvodů, když sme třeba brali tu Čerňanskú Kyčeru, tam sa 40 rokov nehospodarilo, takže ona už byla totálně zarostená malináčím kopřivým a koza to je také první

---

<sup>180</sup> ... Jednička zóna je chráněná oblast, která je nejcenější. Rostou tam nejcenější rostliny. Sú to všechno spíš hřebenové lúky, kde rostú vstavače, kde sú nějaké vzácné rostliny a kde je ta lokalita nejcenější a tak dále. Takže to sú také lokality které sa možú sect', ale šetrným způsobem ručně a nebo vypásat' ovečkami, nic jinšího sa tam pásť nesmí, protože ta ovečka to udělá nejšetrněji ... (J. Kocurek, 1966).

*nárazovka, že zežere všecko. Ale loni sme ju tam dali naposledy, pretože už nemožem, že by devastovala krajinu, už ožírala nežádoucí. Ale zas prvni de člověk s kozami, pak s kozami a ovce a pak sa dělajú výřeze páli a čistí sa to. S ovečkami sú [kozy], dole tady venku u baráku a v létě taky, kde je třeba. Třeba nám přidajú nějakú malú lokalitu, tak sa tam pustí ... (J. Kocurek, 1966.)*

*... Já je přikrmuju, to se dává oves, rohlíky a vozím sem i tvrdý chleba. Nemůže to být jenom na trávě. Ony [ovce] musija vědět, že za nima někdo přijde, že jim něco dá. Oni když slyší traktor, tak hned přídú a už čekajú, co jim dá člověk ... (J. Bubela, 1971)*

Léto je také období, kdy se ovce dojíly pro mléko. Tato tradice zaniká s přeměnou chovu na masná plemena. Jen málo lidí ještě dojí mléko a vyrábí ovčí sýr. Staří lidé s výrobou sýra postupně přestávají, protože už nemají sílu. Mladým se už tato fyzicky náročná činnost dělat nechce.

*... Ano manželka dojí s dcerou, já na to nemám. [Mluví manželka] Dojím od šestnácti sedmnácti ovci, dojím každý druhý den těch 7-8 litru, když nemají jahňata. Sýr [vyrábím] přímo tady nahoře a někdy i dole. Z toho je zhruba dvě kila sýra, jak kdy. Jak to zehřeju na tu teplotu, dám tam to syřidlo. Normální z drogerie na Vsetíně – Laktosin. Pak sa to zamíše a nechá se to odstát. Ono se to zhrudkovatí a vystoupne to navrch a pak se to sebere. A musí se to míšat jedním směrem, jinak se to srazí. Ale ze začátku nám to nešlo. [Sýr máme] jen pro vlastní potřebu. [Dojíme] tak do září. Už to musí nabrat na sebe [ovce], aby měla pro jehňata, takže do toho září ... (J. Bubela, 1971).*

*... [Ovce] nedojíme, to máme masné plemena. Ted' ti kenti to je kombinovaná užítkovost, jak vlna, tak maso a předtím sme nakupovali ovce, nakupovali sme aj ze Slovák. Chtěli sme dělat původně, že budem dělat mléko a sýry, že to je ted'ka ve světě moderní a všecko by jako šlo na odbyt, jenže dneska to vyřídít, tu mlékárnu pořídít, všecko zabezpečít to jako vůbec nelze, nelze. Aji kdyby to člověk udělal se svýma vlastníma silama, tak to nelze, ona vždycky přijde ta hygiena a vždycky si něco najde. U nás sou zkrátka udělané tak podmínky, že to nejde ani dělat jako. Když potřebujem, vždycky si nadojíme. Když pro vlastní potřebu, tak je vždycky podojíme. To deme navrch, manželka chytne kozu a podojí ji ony sa musí, když nemají kůzlata a jináč to lejeme psom. A jinak jenom na pití nebo do zemáků, když nemám doma mlíko ... (J. Kocurek, 1966).*

Někdy na pastvinách ovce uhyne. Pak se kus odváží do kafilérie. Často se to stane nešťastnou náhodou: buď něco špatného sní a oduje se, nebo ovce zachytne ušní známkou za ohradní pletivo a elektrické šoky, které do ní proudí, ji zabijí.

*... Tak může sa to stát, to může a je to smutné, může sa odút nebo něco. Řeší to tak, že sa to stáhne dolů a kafilérka nic jinšího, odvoz a tak podaří sa, no. Nám sa to stalo kvůli náušnicím, kvůli byznysmenům. To zas někdo vymyslel, byly před tím takové jednoduché náušnice, teňunké hroty což jako sedělo tym ovečkám, že ovca ani koza nemajú velkú křupavku. Ted' vymysleli nějakú novú náušnicu, ten, kdo to vymyslel, to bych mu to dal na to ucho, aby věděl jako. Má to být do týdny*

označené podle předpisu a dají také velké plachty a také hroty vždyť to úško to provalí na dvě zrovna. No, a stává se nám to tak, že my pasem v sítích ona strčí hlavu do sítě a jak ju vytahuje, taj se chytne a za hodinu je mrtvá, o dvacet kusů sme tak přišli. Duplikát stojí stovka, ale to že už to na to ucho není, kde přichitnout, to už sa nikdo nestará, takže to je těžký problém se známkami. Ale člověk sa nemůže ani ohradit, to pošlú tvrdú kontrolu a všechno mu zrušíja. Kdo sa ozve, ten nežije no. U nás sa vymlouvajú na EU, prdlajs, tam se zvíře pase pět roků a nemá známku, až de na jatky, tak sa mu nacvakne známka, ale ne že ju musí mít někde na pastvinách a musí mít dotrhané uši. Alo to jenom ta naša vláda si přidává, mně to připadá že oni nechcú, aby sa hospodařilo ... (J. Kocurek, 1966). Na podzim se stáda ovcí shánějí z pastvin zpět k usedlosti, kde, jak už je popsáno výše, přezimují. Termín není přesně určen, většinou se ovce pasou venku do prvního sněhu. Chovatelé ovce ženou z pozemku pěšky, ovce jsou naučené a jdou bez problémů až domů.

... To záleží všechno na počasí [kdy sháníme] a když napadne první sněh a nemají se na čem pást, tak je ženem domů. Někeří to nechávají, ale já ne, chodíme tady přímo hore na Kyčeru a pak už jenom dolů. [Manžel] říká: „ovena, pod' ovena“ a ony idu za panem. Manžel je napředku a já vždycky na zadku to hlídám, aby neutekl i... (J. Bubela, 1971).

... Shánění to už je tak naučené, že to žene jeden. Vezme si do kýbla trochu šrotu, zavolá a ono to de za ním ... (J. Václavík, 1952).

V zimě se rodí jehňata. Porod probíhá samovolně, jen někdy musí chovatel pomoci. Po narození musí označit náušnicemi a počty nahlásit příslušným úřadům.

... [Rodí se] to samo, ale někdy se tomu musí pomoci, kolikrát sem měl ruky až já nevím kde, aby to vyšlo ven. Do sedmi dnů by to mělo být nahlášené a označené tou značkou a zaevidované na evidenci. Ale je to takový nepořádek, nechcu říct bordel, ale ono to má být do těch sedmi dnů označované. Do obou uší. Beránek musí mět červenou značku a bahnica, oranžová je ta barva. Mám speciální kleště. Znamky se musí objednávat a ty přijdou přímo domů a pak se to dělá tyma kleštěma a nesmí se chytnout ta cévka v uchu. Na té známce je, kdy sa narodila, prostě všechno a v obou uších, to má proto, když jednu ztratí, má druhú. A kolikrát sa stane, že ta ovca to ztratí. Jenomže ty ju označujješ, zaplatíš za tu známku třicet korun nebo kolik, ale ono ti může za těch sedm dnů nebo za dvacet ještě pojít. A člověk to nahlásí a ted', aby to znova odhlašoval a zase furt dokola. To by člověk potřeboval takovou sekretářku, když si to tak vemeš. To je páru ovcí, že a je kolem toho papírů ... (J. Bubela, 1971).

V dnešní době a vlastně už po sto let je pro východní Moravu a pro celou naši republiku nejtypičtější chov skotu. Po roce 1989 nastaly změny, stavy poklesly až na polovinu, dále se vytvořily větší rozdíly v plemenné skladbě, kdy se více chov zaměřuje na

masnou produkci. Nakonec také klesla spotřeba produktů z chovu skotu, což bylo způsobeno hlavně zvýšením maloobchodních cen a negativní reklamou.<sup>181</sup>

Chov masných plemen je mnohem jednodušší na organizaci. Skot se pase celé léto na pastvinách. Na jaře se podle klimatických podmínek krávy vyženou a na podzim seženou domů. Jen někteří chovatelé mají krávy celoročně venku a jen při telení je převádí do chlévů. ... *Tak v létě je to od první pastvy, kdy člověk posoudí, že už by to mělo jít ven na pastvu, tak ženeme to ven, já vždycky, moja žena a ještě někdo. Někdo jde vždycky před tím, někdo za tím a někdo je popoždě a naženem je do ohrad a je to. Ono na pastvinách je nejdřív sice to pchání, ale snažím se to vyhnat dřív, že ono jak je to ještě mladé to pchání, tak ten dobytek na to přinde a třeba to i sežere. Takže vždycky tak kolem toho 20. dubna, vždycky se říkalo, že na prvního mája sa vyhánalo, ale to je tak plus minus, zaleží jak dlouho potrvá zima a ináč paseme do sněhu dokud uznáme ...*(J. Václavík, 1952).

... *Pasu zhruba od 7. 5., ale to záleží na počasí a na podzim tak dlouho, co to jde. Přes léto venku, pořád. Vyhánění, no na jaře jdou lehko, to uvážu krávu za traktor a ostatní jdou pěkně za ní. Ale domů musí vodit ty staré zkušené, to jde mnohem hůř ...*(J. Šulák, 1961).

... *No tak krávy, my sme prvně se rochovali, že budem dělat mléko. Měl sem dojně krávy, což pozavírali mlékárny tady a začali to stahovat, takže to bylo úplně mimo. Všecko bych splnil, ale neměl sem zaručené, že budú třeba deset roků ode mě odebírat mléko. Já bych to tady zvládl, já sem měl dobré krávy vyšlechtěné, mě dávali třicet litrů mléka to byl jako hřích úplně to dat na jatky. Tím pádem sme skončili s kravami, nechali sme si ty dvě a říkali sme si, že zkusíme do ovcí. Není ve chlévě nic, jak přide hen tak půli března, tak to de všechno ven. No jako jalůvky sme ted' stáhly nebo ty sa ted' telily, tak sem je táhnul do chléva, jinak sou venku furt ...*(J. Kocurek, 1966).

Na pastviny se vozí podle potřeby voda a suchá píce jen v případě dlouhodobého špatného počasí.

... *Myslím si, že pastva je sama o sobě dost výživná. Akorát, když třeba týden prší, tak mám takové ty vozy protože i ta kráva musí dostat do bachoru něco suchého, tak jim tam něco dovezu, ale jinak ne, kerá má potřebu suchého tak si nažere, kerá ne, tak ne. Jináč vody [navážím], já tady mám tu smolu, že tady nemám zdroj přírodní, tak navážáme. Máme cisterny takové tři, na kerých máme nainstalované napájačky ...*(J. Václavík, 1952).

I když byly chovy přeorientovány na masnou produkci, přece jen si chovatelé nechali jednu nebo dvě dojně krávy. Dojí jen pro vlastní potřebu, jen výjimečně mléko i prodávají, avšak neoficiálně. Někteří nedojí vůbec, nechají u matky tele. Když je tele malé, musí se krávě oddojovat ručně.

---

<sup>181</sup> Ministerstvo Zemědělství České republiky, c. d., s. 17–18.

... No tak to [mléko] máme pro svou produkci, sice se to vymyká, že bych to nesměl, ale všichni propagují tu ekologii a to zemědělství, tu agroturistiku, a kdyby někdo přišel a řekl ty máš takové hospodářství, dej mě hrnek mléka a já mu řekl, já nemám, to je nesmysl. [Mám] jen dvě [krávy], to je pro nás a pro sousedy. Dojíme strojově, tož něco se dojí, tož bývá to i osmdesát litrů ... (J. Václavík, 1952).

... Dojím jen pro vlastní potřebu, mám na dojení jen dvě krávy. A mám jednu dojičku strojovou a jednu ruční. Dojíme dvakrát denně, kolik toho je, já nevím, to je podle krávy ... (J. Šulák, 1961).

... Já to schválně tak krmím, aby ani moc nepřibraly, bez jádra jen senáž, aby uživily tela a tím konec. Púšťáme telata a oni si cicají samy akorát ty začátky, když tela nestíhá pít, tak se musí odpojovat a teď už je velké, tak to stačí a pije si furt ... (J. Kocurek, 1966).

Před zimou se prodávají připravené kusy na jatka. Zimu pak tráví hovězí dobytek ve chlévech u domu hospodáře nebo venku. Krmí se pící připravenou přes léto. Zima je také období telení. Každé nově narozené tele se musí označit a vše se pak píše do formuláře, který se zasílá do ústřední evidence.

... [Krávy máme ustájené] tady [u domu] a pak dolu na farmě. My sme si museli udělat farmu, tak sme skoupili některé části bývalého JZD. Tak asi si myslím, že sme do toho něco investovali. No když si to vezmeš, tak mám matky, jednoročáky a dvouročáky, že. Dvojročáky to ide na jatky, pokud si chce někdo něco koupit, tak prodám telata. Dáváme to na jatky, my až konkrétně do Valašských Klobúk co sou, to sou tady v okolí jedny jatky a musíme respektovat řezníka jakou řekne cenu, takvou musíme respektovat, že nemáme jinou možnost, kde to zavést a jináč, když člověk začne smlouvat, tak ti řekne, nemám zájem já mám dobytka dost. [Na zimu mám] tak kolem pětatřiceti osmatřiceti kusů ... (J. Václavík, 1952).

... Mám tady chlév vedle domu a tam pak sou přes tu zimu ustájené a krmím je řepou, senem a sečkou. To připravuju přes léto. Zabíjíme průběžně podle potřeby, ale nejdřív ve dvou letech krávy. Vždy se to na jatka nahlásí a oni si pak pro to přijedou. Tady jsou nejbližší v Kloboukách, ale oni to za pár korun koupí a za draho prodají a já pak čekám dlouho na peníze. [Značkování] se musí udělat do tří dnů od narození, ale někdy jen teoreticky. Znamky vydává ministerstvo zemědělství a člověk si je musí sám objednat. Na známce je zkratka ministerstva a číslo krávy. Dávají se do obou uší, krávy mají žluté a býci červené. Pak chodí kontroly a vše musí být zaznamenané ve formuláři do Ústřední evidence Českomoravských chovatelů ... (J. Šulák, 1961).

Chov koní má v České republice dlouholetou tradici a v posledních letech se rozšířil počet plemen. Koně se prakticky využívají jen pro rekreační jízdu a k dostihovému jezdeckví. Práci v lese nahradila těžká technika a koně se využívají jen tam, kam se tato technika nemůže dostat. Koně se chovají volně na pastvinách blíže k domu chovatele. Někteří farmáři je nechávají venku celoročně a celodenně, jiní je na noc zavírají do boxů ve stájích a přes zimu

jsou ve stájích s výjimkou krátkého pobytu na čerstvém vzduchu pořád. Jako všecken dobytek i koně se musí značkovat a zařazovat do evidence. Krmí se stejně jako ostatní hospodářská zvířata. ... Máme rozlišené ohrady pro hovězí a pro koňské, poněvadž kůň musí i v zimě chodit že, u něho je nebezpečí schvácení a todleto. Co se týče hřibat, ty musí [ven] za jakéhokoliv počasí a to se málokdy stane, že je tak, že se nedá ven. A jinak přes léto přes noc je máme ustájené doma, ráno nakrmíme a sou do večera venku. My to zavíráme na noc i ze strachu, aby se něco nestalo nebo, aby jim někdo neublížil, že svět je takový jaký je a my máme ty plnokrevníky a i dobré kusy na chov, tak to je jistota. No dneska se koně už čipují a pála. Najprv sa pálili, to bylo formou žhavého železa, že to vám nemusím vykládat že, pak to bylo formou dusíkem, že sa to podchladilo a ten pigment chlupový se nějak narušil že a to zostalo bílé no a teď sa to, jak to ide kolem těch čtyřech měsíců, tak se to všecko čipuje dává sa to do krku a tím strojkem sjedeš ...(J. Václavík, 1952).

... Koně [jsou] celoročně furt venku. Majú tam [přístřešek], když chcú možú sa schovat, když nechcú tak nechcú. Vždycky sú pastviny kde je nějaký strom, aby sa mohly schovat do stínu a kde je voda. Ale máme plemeno takové nenáročné odolné Haflingy, takže tady ty podmínky zvládají vpohodě, oni když sme je uvázali, oni všechno rozbili okúsali, oni totiž nesnášajú byť uvázaní, oni potrebujú furt si létat po svojem. Ale máme krmné koše a všechno, aby sa jim dobře žralo, aby sa jim to nezablátilo ...(J. Kocurek, 1966).

Hlavním cílem české zemědělské politiky je dosažení konkurenceschopnosti celého agrárního sektoru vůči Evropské Unii, do které naše republika vstoupila roku 2004. Uzavírání jedné z nejsložitějších kapitol při vstupu ČR do Unie, kapitoly o zemědělství, bylo zdoluhavé a stálo v centru pozornosti zejména samotných zemědělců. Nejvíce sledované byly otázky výše kvót. Právě limity pro přežvýkavce, skot a ovce, jsou klíčovým problémem. Největší překážkou pro zemědělce je „státní byrokracie“, neustálé měnění vyhlášek a novel. Zemědělci pak ztrácejí přehled a také možnost získat tolik potřebné dotace. Většinou jsou soukromě hospodařící zemědělci lidé s velkým citovým poutem k půdě a přejí si, aby jejich okolí vypadalo hezky a přilákalo turisty či agroturisty.

... Myslím si, že to stojí za a tři tečky, ale dělám to ze záliby. Já su rád, když sme tady zpravili tu chalupu, teda vlastně tu stodolu ...(J. Bubela, 1971).

... Každý musí něco dělat, každý něco dělá, ale musí to dělat rád a musí být na sebe hrdý, no. Tak su rád, že to dělám pokud mňa to baví a mám z teho radost a vidím, že to funguje a trochu z teho ide a přeje mě zdraví. Dneska je všechno v kvótách, Evropská Unia třeba povolila v tuhle té republice milion krav a přes to nejede vlak. A když chceš dneska začít hospodařit, tak nemůžeš, protože nemáš tu kvótu, ta je daná a nemůže se zvýšit, tak si ju koupíš třeba od někoho a nebo se s nimi kupčí, ať už s mlékem nebo s hovězím. Třeba prodám kvótu na dvě stě litrů za dvě stě tisíc korun, ty si to musíš od teho člověka koupit a teprv můžeš začít hospodařit. Takže nás mají tak trošku v hrsti. Měl bych být

*optimista, ale dneska, jak sa říká, trh je trh a tady nikoho nikdo nelituje a já furt tvrdím, že ten západní svět z nás měl strach, co sa týče kvality. I ty hygienické normy u nás byly jedny z nejpřísnějších v Evropě a je otázka, jestli to lidi s tím naším zemědělstvím myslí vážně že ... (J. Václavík, 1952).*

*... Jednoduše a otevřeně, kdo sa nenarodí s tú krví v žilách, tak jako končí, končí zemědělství. Říkám hospodář sa musí narodit a nejde vychovat, že to je odříkání, to je strašné odříkání. Dobytek nažraný spokojený, ale hospodář je vždycky hladný. Dobrý hospodář ide až poslední ke stole, žádná dovolená a nic. Jestli se to nebude řešit bude všechno zarůstat a vyženou poslední lidi z vrchů a bude po tym. Ted' sú schválené stanovy do roku 2013 ne všechny ještě, ale člověk aspoň trochu ví na čem je, co se bude dít, ale pak to neví nikdo, co bude. Malý farmáři nepřezijú, přezijú giganti. U nás není rozumného člověka ve vládě a oni nebudú dotovat a podporovat malé farmáře. Ted' v tech Karlovicích tam se staví samé penziony, ty turisty sem dotáhneme, to jo, ale na co se budú dívat, když tady nebudou ti farmáři? To je otázka, vždycky krajina to všechno závisela na hospodářovi. Kde je hezká krajina upravená, tam je ještě hospodář, ale lesli toto nebude, tak za chvíli nebude nic ... (J. Kocurek, 1966).*



## 7. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem shrnula poznatky o chovu hospodářských zvířat od nejstarších dob po současnost se zaměřením na oblast východní Moravy. V tomto dlouhém období vývoje nastávaly zvraty a inovace. Karpatská oblast východní Moravy si svou odlehlostí a nepřízní klimatických podmínek udržela velmi dlouho tradiční ráz. Zdejší krajina nejlépe vyhovovala chovu ovcí, avšak pozadu nezůstal ani chov skotu, koní a koz.

Ovce je zvířetem, které k horské a podhorské krajině patří. Dnešní stav jejich chovu se srovnávat s jeho dřívějším rozšířením a kvantitou ani nemůže. Ovce se dříve chovaly zejména na velkostatech a převážně pro vlnu. Ve valašských horách byla oblíbena selská ovce, jejíž chov se místy udržel do počátku 20. století. Příchod Valachů s odolným plemenem ovcí byl na konci 15. století impulzem k rozšíření salašnických chovů po celé oblasti. Význam nespočíval v mohutnosti kolonizační vlny, spíše ve využití málo produktivních náhorních poloh a tzv. zadních lesů, které do té doby nebyly prakticky ekonomicky využívány. V celé oblasti Beskyd byl salašnický způsob chovu ovcí intenzivní do poloviny 19. století. Pak začal upadat a poslední ovčácké salaše se udržely na Vsetínsku, kde zanikly v polovině 20. století. Uzavřela se tak dlouhá a zajímavá kapitola této chovatelské techniky zemědělců.

Příčin úpadku místně tak významného odvětví byla celá řada a nelze s jistotou říci, který důvod byl hlavní. Průmyslová revoluce v 19. století přinesla všeobecný rozvoj průmyslu a techniky. Vrchnost chtěla dosáhnout co možná nejvyšších zisků z dřevní suroviny, a proto dala zalesnit rozsáhlé plochy, kde byly až dosud provozovány salaše. V 19. století také rostl počet obyvatel, kteří pro svou obživu museli využívat každou volnou plochu na pěstování obilnin. Často se také přeměňovaly budovy na salaši v obydlí nejchudších obyvatel vesnic. To vše vedlo ke zmenšení ploch vhodných k pastvě. Ve druhé polovině 19. století se z ekonomických důvodů rozšiřoval chov skotu. Jeho chov byl „důležitější“, větší a dříve kontrolovaný, také se pro něj vyčleňovaly ty nejlepší pastviny. Úpadek chovu ovcí uspišilo dělení obecních pozemků a společných salaší. Dalším důvodem byla nevhodná a nekontrolovaná plemenitba. Na počátku 20. století klesl odbyt ovčích produktů a také pracovních sil při salašnictví ubývalo. Platy bačů rostly a hospodářům se tento způsob chovu nevyplácel. Chov dobytka se přesouval ze salaší na statky. Staří bačové neměli komu předat své zkušenosti a tak toto zaměstnání postupně vymizelo. S tím souvisí i zanedbávání tradičních pastvin, které zarůstají lesem a už jsou k pastvě nevhodné.

Naštěstí zůstali lidé, kterým záleželo na udržení tradice i krajinného rázu, a kteří se snažili pastevectví udržet, ba povznést. Pořádali výstavy zvířat, kurzy a vydávali brožury. Jejich snaha nakonec nenašla odezvu zejména kvůli neúprosnému politickému a hospodářskému vývoji po druhé světové válce. Ovce však úplně z naší krajiny nevymizela. V rámci socialistického zemědělství byl povolen drobný chov na záhumenku a ovce se znovu stala lukrativním zvířetem drobné živočišné výroby.

Působením rozmanitých vlivů ve 20. století nastal útlum tradičního hospodaření prakticky v celé Evropě. Hlavní příčinu lze spatřovat v intenzifikaci zemědělské výroby a v likvidaci maloročníků. Struktura maloplošného tradičního hospodaření byla na Valašsku postižena také, přesto ne úplně. Obyvatelstvo se snažilo tradičně hospodařit i přes politickou nepřízeň. Zaznamenali jsme sice růst rodinných farem po roce 1989, v současnosti se již projevuje neúprosný trend ústupu od individuálního hospodaření. Znovu je na ústupu chov ovcí a přechází se k chovu skotu. Současní zemědělci mají určité povědomí o valašské pastevecké tradici. Velmi se také změnila plemenná skladba jak u chovů ovcí, tak u skotu. Dnes jsou mezi chovateli ovcí rozšířená masná plemena bergschaf, suffolk, kent a charollais, už méně jsou chovány cigáje a zušlechtěné valašky, vymizelo merino. Na Valašsku se ustupuje od chovu mléčných plemen skotu jako české strakaté a černostrakaté a zavádí se chov masných plemen aberdeen-angus, piemontské a charolaiské.<sup>182</sup> Dík dotacím drží menší stádo ovcí nebo skotu a vypásají pastviny, čímž přispívají k obnově a tvorbě krajiny. Uvědomují si, že agroturistika a turistika může do jejich rodinného podniku přinést peníze, i když státní administrativa jejich snahy zatím podporuje jen nepatrně.

Nemalou úlohu sehrává také ochrana přírody. V současnosti je kladen důraz na zachování a udržení biodiverzity a přírodních hodnot území a kulturně-historických specifík krajiny. Pestrost krajiny východní Moravy s pozoruhodnou mozaikou luk, pastvin, polí, remízků a mokřadů vznikla soužitím člověka s přírodou. Uchování této rozmanitosti závisí také na zemědělském podnikání v regionu, zejména kovozezemělců a malých rodinných farem. Ti jsou s dotacemi schopni udržovat horskou krajinu a region tradičním způsobem hospodaření. Důležité je také to, aby zachovali alespoň stávající stavy hospodářských zvířat s důrazem na ovce a kozy, popřípadě na skot menšího tělesného rámce.

Samotní chovatelé často negativně hodnotí postup Ministerstva zemědělství a zásahy vlády. Volají po výraznější podpoře malých rodinných farem a hledají možnost prodávat své produkty v místě. Musejí čekat a doufat. Jiní se na budoucnost dívají optimističtěji. Věří, že

---

<sup>182</sup> ŠTOLC, L., c. d., s. 4–7.; PYTLOUN, J. a kol.: *Základy chovu masných plemen skotu*. Praha 1994, s. 5, 8–9.; LOUDA, F.: *Základy chovu mléčných plemen skotu*. Praha 1994, s. 4–5.

vláda podpoří chovatele tak, aby místní chovatelství hospodářských zvířat přilákalo mladé lidi. Generaci, která by mohla pokračovat.

Pasteveckou tradici připomínají různé kulturní akce. Lidé se mohou seznámit s tradičními plemeny dobytka, s výrobou sýra a jiných pochutin nebo mohou shlédnout výrobu sukna. Podobných akcí přibývá, avšak návratu salašnictví to nepomůže. Doba se změnila natolik, že by se nevyplatilo. Pastervec nemůže zůstat se svým stádem, ovce i skot se pasou na ohrazením zabezpečených pastvinách bez dozoru. Sýr vyrábí jen málokdo, samosebou jen v malém množství a pro vlastní potřebu.

Drobný chov ovcí se vrací do zdejší krajiny a z tradičních technik přetrvalo postupné vypásání hřebenových pastvin. Přesto je optimistické vidět bílé ovečky pasoucí se na pastvinách Karpat.

## 8. PŘÍLOHY

### 8.1 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

#### MEDAILONKY PĚTI ZEMĚDĚLCŮ



**Marie Holcová**, nar. 20. prosince 1938

Celé mládí žila na samotě a pásla ovce, později se přestěhovala do vesnice a menší hospodářství si ponechala. Pak byla nucena vstoupit do JZD. Dnes hospodaří v malém hospodářství u usedlosti.



**Jan Václavík**, nar. 1952

Jeho rodina měla vždy velké hospodářství. V roce 1995 začal hospodařit soukromně. V chovu skotu a ovcí se zaměřil na masnou produkci, dále se věnuje odchovu plnokrevných závodních koní.



**Jan Kocurek**, nar. 29. ledna 1966

V jeho rodině se i přes nepřízeň komunistů hospodářská tradice udržela. Vždy choval dobytek. Od roku 2002 se začal věnovat chovu ovcí ve velkém jako zemědělský podnikatel. Zaměřil se na masnou produkci.



**Josef Bubela**, nar. 11. září 1971

Jeho rodiče vlastnili továrnu, později se z města přestěhovali a koupili starou usedlost na samotě. S otcem začal chovat tradiční plemeno valašských ovcí. I když chov provozuje při zaměstnání, udržuje ho stále. Pro vlastní potřebu vyrábí dokonce ovčí sýr.



**Josef Šulák**, nar. 8. října 1961

V rodině se hospodaření udrželo i po celou dobu komunistické totality. Dříve provozoval chov dobytka při zaměstnání. Když nábytkářský podnik zkrachoval, začal se chovu věnovat na plný úvazek. Zaměřil se na masná plemena skotu. Krávy dojí pro vlastní potřebu.

## **SEZNAM FOTOGRAFIÍ Z TERÉNNÍHO VÝZKUMU V ROCE 2006 A 2007**

Autor fotografií: Barbora Jarošová, digitální fotoaparát Nikon D50

1. Pastva ovcí v údolí před výhonem na hřeben (u chovatele J. Kocurka)
2. Výhon ovcí z údolních pastvin na hřeben Javorníků (u chovatele J. Kocurka)
3. Výhon ovcí (u chovatele J. Kocurek)
4. Stavba nového košáru ze síťového oplocení na hřebenu Javorníků (u chovatele J. Kocurka)
5. Přehánění ovcí do nového košáru (u chovatele J. Kocurka)
6. Minerální liz na horské pastvě (u chovatele J. Kocurka)
7. Kontrola solárního zdroje a funkčnost elektrického ohradníku (u chovatele J. Kocurka)
8. Dřevěný neelektrický typ ohrazení (u chovatele J. Bubely)
9. Horská pastvina (u chovatele J. Bubely)
10. Shánění ovcí do ovčína po napadnutí prvního sněhu (u chovatele J. Bubely)
11. Ovčín za domem chovatele (u chovatele J. Bubely)
12. Ovce v ovčíně (u chovatele J. Bubely)
13. Bahnění ovcí v ovčíně (u chovatele J. Kocurka)
14. Přívěs k převážení ovcí na vzdálené pastviny (u chovatele J. Kocurka)
15. Krávy na pastvině ohrazené elektrickým ohradníkem (u chovatele J. Václavíka)
16. Býčci na samostatné ohrazené pastvině (u chovatele J. Šuláka)
17. Krávy na pastvině s pojízdným přístřeškem na suchou píci (u chovatele J. Šuláka)
18. Oddojování mléka na pastvě (u chovatele J. Kocurka)
19. Elektrický ohradník (u chovatele J. Šuláka)
20. Prostory na zimní ustájení skotu (u chovatele J. Václavíka)
21. Koně u krmného koše při celoroční venkovní pastvě (u chovatele J. Kocurka)
22. Koně a krávy na společné celoroční venkovní pastvě (u chovatele J. Kocurka)
23. Zimní ustájení koní v maštali (u chovatele J. Václavíka)
24. Senáž ve fóliích uskladněná pro zimní výkrm (u chovatele J. Václavíka)
25. Základní technické vybavení-traktor Zetor (u chovatele J. Václavíka)

## FOTOGRAFIE Z TERÉNNÍHO VÝZKUMU

### OVCE



1. Pastva ovcí v údolí před výhonem na hřeben (u chovatele J. Kocurka)



2. Výhon ovcí z údolních pastvin na hřeben Javorníků (u chovatele J. Kocurka)



**3. Výhon ovcí (u chovatele J. Kocurka)**



**4. Stavba nového košáru ze síťového oplocení na hřebenu Javorníků (u chovatele J. Kocurka)**





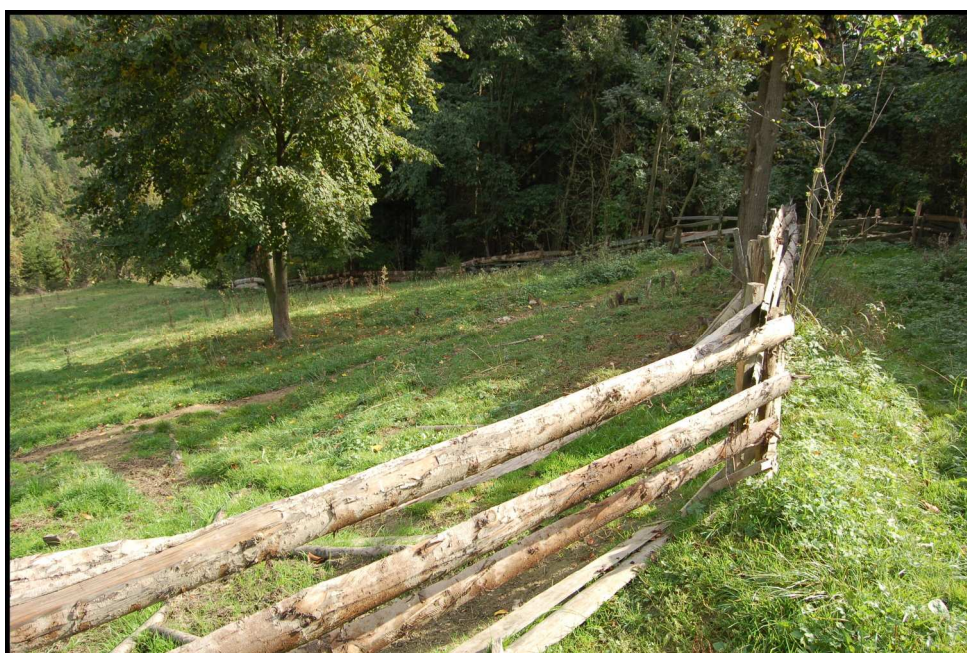
**5. Přehánění ovcí do nového košáru (u chovatele J. Kocurka)**



**6. Minerální liz na horské pastvě (u chovatele J. Kocurka)**



**7. Kontrola solárního zdroje a funkčnost elektrického ohradníku (u chovatele J. Kocurka)**



**8. Dřevěný neelektrický typ ohrazení (u chovatele J. Bubely)**



**9. Horská pastvina (u chovatele J. Bubely)**



**10. Shánění ovcí do ovčína po napadnutí prvního sněhu (u chovatele J. Bubely)**



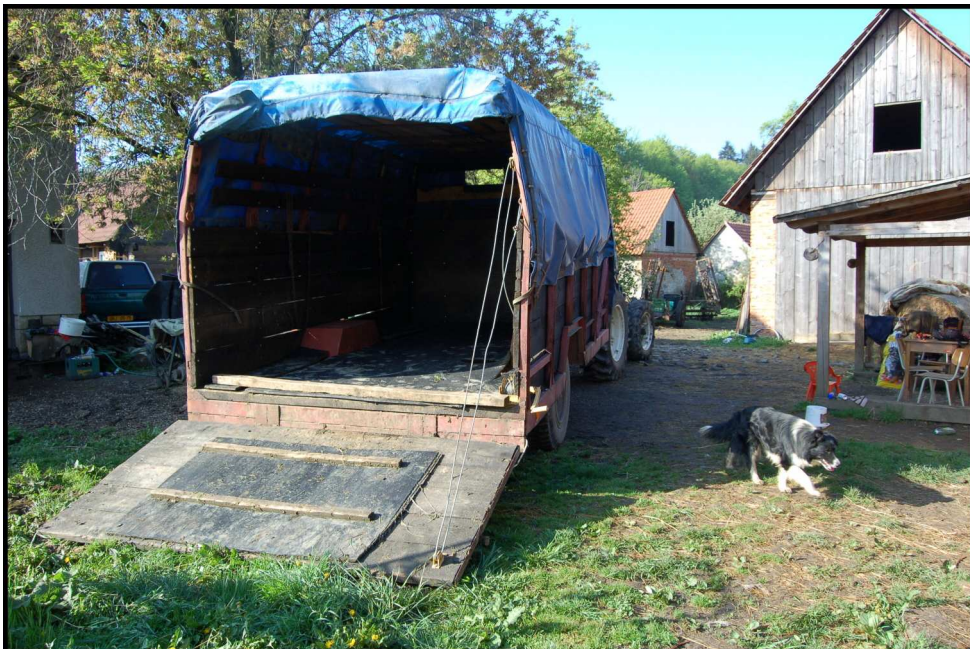
**11. Ovčín za domem chovatele (u chovatele J. Bubely)**



**12. Ovce v ovčíně (u chovatele J. Bubely)**



**13. Bahnění ovcí v ovčíně (u chovatele J. Kocurka)**



**14. Přívěs k převážení ovcí na vzdálené pastviny (u chovatele J. Kocurka)**

## SKOT



15. Krávy na pastvině ohrazené elektrickým ohradníkem (u chovatele J. Václavíka)



16. Býčci na samostatné ohrazené pastvině (u chovatele J. Šuláka)



**17. Krávy na pastvině s pojízdným přístřeškem na suchou píci (u chovatele J. Šuláka)**



**18. Oddojování mléka na pastvě (u chovatele J. Kocurka)**



19. Elektrický ohradník (u chovatele J. Šuláka)



20. Prostory na zimní ustájení skotu (u chovatele J. Václavíka)



## KONĚ



21. Koně u krmného koše při celoroční venkovní pastvě (u chovatele J. Kocurka)



22. Koně a krávy na společné celoroční venkovní pastvě (u chovatele J. Kocurka)



23. Zimní ustájení koní v maštali (u chovatele J. Václavíka)

## KRMIVO A TECHNIKA



24. Senáž ve fóliích uskladněná pro zimní výkrm (u chovatele J. Václavíka)



**25. Základní technické vybavení-tractor Zetor (u chovatele J. Václavíka)**

## 8. 2 TEXTOVÁ PŘÍLOHA

### PRAKTIKY PŘI LÉČENÍ DOBYTKA NA KONCI 19. STOLETÍ

Rypáček, F. J.: Z prstonárodních zkušeností hospodářských. Český lid 6, 1897, s. 468 n. a 533 n.

#### **Koně:**

**Aby se ti koně dobře dařili:** „Nejprve sobě vyhlédni studánku. Která jest proti východu slunce, potom jdi k té studánce a řekni takto: Dej Pán Bůh dobré jitro, vodo, vodičko Jordánská, beru si tebe ku potřebě, svým koňům k posile, k čerstvosti a bystrosti a k tlustosti a sobě k pochvale! Potom naber té vody do putýnky naproti slunci a otírej jí koně ráno i na večer, i také vytři žlab tou vodou, a to tak až ti ta voda vyjde, budeš míti koně vždycky bystré a při těle, dokud živý budou.“

**Kdyby tobě někdo koňům škodil:** „Vezmi od nich moče, po třikrát od každého a vezmi dvě nové cihly, potom ty cihly rozpal a lij tu moč na ty cihly, pak to vlij do nové baňky a zakopej pod práh v maštali, budeš míti koně zase zdravé, jako kdy prve.“

**Kdyby tobě koně stonaly:** „Vezmi devět uzlů povříslových a naber vody proudné, svař to spolu dobře a potom tou vodou umyj koně, ostatek té vody pust' po vodě, budeš míti koně zdravé, jako kdy prve.“

**Aby tobě koně nestonali celý rok na žádnou nemoc:** „Když jsou křížové dni, naber na třech cestách hlíny křížem proti východu slunce a ze tří brabenčích kopců v lese té suti; když ji budeš brát, řekni takto: Ve jménu Bohať Otce, Bohať Syna, Bohať Ducha svatého beru tebe hlínu, k své opravě a lidem pochvale a svým koním ke zdraví. Tu hlínu dávej do řezanky, když budeš míchat i obrok, a dávej koním jísti. Takové koně budou vždy zdravé a tělnaté, jak v zimě tak i v létě.“

#### **Skot:**

**Abys poznal, kdo tvému dobytku škodí:** „Podoj krávu křížem a přines sobě samoschlé dříví šípkové, rozděluj oheň a to mléko vlij na rendlík a vař to, až se to srazí. Potom ten tvaroh vyndej a dej ho do nového pytlíka a pověš ho do komína a tu syrovátku vlij na oheň, tak ta jistá, která tobě škodí bude míti oči krvavé, tak dlouho pokud to necháš v tom komíně.“

**Abys každé hovadé brzy na trhu prodal:** „Když najdeš hadí kůži, co sám svleče, tak ji vem, a když máš s hovadem na trh jíti, tak ten den ráno podkuř to hovadé tou kůží z toho hada, budeš míti kupců dost na trhu.“

## **PŘEPISY ROZHOVORŮ Z TERÉNNÍHO VÝZKUMU**

### **ROZHOVOR Č. 1 S JOSEFEM ŠULÁKEM KONANÝ DNE 10. SRPNA 2006**

#### **Jak se jmenujete a kdy jste se narodil?**

Menuju sa Josef Šulák [...] mámo, kdyže sem se to narodil?] 8. 10. 1961 asi.

#### **Jak dlouho a proč se věnujete chovu dobytka?**

No od děcka sem v tom vyrůstal.

#### **Věnovali se chovu dobytka již Vaši rodiče a prarodiče?**

Jo věnovali i moji pra pra pra.....

#### **Máte nějaké známé, kteří chovají dobytek, mohu je kontaktovat?**

No ono jich tady moc není. Mámo porad', kdo tady ještě chová dobytek? Jo Jan Václavík a taky Jan Kocůrek.

#### **Co chováte za druhy dobytka? Krávy nebo i ovce? A jaká plemena?**

Jenom krávy a pak slepice, moráky [...] Mámo řekni, co ještě chováš za dobytek [smích].

Krav mám něco přes dvacet kusů, já to nepočítal. Mám druhy charolais, piemont, arbenangus a naši čestr. Býky ty chovám odděleně pro čistotu chovu.

#### **Jakým způsobem chováte dobytek přes zimu a v létě? Jak probíhá vyhánění na pastvu a jak shánění zpět domů?**

Přes léto je chovám venku – pořád a v zimě jsou ustájené ve chlévě a krmím je řepou, senem a sečkou. To připravuju přes léto. A vyhánění no na jaře jdou lehko, to uvážu krávu za traktor a ostatní jdou pěkně za ní. Ale domů musím vodit ty staré zkušené, to jde mnohem hůř. Pasu zhruba od 7. 5., ale to záleží na počasí a na podzim tak dlouho, co to jde.

#### **Jaké máte ustájení pro dobytek?**

Mám tady chlév vedle domu a tam pak sou přes tu zimu.

**Jak využíváte dobytek, na maso nebo mléko? Jak často a jakým způsobem dojíte? Jak často a co zabijíte?**

Hlavně na maso, na co jiného.

Dojím jen pro vlastní potřebu, mám na dojení jen dvě krávy. A mám jednu dojičku strojovou a jednu ruční, že mámo? A dojíme dvakrát denně, kolik toho je, já nevím, já nedojím. Mámo kolik nadojíš? [odpovídá manželka pana Šuláka] „Já nevím, to je podle krávy.“

Zabíjíme průběžně podle potřeby, ale nejdřív ve dvou letech krávy. Vždy se to na jatka nahlásí a oni si pak pro to přijedou. Tady jsou nejbližší v Kloboukách, ale oni to za pár korun koupí a za draho prodají a já pak čekám dlouho na peníze.

**Jakou používáte techniku? Traktory, sekačky nebo ještě něco jiného?**

Mám traktor Zetor, sekačku, obracáky, křovinořez i pilu [...].

**Kde a na jakých pozemcích pasete? Jsou tyto pozemky ve vašem vlastnictví, soukromé nebo obecní?**

Pasu na soukromých pozemcích, mám je pronajaté a platím nájem. A potom na vlastních.

Mám 20 ha pastvin a 33 ha je vedených jako louky na sečení, ale přesně to nevím, to bych se musel podívat.

**Jaké jsou podmínky státu pro chovatele dobytka, co všechno musíte a jaké máte dotace, popřípadě výhody?**

Jediné výhody jsou ty dotace, bez nich by to opravdu nešlo. Ale jinak je to hlavně jen papírování a dodržování termínů, třeba se sečením. To je vedeno jako údržba krajiny, jsou dané určité termíny a do toho data to musí být hotové a nikoho nezajímá, že prší. Vše se musí dodávat do určitého termínu. A pak se to kontroluje, teď to je pod Olomoucí a dělají to letecky. Dřív to bylo pod Vsetínem a to obcházel chlap a ten to kontroloval.

Třeba ty louky: do 15. července je sečení luk a do 15. srpna musí být osečené všechno, jen ne svažítost, co je nad 15 %. Jinak jsou na všechno formuláře, oni si asi myslí, že nemám v zimě co dělat nebo co. To sem tady zavalený lejstry a pak sem rád, že to stihnu. To jsou samé vzorečky a propočty a dokazování [...]. Třeba krávy mají stájový registr, ale píše se to jen jako čísla. Nebo mají „patevní deník“, to je docházka, jestli se ten den pásly. Patevní období je 120 dnů, ale nejpozději od 15. června a deník se musí odevzdat do 31. října, ale nikoho nezajímá, že pasu déle.

Taky má ministerstvo odbornou literaturu např.: Zásady zemědělské praxe, ale knih je i víc. Tuto zimu sem strávil nad počítáním hnoje [...].

### **Jaké vidíte v chovu dobytka výhody a nevýhody?**

Výhody jsou hlavně pro krajinu. Zemědělec je podle mě údržbář krajiny. Pro mě je to výhoda snad jen pro to maso nebo na prodej. A nevýhody? Nemám žádné dovolené, jsem uvázaný jak pes u boudy, ale nestěžuju si, co sem si vybral, to mám.

### **Jak si myslíte, že chov dobytka bude vypadat v budoucnu?**

Trendy jdou dolů, chtějí aby bylo minimum zemědělců. Nechtějí, aby člověk uchoval to, co má.

### **Jak probíhá značkování krav?**

Musí se udělat do tří dnů od narození, ale někdy jen teoreticky. Známky vydává Ministerstvo zemědělství a člověk si je musí sám objednat. Na známce je zkratka ministerstva a číslo krávy. Dávají se do obou uší, krávy mají žluté a býci červené. Pak chodí kontroly a vše musí být zaznamenané ve formuláři do Ústřední evidence Českomoravských chovatelů.

### **Dáváte krávám jména?**

Jména jim dávají jen ženský, ale já mám svoje jména [smích].

### **Provádíte nějaké rituály při vyhánění na pastvu?**

Rituály? To ne, nejdůležitější je, aby to bylo co nejdřív venku. Ale hlavně se všechno musí dělat s rozvahou.

### **Je nějak určené, jak mají být ohrazené pastviny?**

Ne. Ve vyhlášce je jen uvedeno, aby bylo zamezeno úniku. Když kráva uteče, musí se dělat záznam, kde a kdy přesně byla, a pak to zaslat do nějaké evidence.

Já mám elektrické ohradníky, protože to je asi jednodušší a hlavně to opravdu zamezuje tomu úniku.

## **ROZHOVOR Č. 2 S JOSEFEM BUBELOU KONANÝ DNE 8. ŘÍJNA 2006**

### **Nejdřív se zeptám na Vaše jméno a kdy jste se narodil?**

Tak menuji se Josef Bubela a narodil sem se 11. září 1971 na Vsetíně.

### **A bydlíte tady na Halenkově?**

Ano, tady pod kopcema.

### **Měli Vaši rodiče nějaké hospodářství?**

Ne to neměli, oni měli fabriku na Vsetíně, až později se přestěhovali na Halenkov a měli jen malinké hospodářství, ti chovali akorát dvě koze. Až já sem sa zkazil. S otcem sme to tady spravili a já teď hospodařím.

### **A jak jste se tedy dostal k tomu, že máte stádo ovcí?**

Otec tady [jedná se o samotu se třemi chalupami, které se říká Na Holcově] koupil takovou stodolu, to bylo také zbořeniště. Stodola sa spravila. Oni měli dvě tři ovečky a jak se to tu kupilo a spravilo, tak se to rochovalo a my sme si řekli, že by tady něco takového mělo být. Včil máme 18 nebo 20 bahnic a když sa to okotí přes tu zimu, tak máme okolo 40 ovcí.

### **Bahnic?**

Bahnica je ovca a beran je beran.

### **A Vy jste to tady koupili?**

Ano od tety Barčákovéj, my sme vlastně koupili jenom stodolu a za té revoluce si nemohl vědět, žes koupil stodolu s pozemkami, že? Přešla revoluce a pak zjistíš, že máš nějaké pozemky, takže to bylo něco takového. A to sme tady kupovali skrz ten kamenný sklep, tady ten klenutý co je. To byl takový sen mého otca, že si tam dá na podzim tři jabka a že přijde v zimě a že si jich veme a tak.

### **A co máte za druh ovcí?**

To je valaška, nechcu to masné plemeno. Ony [valašky] se hodí do těch podmínek, co sú tady na Valašsku.



**A v tomto počtu je máte asi jak dlouho?**

To sme totu kúpili nebo otec to kúpil ještě před revolucí a pak se to tady začlo rekonstruovat a rozšiřovalo se to, vlastně až tehdy sme začli pást ty ovce.

**Takže jste to začal dělat s otcem?**

Ano a pokračujeme dál.

**A kde je stájíte přes zimu?**

Dole doma, to je speciální stáni, tak sa nemám ani já.

**Přes zimu je krmíte jak?**

Senem, oves mám kúpený a melasou.

**A seno si připravujete přes léto?**

Sami všechno tady navrchu.

**Jakou při tom používáte techniku?**

Mám traktor, rotačku a obracačku a ještě sem měl horskou sekačku.

**Když jste tady začínali, už tehdy jste dělali trávu traktory?**

To se už tak dělalo, ale v menším. Dole u baráku sme dělali všechno ručně, ale až se koupilo tady toto, tak sem si musel počtat na traktor a to sem s hrůzú splatil a pak potřebuješ rotačku sekačku, obracák, shrnovač [...].

**A balíkujete ho?**

Ne to ne, to není dobré, hlavně pro ovce ne. U toho je moc těch strojů a to vám zbyde takové kolčí (je samotné steblo i zdřevnatělé) a ovca má ráda to listí a ty bylinky. Ty stébla ona vyškube pod sebe a to je na nic. Třeba hovězí to sežere, ale ovca je vybíravá, ta si to přebere.

**A jak vozíte to seno dolů?**

Svážíme to.

**Kolikrát tady sklídíte a usušíte seno?**

Jen čistě seno, otava je tady slabá. Tady bych s ňů nic neudělal. Tož na metráky Ti to neřeknu, to záleží na roku jak prší. Sušíme jenom raz.

**Stačí Vám to na zimu?**

No abych řek pravdu nestačí, ještě musím přikupovat. Letos bylo málo trávy, minulý rok sem vystačil, ale včil musím přikúpit, řídké to bylo, vysoká ale řídká. Co bylo jindy, to sem svezl tři sběráky a včil jeden nebo dva. Záleží všechno na počasí.

**Kolik máte hektarů pastvin?**

Tady máme to' i s tím spodním, co mám doma, zhruba 18 ha.

**A máte vlastní pozemky nebo i pronajaté?**

Mám vlastní i pronajaté.

**Za jakou úplatu máte pozemky pronajaté?**

Tož těžce, máme smlouvu napsanou, tam je smlouva na určitou dobu, ale vždycky se nějak domluvíme. Oni sú rádi, že tady pasu, je tady nějaká kultura.

**A kdy ovce vyháníte sem nahoru?**

Tak datum Vám přesně neřeknu, to záleží, jak je vysoká tráva nebo jak sa zvedne, tak sa vyhání sem navrch.

**A jak to probíhá?**

Tož traktorem, je naložím do konibusu, jak se tomu říká a tady jich vyveču navrch.

**Kolik se jich tam vleze?**

Třeba na dvakrát nebo na třikrát sa ide. Ale na podzim jich ženeme zpátky přes kopce až k chalupě.

**Máte nějaké rituály předtím než vyženete ovce?**

Ne, na to není čas. Žádné rituály, to Valaši nedělali. No my chodíme do kostela, tam sa pomodlíme za ně, takže oni už sú chráněné. Sa vyženú a je to.

### **Jaké máte ohrady?**

Tady kolem chaty to mám dřevěné a dole mám ohradníky.

### **Jak často je opravujete?**

Každým rokem, hlavně po zimě. Tady je sněhu přes dva metry a ty ohrady to nevydrží.

### **Když jsou ovce tady nahoře, stačí jim, co si napasou nebo je nějak přikrmujete?**

Já je přikrmuju, to se dává oves, rohlíky a vozím sem i tvrdý chleba. Nemůže to být jenom na trávě.

### **A vozíte to sem každý den nebo jednou za týden?**

Záleží jak je čas, jak to vyjedu, když mám volno v práci a když se udělá prostě čas. [Mluví manželka] Ony ty ovce kdyby sem nechodil, by byly takové zdivočelé. [Opět mluví pan Josef] Ony musija vědět, že za nima někdo přijde, že jim něco dá. Oni když slyší traktor, tak hned přijdú a už čekajú, co jim dá člověk. Ale je to těžké, teď sú zvyklé, ale když sem je hnál poprvé dolů, tak se mně rozutekly na všechny strany, že sme to nahánali že [...] Včil sú naučené, že vlastně idú za mnú.

### **Zvonek nosí beran nebo bahnica?**

Záleží kdo vodí to stádo, jestli je to beran nebo ovca, to je jedno. Má ho, která jim velí.

### **Dojíte ovce?**

Ano, manželka dojí s dcerou, já na to nemám.

### **A kolik nadojíte mléka ze stáda?**

[Mluví manželka] Dojím od šestnácti sedmnácti ovcí, dojím každý druhý den těch sedm osm litrů, když nemají jahňata.

### **Dokdy dojíte?**

Tak do září? Už to musí nabrat na sebe, aby měla pro jehňata, takže do toho září.

### **A jak je z těchto rozsáhlých pastvin sháníte na to dojení?**

Já zavolám a oni přijdú. Nebo vezmu chleba či oves a tak jim to nalúpám a oni přijdú.

### **A co potom s tím mlékem děláte?**

Sýr, přímo tady nahoře a někdy i dole. Z toho je zhruba dvě kila sýra, jak kdy.

### **A máte ho pro vlastní potřebu nebo ho prodáváte?**

Jen pro vlastní potřebu.

### **Jaké používáte syřidlo?**

Normální z drogerie na Vsetíně - Laktosin. [O výrobě sýra mluví manželka] Jak to zehřeju na tu teplotu, dám tam to syřidlo, zamíše sa to a nechá sa to odstát. Ono se to zhrudkovatí a vystoupne to navrch a pak se to sebere. A musí se to míšat jedním směrem, jinak se to srazí. Ale ze začátku nám to nešlo.

### **Jak dlouho Vám ten sýr vydrží?**

Tak půl hodiny, to je na snídani a na večeři a je to pryč. Jednou sme to naložili. Ono to nejde uskladnit, to se musí hned sníst.

### **A co žinčice?**

Kdo to pije? Jo - můj brácha, ale my jíme hlavně sýr.

### **Stříháte ovce?**

Ano, musí se stříhat na jaro a pak vprostředku, aby vlastně měla nějakou vlnu na zimu, aby to podrostlo.

### **Jakým způsobem stříháte?**

Stříhám na stojáka.

### **Stříháte strojkem nebo nůžkami?**

Stříhali sme ručně, ale včil jich máme víc, tak strojkem.

### **Co děláte s vlnou?**

Tady to nikdo nevykupuje, takže to dáváme tam [...] Vezli sme to do Meziříčí, ale brali to za páru šupů - deset kilo za korunu. Za komunistů vykupovali aji ty jehňata a to dávali aji ty naturálie, no a včil dneska není vůbec nic. Jednu dobu sme to vozili do Hovězí [je tam výroba vlněných produktů]. S vlnou sou problémy a stát to likviduje, jak se dá.

### **Co děláte v případě, když Vám tady nějaká bahnica uhyne?**

Zatím sme to tu neměli, jestli to tady nenapadnou psi, tak zatím nic, to musím zaklepat.

Ale horší sou ti hříbaři, oni jak chodí, tak protrhnou ohradu a ovce Ti odejdú a kolikrát oni jdou i se psama.

### **Kdy na podzim sháníte ovce domů?**

To záleží všeccko na počasí a když napadne první sněh a nemají se na čem pást, tak je ženem domů. Ale někeří to nechávají, ale já ne.

### **A máte nějakého psa?**

[Manželka ukazuje na muže a směje se] To on je pes. A říká: „ovena, pod' ovena“ a ony idu za panem. Manžel je napředku a já vždycky na zadku to hlídám, aby neutekli. [Mluví pan Josef] Protože ono když se to žene, tak ta ovca si zapametá a ony by sa vraceli, kdyby sme je hnali i nahoru, ona je totiž taková zmatená, jak vyleze po zimě z toho chléva, a oni si tu cestu zapamatují a aby se mně nevraceli zpátky, tak jich tam vozím a zpátky jdou s náma. [Mluví manželka] Poprvé se nám stalo, že ony přišli z pastvin až dom.

### **A jak dlouho Vám trvá to shánění ovcí?**

Z tadyma dolů? No já nevím, hodinku dvě, chodíme tady přímo hore na Kyčeru a pak už jenom dolů. Ale někdy to musíme obcházet nebo Jirota [pan Josef Šulák] tam má ohradníky.

### **Necháváte stájit všechny nebo nějaké zabíjíte?**

Ano, musí se zabíjet, zabíjíme jahňata a musí se vyřadit nějaké staré kusy a na jaro se musí koupit baran, aby byla obnova krvi a tak to obnovujem, tak to aj musím zabít a ani bych to nenakrmil. [Mluví manželka] Když sú jahnice pěkné, tak sa nechajú a nějaká stará sa vyřadí.

### **Zabíjíte doma?**

Ano, doma, manželka tady a Jožka mě pomáhá. Zatím to nemusí být povinné vozit na jatky, takže doma. Akorát, když je nějaký úhyn, tak by to měla správně přijít kafilérka. Ale pak je starost s číslováním a s odpisy tak, to já radši nahlásím, že sem to porazil a nebudu mít papírování.

### **Takže to takto obcházíte?**

No to je strašné, to se ani nedá.

### **Letošní jehňata zabijíte na podzim?**

Prvně sa musí zabít baránci, ale nejlepší je, když se to u nich podváže, aby to odpadlo. A pak musí být další beran, aby to stádo nezdegenerovalo, to furt potřebuje novú krev. Někdo ty valašky kříží s tím masným plemenem, ale pak to mládě je velké a nemůže vyjít ven při kocení, a to je problém, a mívají jen jedno jahně většinou a my míváme dvě až tři. Lepší je prostě ty plemena nemíchat. Ale já sem zůstal u toho, co sem patří, tak to mám ty valašky, já to mám jenom pro zábavu.

### **A s masem děláte co?**

Děláme hlavně klobáse, no všechno zpracujeme pro sebe. Nemám z toho žádný zisk, to je čistě pro nás.

### **Produkty z ovcí Vám vydrží do další sezóny?**

Abych řek pravdu, my to nezežerem. Ne, tak dám něco bráchovi, jako sa to podělí po rodině, jinak sa něco upeče pro rodinu, ale žádný výdělek z toho není. Když sušíme seno, tak děláme takový aldamáš, jak říkáme, že upečeme. Když se dosuší a to je svátek u toho pečení.

### **V zimě se určitě rodí mlád'ata, pomáháte?**

To samo, ale někdy se tomu musí pomoci, kolikrát sem měl ruky až já nevím kde, aby to vyšlo ven.

### **Když se narodí jehňata musíte jim dávat náušnice?**

Do sedmi dnů by to mělo být nahlášené a označené tou značkou a zaevidované na evidenci. Ale je to takový nepořádek, nechcu říct bordel, ale ono to má být do těch sedmi dnů označované, jenomže Ty ju označkuješ, zaplatíš za tu známku třicet korun nebo kolik, ale ono Ti může za těch sedm dnů nebo za dvacet ještě pojit. A člověk to nahlásí a teď, aby to znova odhlašoval a zase furt dokola. To by člověk potřeboval takovou sekretářku, když si to tak vemeš. To je páru ovcí, že, a je kolem toho papírů [...].

### **Značky se dávají do obou uší?**

Ano, do obou uší. Beránek musí mět červenou značku a bahnica oranžová je ta barva. Mám speciální kleště. Znamky se musí objednávat a ty přijdou přímo domů. A pak se to dělá tyma kleštěma a nesmí se chytnout ta cévka v uchu. Na té známce je, kdy sa narodila, prostě

všechno a v obou uších to má proto, když jednu ztratí, má druhů. A kolikrát sa stane, že ta ovca to ztratí.

### **Musíte povinně očkovat?**

Nemusíme, ale já to pravidelně odčervuju, jak to člověk neodčerví, tak ta vlna pak olízá a je to špatný.

### **Jste nějak registrovaný na ministerstvu zemědělství?**

Beru dotace, ale nechal jsem se vyřadit z evidence. Protože já sem byl na podpoře a když sem byl jako soukromý zemědělec, tak mě oni řekli [na pracovním úřadě], že se mám živit tady z těch ovčí, což je neskutečné. Takže já sem sa musel z toho vyřadit ven, ale jinak mě jako nějaké dotace přispívají.

### **A dotace za co?**

Za takovou tu údržbu krajiny, vysečení, vypasení.

### **A máte nějaké povinnosti, když berete ty dotace?**

Musím udržovat tady ty lúky, co mám přihlášené. A co mám na pasení, to musí být vypasené. Že stát zadarmo nedá nic, že.

### **Chodí nějaké kontroly?**

Na mě byli už třikrát i v zimě.

### **V zimě? Co byli kontrolovat v zimě?**

Značkování ovčí, jestli je to dělané správně. To si hlídají. No je to složitě.

### **Máte nějaké výhody, když udržujete tyto pozemky?**

Nadělám si klobáse a sýru, ale od státu nic, kromě tych dotací vůbec nic.

### **Jsou ty dotace schopné pokrýt náklady?**

Já Vám řeknu, že když to spočítám nebo tak, ale nechci si stěžovat, ale ty náklady a tak, to pokryje tu naftu třeba, ale kdyby se traktoru něco stalo, tak to nezaplatí nikdo. To si musí člověk nějak sám spočítat. Ale na tu naftu nebo co to vyjde, ale musím jezdit opatrně, aby se mašině nic nestalo.

### **Mohou Vám ty dotace sebrat, když něco nesplníte?**

Ano.

### **A to je přidělované na rok?**

Tam sú nějaký penále, jestli berete sto tisíc nebo šedesát tisíc, záleží jakou mám plochu a pak, když to nějak neupraví a přijde ta kontrola, tak musí nějaké peníze vracet. Oni si dělají letecké snímky, jestli mám přihlášenou pastvinu a oni podle toho zjistí, jestli to tak skutečně je, jestli tam třeba nejsou šípy. Já musel takto vyřadit tu jamu tady nebo ta je moc zarostená. Nebo taky chodí a fotí si to.

### **Ty dotace jsou přidělovány podle rozlohy luk nebo na počet ovcí?**

To musia byt hektary a na počet hektarů počet ovcí. Já se držím těch sedmnácti bahnic. Někdo si troufne na víc, ale já ani nemám ten chlív velký a když se okotí, tak by se to pošlapalo v tom malém prostoru. No je to jako práca. Někdo si myslí, že si nabere šedesát ovcí a že z toho bude rýžovat, ale to není pravda.

### **A to papírování děláte v zimě?**

Veškerou evidenci porážky, musím vypisovat [...].

### **A pastevní deník máte?**

Ne, já nemám pastevní deník, dřív sem to musel mít, kdy sem to vyhnal, kdy sehnal, na které parcely se to páslo. Ale včil už nejsou v té evidenci, tak to nemusím mít.

### **Hnůj také evidujete?**

Ano, ten musím, to musí být, kde to uskladňujeme a teď to musíme vypočítat na hektary a kolik můžeš nahnojit. Oni musí vědět, kam ten hnůj dáváme, když chceme dotaci. Ale to je úplný nesmysl, oni mně řekli [myslí se na školení], že ovca za den nadělá čtyři kila hnoje, vždyť ta ovca by zdechla za chvíli.

### **Jak ten hnůj tedy využíváte?**

Hnojím s ním růže i na pole to dáváme. Ovčí hnůj je nejlepší.

### **A Vy teď děláte co? Jaké zaměstnání?**

Jezdím s nákladním autem u firmy, od šesti do šesti, takže mě tady na to moc času nezbyvá.



### **Jako co jste se vyučil?**

Jsem vyučený jako opravář zemědělských strojů, ale jinak sem dělal dvanáct roků u armády. To sem dělal defektoskopické práce, vlastně sem měřival podzemní nádrže na naftu benzín a petrolej, takže sem jim prodlužoval životnost. Včil sem skončil tak, že armáda padla, reorganizace armády.

### **Jak dlouho jste byl nezaměstnaný a přitom zaregistrovaný na ministerstvu?**

To sem byl zaregistrovaný od té doby, co mi to otec předal, to bylo v devadesátém druhém a to sem byl jako u armády, takže mě to nevadilo. Pak sem sa přihlásil na úřad práce, že, a tam mě zjistili, že su podnikatel a že mám nějaké bohatství z těch ovcí, že su milionářem, a tak mě zebrale všechno [myslí tím podporu], tak sem se musel odhlásit. Takže sem byl zemědělec a nezaměstnaný dva roky.

### **Myslíte, že v tom budou děti pokračovat? [pan Josef má tři dcery]**

To nevím, to záleží na nich, nutit je nebudu, to ať si rozhodují, jak chcú, ale jestli mě nebudú poslouchat tak [smích]. Otec to tu začal budovat, já v tom pokračuju, tak doufám, že někdo bude pokračovat po mně, no. Sice mám tři cerky, ale možná si někoho dovedou [...]. Ale uvidí sa, to ukáže enom čas.

### **Co si myslíte o této své činnosti chovatele ovcí?**

Myslím si, že to stojí za a tři tečky, ale dělám to ze záliby. Já su rád, když sme tady spravili tu chalupu, teda vlastně tu stodolu. Tu bylo seno, mlátička a fukar [...].

### **Jste takto spokojený?**

Su rád, že dojezdím s tím autem přes ten týden, a su rád, že sem přídu na ten víkend a když slyším, jak zvoní a to všechno. Tady si odpočinu úplně od veškerých starostí.

### **Jaké vztahy máte s ochranáři?**

No, máme problémy, že Hluboké je chráněná oblast a to je problém. A oni tady vysazují i zmije a to mám pak strach, když obracím, vylézt z traktoru. A to je nebezpečné, oni sou děcka zvyklé na ty slepýše a pletou si to, to je hrůza.

### **Nedal byste mně typ na další podobné chovatele dobytka?**

Jan Václavík ten vám povykládá [...]. Ve Vranči jsou Helinkovi?

## ROZHOVOR Č. 3 S MARIÍ HOLCOVOU KONANÝ DNE 11. LISTOPADU 2006

**Ze začátku bych se Vás zeptala na jméno a rok a datum narození.**

No menovala sem sa Marie Šťastná, narozena 20. 12. třicet osum.

**Můžete mně povědět o tom, jaké bylo vaše mládí?**

Bylo nás baru děcek, museli sme pást husy, kury a museli sme hlídat, aby sa to nemíšalo se susedovými. A já sem potem od devíti roků bývala u nejstarší sestry, kerá sa vdala na kopec takzvané Kršelky - to je aj na mapě zaznačené - a tam sem pásala od tých devíti roků pětatřicet ovec jako salaš. Ty sa dojily. To bylo přehrazené, na jednéstraně byly nevydojené a na druhej straně sa přechodily, co sa dojily. To byla deska, tam sa postavila taká nádoba - temu sa pravilo peleta - a do toho sa to dojilo. Sem jich musela nahánět na tem - na tu strunku tam sa říkalo, že idú na strunku. A přitem sa tam páslo kolik: pět čtyrky, čtyry krávy jako dojné a to většinou ještě tak tři jalůvky, telata, ale to potom šlo na jatky jako sa to dávalo. No ale to šlo celé, to bylo skoro nijak [...].

**Z toho mléka jste vyráběli sýr?**

No ano, to dělala ségra. To sme vydojili a šli sme pást', švagr šel pást' krávy a ona z toho mléka dělala sýr. To sa dávalo do takej plátěnej - hrudáška sa tomu říkalo, to oteklo a jak to bylo vytečené, tak sa to potem, na hůře byl uvázaný taký komárník, taká deska na řet'ázky. Tam sa dala čistá hadra a obrátilo sa to pěkně ta hrudka, aby byl tym oblým navrch a tam se to trochu vysušilo a potom sa dávalo [...] jako ten salaš to tam byly ovce nasbírané, cizí a to sa to dávalo jako ten sýr tym luďom.

**Jak často si chodili pro ten sýr?**

Podla toho jak, kdo ho chcel. Někdo ho chcel celých osm kilo odrazu, takže si ho zasej potem namleli na mlýnku a posolili a umačkali ho rukama a vtlačili do hrnca, zakryli ho hadříkem, aby tam muchy nešli a pepný sýr sa jed, chleba s máslem a pepný sýr nato. To bylo požer [smích] a dneskaj, co je v obchodě, to není ovčí sýr, to mají matlaninu [smích]. Nejlepší bylo, jak sa vytláčalo. Jak sa z toho ta žinčica vytláčala, tak se to udlávil v ruce, ségra mě vždycky udlávila takového raka a řekla „Na tu máš raka a di pást'.“

### **A kolik těch ovcí bylo Vašich?**

On měl svojich jenom osm a ostatní byly cizí z Halenkova, to lidé mívali tak po třech čtyřech ovcích a z toho sa toho sýra moc nenadělalo nebo neměli pašu, tak sa to zle páslo, tak to dali na ten kopec tam a on měl velký ten grunt. A jak já sem odešla, tak toho měl čím dál míň a ostal tam jenom s manželkú a měl dvě děcka - dcerku a ogara a ten sa toho bál [...].

### **A Vy jste tam byla celé léto s ovcemi?**

No ja som tam [...]. To sa páslo tož od jara do podzimu, ještě aj v zimě sa vyhánali venek do sněhu, aby si naškubali nějakých vitamínů - jalovec a smrk a něco tak ty stromy, co byly poblíž, že tam kolem toho byly hory, že takové ledajaké čmání jalovčího. No a přes zimu sa to krmilo senem a na jaro sa to potem zase vypustilo. To byly tam i jahňata už [...].

### **Co jste musela dělat ještě?**

Tož hnůj odházat', na podzim sa list hrabal na stlaní pod, aby sa bylo čím podstlat', protože tam nebyl přístup s řezinami. Potem obilí, sláma sa zkrmovala, seno sa zkrmovalo, když tak sa našrotovalo třeba aj obilí, ale to jenom ty sedláci, co měli doma, to vyprodukované, tím živili ten dobytek. A mimo toho sa jako třeba žalo obilí, to sa hrabicovalo a dávalo jako snopky z toho a obilné kolky sa skládali. Pak sa mlátilo. Napřed sa mlátivalo cepama potem sa přešlo; sa koupila mašina sa jí pravilo [...] tu poháňal žentúr, to byla taká mlátička bez výfuku, bez ničeho, že sa to jenom odhrňalo. „Vytřasačka“ ne, ani ne vytřasačka, ta byla pozdější. A to sa poháňalo ta mlátička žentúrem. To bylo takové kolo a takové dvě bidla a na jeden konec sa přivázaly krávy a točily tím převodem a ta ... „Bubnovka“ - to byl jenom buben prostě, co to mlátil to obilí, a to sa strkaly ty snopy tam a ten buben ozubený to mlátil. Tak to byla bubnovka. Potem byla vytřasačka, tak ta už sa poháněla motorem jako benziňákem. No a na tych vrchoch, potem tam sa čističky nedostaly na ty kopčiska. Čističky ty až tady potem níž. A včilkej, jak začlo JZD, tak už ty kombajny.

### **A do kolika roků jste tam pásala ty ovce?**

U toho švagra sem byla od tych devíti do dvaceti roků. Ve dvaceti sem sa vdala a vzala sem si súseda a tož sme měli jenom koze zasej a já sem to kozí mléko neznášala [smích], tak sme si koupili krávu, no a tam sme bývali třináct roků, co sem sa tam vdala jako k temu Holcovi. Vzala sem si Holca, sa menuju Holcová včil. Tam sme byli třináct roků a jedenasedmdesátého roku sme koupili tady ten baráček a býváme tu dalej.

### **A tady jste měli také „hospodárku“?**

No tady sme měli s manželem hospodářství. Sme mívali dvě krávy a jalůvka, tela sa vždycky dalo pryč, jako na dodávku jako mléčňák, za to sa dostalo tak dvěštapadesát korun [smích]. No a potom manžel mně zemřel po pěti rokách, co sme tu byli. Ten zemřel a ostala sem sama, podepsali sme družstvo a pásala sem družstevní jalůvky a tych sem pásala sedmdesát až sto kusů. Napřed sem jich pásala na volno se psem a potom mě dali ohradník eletrický.

### **A kde jste je tady pásala?**

Tož tady kolem v těch vrchoch aj u Holců v tem trní a to sem měla všecko ohrazené drátami a všecko sem pásala. A po sedmnácti rokách sem šla do důchodu. A doma sem měla jednu krávu a včilkaj tu mám dvě jalůvky. Dneska sme jich připůšťali [smích]. No tož furt se snažíme jako dělat na hospodárce.

### **Jak probíhalo to, jak jste říkala, podepisování JZD?**

Ono, jak to probíhalo, někdy to probíhalo blbě, lidi do toho nutili a tym prostě hospodářství tady, jako na venkově, prostě zkrachovalo. Já sem do toho družstva šla enom kvuliva tomu, že prostě to bylo zatížené, bysme neobstáli, furt sa na nás dívali jako na neco iného no. A tym po tem, dyž sem šla do toho družstva, tak mě dali prácu. To sem vzala to pasení, že sem si už aji něco vydělala, nebylo toho moc, ale vydělala sem a jak mně manžel umřel, tož to bylo vázané tak, že sem vlastně musela mít každý deň oddělaný, abych mohla dostat' přídávky. Dyž mně chybíl jedeň deň oddělaný, tak mě zadrželi přídávky, kerých taky nějak moc nebylo, no, ale bylo no. Dřív sme byli věcej takový spokojenější, jak dnes, no.

### **A ve Vašem případě to probíhalo jak?**

No tak sme měli kolik, čtyry cery, práce nebylo, tak sem to tu vzala jako, dyž sem byla doma. Prostě přišli, abysme to pustili do družstva. No vlastně, co sme měli u chalupy, to nám zebrale jako do družstva a vyhnali nás na ty kopčiska, kde nebyl přístup s mašinami, obhospodařovat jako JZD, tak tím sem to podepsala a potom sa ty pasinky sebrali do toho družstva a tož sem na tom pásala ty družstevní jalůvky sednmáct roků. No a tak sem si při tem užila svoje, no [smích].

### **Jestli se mohu zeptat, jak dopadli na těch Kršelkách v této době?**

Ti Kršelští tam byli o šest roků déle jak já. Hospodařili, potom jich taky nanutili do družstva, tak si kúpili dolu kúsek pozemků u cesty a postavili tam barák a prostě nechali to těm

družstevním jalůvkám, takej to tam vypásali pro družstevní dobytek. Tak aj tak, Holcov, toť hore a to ty vrchy už to tam ty družstevní jalůvky pásli. A včil jak to zkrachovalo, tak enom šáší roste, no.

### **A kdy tedy vstoupili do družstva?**

Kdy? Tak my sme asi v sedmdesátém čtvrtém vstúpili do družstva a oni myslim v sedmdesátém šestém nebo až osmém dokonca, ne v šestém. To tam zabraly ty jalůvky pasení jako a on prostě přestal hospodařit a zlikvidoval vlastně všecko, neměl nic, šel dolů do chalupy a šel do práce na JZD na pilu, tak cosi vydělal.

### **A jak to chodilo v tom zemědělském družstvu?**

No tož jak, napřed tam dělalo moc lidí, ty dělali za jednotku takřka za hovno [smích], abych tak řekla. Potom to udělali jako ve fabrikách po osmi hodinách, tak už na tu hodinovku bylo cosi víc, takže prostě sa tam už dalo něco vydělat, ale začli tam nahrazovat stroje, tak zas ty lidi propúšťali nebo šli staří do důchodu a tož tak to bylo. Potem to slúčili ty družstva dohromady a už potom to bylo takový, taký rozbroj. Ti si naříkali, že ten má málo, ten má málo a tam sa lepší jako daří nebo co, tak sa odtrhlo Halenkov a nakonec to zkrachovalo úplně. A ani sme nedostali to, co sme do družstva dali - nic. Já sem tam dala jalůvku a dělala sem tam tych sedmnáct roků - to tam nějaké ty peníze zustávali, ale nedostala sem nic [...].

### **Co to bylo za krávy, které jste pásala?**

To byly jalovice, z kerých potom byly dojnice a páslo sa to pro Dřevohostice a Moštěnice, to nebyly naše jalovice. Naše sa pásli jenom v Provazníčku [jedno z údolí v Halenkově] a těch bylo málo, protože tu bylo málo krav, sto padesát.

### **Byly tady v okolí větší kravíny?**

Nebyly. Kravíny byly tak na těch sto padesát krav, no, a tych jalůvek cizích, tych sedmdesát nebo sto, jak který. Myslím, že tři nebo čtyři byly ty salaše takové a na jednom salaši sa pásli ty naše jalovice. Tam nebyly vázané, tam chodili žrat, co chtěli.

### **A co obnášela Vaše práce pasačky krav?**

Phh, co obnášela? Dřinu [smích]. Padesát haléřů sem měla za pasení jednoho kusu, takže dyž sem pásala tych sedmdesát kusů, tak sem měla tych pětatřicet korun na deň a k temu sem měla přírůstky a dyž je to tady takové jalové paše - pasinky takové, tak to sem neměla žádné velice lúky. To většinou byly ty pasinky staré, tak sem z přírůstků neměla dohromady žádný. Tych mělo byt korunu padesát za ten přírůstek, jenomže ony to neudělali, no, tak kol sem měla, no, když se měla těch padesát korun na ten deň, né na šichtu. Tož já sem jich měla na starosti furt, ve dne v noci na hlavě.

### **A jak tedy probíhal Váš pracovní den?**

No jak, jak sem si den zařídila, tak sem ho měla. Jenomže ja sem na to byla dost' asi chytrá, že sem věděla potem jak ten ohradník natáhnút, tož někdy sa podářilo, že někdy aj utékli, roztrhli ohradník a utékli. Třeba já su v Hlubókem a raz mně utékli až na Lušovů [jedno z údolí], tak sem jim tam šla, pěkně sem jim vynadala těm jalůvkám a ony přede mnú šli po tej cestě a vrátili sa tam, kde utekli až na Valoviska. To je tam na tém kopčisku. A deň podle toho, jak naučí ty jalůvky. Já sem třeba došla to' za stodolu, dala sem ruky tak a volala sem „Hanó, pod' dolů“. A dyž ňa některá uslyšela, to meno ony všecky na to meno slyšely, na to Hano, tak začala jedna búkat' a ty ostatní zešly dolů za ní. Pod Holcama sem měla ohradu a tam sem jim sypala granule, ty mně dovážali. To byla nějaká sušina, to bylo seno zemleté s nějakým jádrem a z omelky, prostě z krup a z ovesných vloček, a v tem byla nějaká melasa přidaná nebo něco takového. Prostě měli to rády, jak sa na to naučili, ale ze začátku, jak mně to tu navézli, tož sem s tym měla problémy, to sem jim to aj cukrovala, aby to lepší žraly, tam zařvalo cukru mojeho [smích]. Ony sa na to naučily, protože dobytek má rád sladké, hlavně kráva. V začátku sa tu dovážalo ještě seno. Někdy to navážali aj patnáctého května, někdy aji dřív, že byly plískanice aji. No a to mně navážali tak týdeň to seno nebo nanejvýš čtrnáct dní a potem mně nevozili seno a ony sa museli naučit' pást. A tož ty granule ty měli dostávat' jako denně kilo, jenomže v létě, jak už bylo dost té paše, tak mně to už zase ošidili, takže už to takej nedostaly to, co měly, tak musely chodit po tom chrást'u a vysbírat, co se jim dalo. Tož neodchodily zas tak nejhorší, vždycky sem za to něco zobla [smích].

### **A zvládala jste ještě práci kolem domu? Co to bylo za práci?**

Tož krávu sem měla, tela sem vždycky měla. Husy sem mívala, kačeny, kury, slépký, jak sa praví, nu žnivo. Taky sme séli, zemáky sadili. No tak z více než deset roků sme to obsívali až

potem, už začaly kombajny a už sem sa na to vykašlala, jak už sem stárła čím dál víc. No zemáky ty sadíme dodneška ještě furt. Statek vypásáme těmi jalůvkami.

### **Jak jste si tady dole obdělávali pozemky?**

My sme měli ty krávy, ale dokud byl manžel, tak sa oralo koňmi, no, a pak sem to jako [...]. Bylo nás málo na to mlácení a na žnivo a kombajn sa mně tam nedostal, no, a tak sem nechala všecko tak a sadím enom ty zemáky a z těch polí sou jenom lúky a pastviny. No a co sme to koupili, tak tady byla taková ta pichlavá tráva, tož tu sem vymýtila, nasadila sem si jabloně a sem si je sama zeštípila, včilkaj sou aj nachystané jich uřezat', protože sú větší než já [smích]. Bývávalo dřív veseleji, svět byl inší jak dneska. Súsedé sa navštěvovali a dohromady zpívali a chlapi karty hráli - bývalo veselo. Dneskaj člověk ide jenom do hospody, tam sa to ožere [...].

### **A co bylo nařizované od toho JZD?**

Já sem to měla jako pasení na léto. Na zimu potem už sem lepila praporky, české a ruské, na špejlu sem to lepila a z jedného praporka sem měla pět haléřů, tak jestli sem si chtěla ty čtyři cérky uživit', tak sem jich měla kolik čtyřicet tisíc? [smích].

### **Takže pro Vás v družstvu nebyla na zimu žádná jiná práce?**

No byla pro ňa práca, ale za to, aby ty moje děcka neostaly tady samy, protože je to poslední barák, tym sem nechtěla do toho družstva chodit jako na tu farmu, že sem radši vzala tu prácu podomácku. No a tož mě to šlo rychle. Kdysi sa mě ptali, jak to dělám, aby mně to jako lepilo. Že mně to šlo rychle, sem to vždycky nalepila a píchla sem to pod žehličku. A tak sem jim dávala recept, že musija lepidlo zředit trochou vody a zbytek přidat rumu [smích]. A šéf mě povdá: Jak to drží stím rumem? A já povídám, tož jak, rum hodím do sebe a lepidlo musí držet samo! [smích] [...]. No chodila sem aji do teletníka, jako napájat ty malé telata. To bylo devět dní u krávy, u dojnice jako, a tam nám to hodili do teletníku, tam už byla větší zima, tam sne to napájali sušeným mlékem. To sme tam měli tři ty kotce, jedny byly mléčňáci, druzí byly ty větší a tam už byly také jalovice. Nebo býky tam měli do těch čtyřech metrů, mezi těmi sem chodila, sypala granule, seno no a hnůj vyhazovat a musel si člověk dávat aji bacha, aby je nepřirazili. Neměla sem žádný úraz při tem dobytku, za celý čas sem byla i pojištěná a nebylo mně to k ničemu.

### **Jak jste se dívala na to zemědělské družstvo?**

No já sem byla vždycky proti, já sem odjakživa pravila, jednou to padne. Všeci sa radovali, že sou v družstvě a nemusí nic dělat, ja som pravila, jednou sa budete divit'. Družstvo padne a ostane vám jenom zarostené chrástím a ono to tak všecko dopadlo. A včilka je to dvoje pokolení, které nenaučili dělat na poli a tak to je, no. Všecko sa hrne jenom do škol, jenom chcú byt úředníci. Nám včilka chodí jenom papíry, kerým hovno rozumím [smích], dyby to aspoň napsali podla našeho polopatě a ne akési jejich. Já dyž to čtu, já z toho vím, jak sa řekne [...], než na to přídu, to musím sedmkrát přečíst.

### **A myslíte si, že to družstvo bylo k něčemu dobré?**

K ničemu. To družstvo nadělalo z lidí lajdáky, lajdáky víc nic. Včilkaj, kdo tu má dobytek na celém Halenkově? Zeťák tož má a Jan Václavíkú ten tam cosi pase a jináč, jestli mají někdo jenom dvě kravičky a nic. Pole tady ostává zarostené šípím a pchálím. Jo vlastně ještě Kocúrek, je tam toť dolů. Tož, jak to družstvo zkrachovalo, tož na tych lúkách a tom poli, co orali, nezbylo nic jenom pchálí do půl pasa, jenom pchálí.

### **Ale zase, když bylo to družstvo, tak se to aspoň vypásalo ...**

No, jak bylo družstvo, tak jo, tak sa to vypásalo. Třeba tady v Hlubokém nadávali, že je to tym dobytkem jako zrycané a jak sem přestala pást', tak ten, kdo pravil, že to je zrycané pravil, že nebylo, jak dyž byly jalůvky. Či prv našel hřiba ledakde a včilka v tej trávě, tu trávu nepřeroste hřib [smích], je trávy do půl pasu a hřib tolik nenaroste. Nějak už potem padlo aj to družstvo, ale tož [...]. Dřív to bývalo ještě pěknější před tym družstvem. To byly také polička pěkné, každý si obhospodařil, aji meze vyžal, a všecko a ovocného stromu a trnky a to a včilkaj co nic. Meze rozryli a strom chytla šárka, tož sa nadělajú ledajaké hromady ze sena a bordelu a s tem co sa ... enom muchy sa množá a slimáci a ničija, co sa dá. Jen aby sa kupovaly postřiky a dneska bez postřiku sa nedá nic vypěstovat, nic ani hlúpe zelé, no, a dřív to narůstalo zelé také hlávky veliké a člověk kolik ho nasadil, tolik ho sklídil a dneska bez postřiku nic, stačá húsenky zežrat [...] a motýle a slimáci [...]. No dyž sem ještě ty ovce pásala, to ještě lidé hospodařili tam navrchu, to sa oralo, že, žalo - to sme sa vždycky předbíhali, kdo bude mít dřív zežaté [smích]. No, ale tož lidé makali, makali, protože tenkrát sa nedělalo osm hodin, dělalo sa. Ráno vstalo a do tmy, do úplnej tmy, při měsíčku sme skládali, obilí sa znášalo z celej role do řady do tych obilných kolků, do tych kúlů sa to stavělo nebo do panáků, no, a to sa dělalo od nevidíš do nevidíš a jak začlo družstvo tož co. Tenkrát sa dělalo všechno ručně, tenkrát nebylo žádných strojů, prostě dobytek s koňmi nebo



s kravami, no. A jak začly stroje, tož to chlapi sa enom smili. Ráno přišli na šest hodin a jak předělali ještě ten čas, takže v tych šest hodin byla ještě tma, slunéčko nebylo vylezené, takže tam proseděli do tych osmi hodin a než odešla rosa a ve tři skončili nebo ve dvě a co ostatek, ostavalo tak.

### **Tak mně ještě podrobněji popište život na těch Kršelkách.**

No tož já mám pěkné vzpomínky na to....[smích].

### **Tak mně je povězte.**

Pásala sem ovce, přitom tam byl soused. Ten taky pás ovce tak ... Barana sme tam měli obecního, teho sem umordovala k smrti, že sem sa na něm nosila [smích]. A zas mě ten baran utek k těm sousedom, k těm Šulákom, a strýc na mňa volá: Pošli Jana pro barana. A Jan mně povídá: Zeber se a běž si proňho sama, dyž ti uték, tak si ho aji dověď. A strýc mi povídá: Nechoď k němu, on ťa zabije, dyť to trče jak zteklé. A já povídám: Však já mu natrču, uvidíš, co s tym udělám. Drapla sem ho za krk za vlnu, sedla naňho a už sem jela [smích]. A dyž sem pásala, tož sem většinu při nich pletla nebo vyšívala a baran šel a vždycky ňa drgacnul do prdele. Mně sa to nelíbilo, tak sem si na něho sedla a vyšívala sem si halenky. Přišla sem s ovcama domů a švagr mně povídá: Jak to, že je ten baran hladný? Tož on sa nepase, on chodí okolo ovce a nepase [smích] - a ja sem celou pašu na něm seděla [smích]. A s tym sesedem. On mně povdá: Nauč ňa plést. On nosil trubku pod pažů: Já ťa naučím na trubku a ty ňa nauč plést. Tak sem ho naučila plést [smích], ale já som sa na trubku nenaučila gégať [smích]. A nebo tam tetinám Barčákovým, tak tym sem chodívala za pluhem, jak sem byla někde poblíž a ony tam byly také dvě staré babky, jedna poháněla a druhá chodila za pluhem, tož já taká všetečka, tož já sem chodila za pluhem, no, a tož ňa švagr hledal, kde su s ovcama [smích]. Tož musela sem pohánět kravama, jak se oralo a zemáky sadit. Já sem musela všecko, no. Uměla sem aji hrabicovat, séct kosú ruční, všecko a do dněška si všecko udělám [...].

### **Takže to byla pro vás dobrá škola tam nahoře?**

Tož asi jo, nezpomínám na ňu škaredě a rada tam idu hore [smích] [...].

### **A dcery Vám asi pomáhaly ...**

No tak cery ty ze začátku, dyž mně manžel umřel, to je fakt, že byly cěrky, ale ony uměly séct a hlavně pomáhat na tem poli všecko. No a jak sa povdávaly, tož sa povdávaly a zůstala mně

doma jedna a tož ta pomáhá do dneška. Pepa Šipula mně kdysi povídal: Tetino, kde máte ty ogary, co vám sékli? Já povídám, povdávaly sa a musa rodit. Narodila sa mu cérka a ja mu povdám: Chystaj si kosisko, už máš ogara na světě [smích]. Dodneška je na mňa natrčený, že má dvě [smích]. No bývalo to všelijaké aji na Kršelkách. Museli sa odevzdávať jako byly dodávky nucené, tak z toho gruntu, co sa sadilo, měl deset metráků zemáků odevzdat', nevím kolik sena, toho sme vozili takej fůru. No a ty zemáky, jak sme vezli aji zme zlámali oje, to sme museli sházat' a znovu naložit'. Zavezli do Dinotice do zámečku, to tam bylo po Tonetoch zámeček. Tam potem bylo rekreační středisko, tak tam sme vezli zemáky. Dostal za ně za těch deset metráků, tych stopadesát korun a hned je aji propil a bylo to a já sem šla s krávama dom [smích]. A já sem neměla vůbec nějaké jako čokoládu [smích]. Také bylo hospodaření dřív.

### **A jak jste ještě jinak trávila čas tam nahoře, kromě pletení a vyšívání?**

Tak většinu sa dělalo, byla práca a večer, jak sem zavřela ovce a vše se udělalo, tak sem šla na muziku, já sem ráda tancovala. Chodila sem do kantýny naproti fabrice, ta už je zbúraná a do lid'áku. Pch, tam sem protančila papučí. Nu a jak mně manžel umřel, tak ňa to přestávalo bavit.

### **Dávala jste kravám nějaká další jména, kromě toho Hano?**

Tym družstevním sem měla jenom to jedno méno a svoje sme měli pojmenované všelijak. Třeba ty, co mám ve chlévě, ty sou Žofka a Bělina a ony na to čujú. A na Kršelkách to byla Babuša, Libuša, Stračena, Bosula, Strojena i Růžena [...]. Se psem sem pásavala ty ovce aji. Ten pes byl odmala, aby si na ně zvyk a ony taky naňho a pak sem ho naučila, aby mně je zavracoval, aby mně je pás. No tož sem na něj zavolala: Ořechu drž ovečku. Tak on za ňú mazál a chytil ju třeba za ocas a držel sa jí, a tak jich polekal. Potom stačilo, ani když sem psa neměla, enom sem na ně zavolala: Ořechu drž ovečku. A ony hnaly dom. No bylo veselo. Nebo halekali sme jedna na druhú. Já sem byla na Kršelkách a tam byly děcka jako sourozenci. Sem viděla s mamkú, jak tam sadíja zemáky nebo pasú husy, tož vždycky sem na ně volala: Mamí, ja chcu jít domů! A ona na ňa volala: Neplač, Mařenko, musíš pásť! [smích]. To sme z jedneho kopca na druhý s kamarádkou volali: Jak se ti pase? A ona zas na mě: Tak všelijak, zpívaj si, jak je ti dlúhá chvíla, zpívaj si, at' ti to utěká! Ale ráda vzpomínám na to dětství, i když sem nebyla u rodičů. No a včilkaj sú v naší chalupě chataři, no. Prodali sme ju [...]. Do školy sem chodila ráda, i když to bylo daleko, ale když byla práca, tak mě švagr nepustil. Jednou, jak sem vyhnala, mu říkám: Musím jít do školy, protože píšeme

písemky. A on povdá: Dneska se bude ohrňat, tak žádná škola nebude. Tak sem pásla ovce a krávy, všecko dokupy a přiběhl ogar, že ho poslal ředitel, že mám okamžitě přijít, že sa píšú písemky. No tak já honem zavřela krávy a ovce a letěla sem do školy a přídu do školy a řed'a povdá: Ty, Marie, ty si tak uštvaná, že dyby sme t'a posadili, tak dostaneš zapálení, tak sa na ty písemky ... [smích]. Tak sem jich nepsala. Nešla sem nikde do učení, zůstala sem ty ovce pást'.

### **Jak jste chodila do školy?**

Tož chodila sem do školy pravidelně, akorát sem musela skoro vstanút a napást' ovce. Potem sestra za mňú přišla ze synkem na rukách v peřince a to potem dopásla ty ovce a hnala dom a já sem šla do školy. Mně donésla tašku, já sem si zula gumáky a obula nějaké botky a tož sem hnala do školy. To nebylo vymóděné, tak jak včil. V zimě tam bylo sněhu vždycky dost', ale to sem vždycky předlabala. To se přehrnúlo. To sem sa jednu pustila tady přes Hluboké z tych Kršelek a švagr mně povdá: Nechod' přes Hluboký, tam sú vysoké zamete. Tak sem neposlechla a jak sem z meze skočila do tej zámetě, tak sem byla pomaly až po krk. Tak sem to musela dlatat' rukama, tlačit' ten sněh před sebou, tak sem se z tej zámetě dostala a přišla sem do školy o dvě hodiny pozděj mokrá jak vasrman. Tak tam paní učitelka ňa povyzlékala, hodili to ke kamnům usušit. Ale zpátky už sem nešla po tych zámetách. Moje cěrky takej z tama chodily do školy, ale jen do Dinotice a tam na tu stranu do tej obecnej bylo blízko. A do té měšťanky už sme byli nastěhovaní tady a chodily z tady.

### **ROZHOVOR Č. 4 S JANEM VÁCLAVÍKEM KONANÝ DNE 12. LISTOPADU 2006**

*Pan Václavík začal vyprávět sám. Stačil mu impuls. Jen jsem mu řekla o diplomové práci a proč jsem tam a on se nenechal ani pobízet a začal vyprávět.*

Vědecké názory? Vědecké to tyte, tak sa to rozchodí. Když si vezmete ty staré gazdy [...], tak se to rozchodí v tych starých věcoch, které měli zažité a které mají dneska. Když to vezmu a popíšu Ti to obrazně, proč třeba konkrétně v dědině bylo za soukromého sektoru 700-800 kusů hovězího dobytka [...] na Valašsku. Na temto Valašsku bylo 60-70 % zoráno té plochy zemědělské, protože museli si Valaši zajistit živobytí, obživu a všecko. Ať to byly brambory, ať to byly obiloviny, pohanka, a teprv se to spásalo a sušilo seno pro dobytek. Dneska sem chodijá ty ochránce přírody a oni tvrdijá, že je velké zatížení dobytčí jednotky na jeden hektar luk, což je dneskaj asi 20 % zarostené, ale ta zbývající zemědělská plocha je všechno pod

drnem, té hlíny je zanedbatelný kousíček. A když to vezmu, tak dneska na tem Halenkově je, dyž tak kolem sta hovězího dobytka. A i ty ochranáři a ty instituce tvrdí, že eště je to zatížení veliké, což já jim tvrdím, že to není pravda, oni zdůrazňují, že to je na úkor různého živočišstva a brouků. Já říkám, když je příroda zdravá, že slabí musí zahynout a silný přežít a bylo aj brúkú aj ptákú aj všeckého, aj dobytka. Takže v tejto věci se ty názory rozchoďá s těma starýma. Co sa týče přírody, já jim tvrdím furt, že škodí [...]. Třeba nás zemědělce hlídají, abychom nedali nějaký metrák hnojiva, všecko je ekologické, což já tvrdím, že bez toho umělého hnojiva sa neminem, musíme té půdě dávat. To máš se vším jak něčemu nedáš nějaké prvky, neřikám v takém množství, jak sa to dávalo, nebo se bude muset rozmýšlet to dávkování kolik toho dat', ale jinak se nemineme bez totyctek chemických, ta lúka musí dostat metrák, jinak nám vzniknú pasinky na úkor kvalitní louky. Co sa týče celé té fauny, jak oňa tvrdí, že my zemědělci sa nechováme k přírodě. Já tvrdím, že není pravda, že na to nemáme podíl viny. Buď na to mají vinu gigantické podniky, nebo atmosféra, a to by sa mělo hlídat to tyte továrny, co oni chrlí všechno do ovzduší.

### **Já jsem se potřebovala zeptat na Vaše jméno a kdy jste se narodil?**

No, já co řeknu, tak za tem si stojím [...] Václavík Jan, Halenkov; rok už ani nechtěj vědět, to už je hrozný, padesát dva.

### **Chtěla jsem se zeptat, jak dlouho chováte dobytek takto soukromě?**

Tak soukromě, já sem dobytek dělal takto soukromě. Já dyž sem přišel z vojny roku sedmdesát tři, tak sedmdesát čtyři sem si koupil první kobyly starou, ta mně vyhřebila hřibě a od toho koně chovám furt. Měl sem s tím problémy tenkrát, že někomu to pořád vadilo, že mám koně. Sušival sem hore po vrchách seno, ale jednu dvě jalovice sem vždycky chovával a potem to dopadlo tak, jak to dopadlo [...].

### **To je jak?**

Určité vedení, co obhospodařovali družstvo, svou neschopnosťú a lumpárnú provařili družstvo a jelikož my sme sa drželi trochu pravidla, co říkali ti naši staří předci, kteří měli různá pořekadla moudré a ověřené odzkúšené životem. Tak sme sa toho chytli, jak se říká: dědictví otců zachovej nám pane, tak sme sa toho chytli a tak to dopadlo, jak to dopadlo a od roku devadesát pět hospodaříme. Takže to je už jedenáct let, no.

### **A proč jste se na to hospodaření dali? Bylo to jen kvůli tomu, abyste zachovali tu práci předků?**

No tak určitě, my sme zemědělská rodina. Já sem k tomu měl, poněvadž říkám, že v třiatvaceti letech sem měl jiné zájmy než jiní v mém věku, chovat koně a dobytek, ale přesto sem všechno stih.

### **Měli nějaké hospodářství i Vaši rodiče nebo - jak to chodilo?**

No my sme byli jedni z největších zemědělců na Halenkově. Já si to pamatuju. Sem musel pásat krávy a pak to dopadlo, jak dopadlo. Ale každý musí dělat co ho baví. My to neděláme pro peníze, ale z lásky.

### **Kolik máte dobytka a jaké druhy?**

Všechno, co sa dá uvázat na řetězku. Koně, dobytek hovězí, krávy, ovce a pak slepice a holuby [...].

### **A můžete mně říct počty?**

Od padesáti do šedesáti kusů hovězího, od patnácti do dvaceti koní a pětadvacet ovec.

### **A co to je za plemena?**

Tak plemena. Já su zastánce, začnu od ovcí. Na Valašsku vždycky bývala horská ovce valaška, že to byly takové menší ovce, pak v těch šedesátých letech přišla východofříšská ovca, která přerůstá svým rámcem tu valašku, a tenkrát to začli chovat kvuliva mléku. My chováme tak, že to není na produkci mléka, tož já dělám skutečně jen ten pastevní odchov. Ale jinak já su zastánce té východofříšské ovce, sú to velice pěkné ovce a já vždycky hodnotím podle toho, jak je ovca veliká. Krávy sme začínali, jak sa říkalo od červenostrakatých, že dřív tady na Valašsku byl výhradně červenostrakatý skot, který slúžil jak pro produkci mléka, tak pro tažné, že lidé obdělávali majetky 5-8 ha a nebylo koní, takže to všechno obdělávali krávy. A včil je to zas trochu jiné, taký trend všechno na ty masné plemena, tak sem sa přeorientoval, že. To ze dne na den člověk neudělá a z mléka tady člověk nevydělá a my musíme přežít, tak sme to začli řešit nejprv připouštěcím býkem a teď máme 85 % v stádu zastoupení „šarolák“ [plemeno charolais]. A koně? Začínal sem „chlad'asků“, to je vlastně norik. Na ty sa dobře vzpomíná, tak jak na první lásku. A tak začínal sem tím norikem a pak sa naskytla spolupráce s panem Holčákem, tak odchovávám vlastně plnokrevníky, matky a hříbata.

### **To máte všechno tady u domu?**

Tady a pak dolu na farmě. My sme si museli udělat farmu, tak sme skoupili některé části bývalého JZD. Tak asi si myslím, že sme do toho něco investovali, že kdyby nás to nebavilo, tak to neděláme a jak to bude pokračovat dalej, to ví čert. Záleží jaká bude návaznost na mladé. Já si myslím, že mám záruku, že tych mladých to baví, třeba toho staršího kluka, on má rád práci a jeho to baví, ale vidí, kolik je kolem toho práce. A je otázka politiky, jak sa k temu postaví tahle společnost, jestli si uvědomí, že to není jen tak a ani ze dne na den to neukončíte. A to záleží na těch mladých, že pořád slyší, jak uchovat přírodu. A já si myslím, že Beskydy sou nejkrásnější hory a jestli si to ta společnost uvědomí a ty mladé podpoří, že na tom nechce nikdo zbohatnout a že to základné, to zabezpečení rodině přinese. Což dneska je spousta negativních věcí, a tak to s nima ani nechcu všechno probírat, abych je ještě neodradil, tak to vždycky raději zahraju do auta a vždycky sa snažím držet ty ogary, však to nějak přežijeme a ono sa to zlepší, no. A věrme tomu, že sa to fakt nějak zlepší. Takže by sa to mělo nějak podpořit, aby sa tento ráz ať už krajinu, nebo to zemědělství na tom Valašsku zachovali.

### **A jak velké pozemky máte, co se týče hektarů?**

Tak obděláváme asi kolem sto hektarů pozemků, máme částečně vlastnický svoje a částečně pronajaté, poněvadž dneska je skutečně málo lidí, kteří by chtěli pokračovat. Že je totální nezájem, což si myslím, že částečně by sa měla upravit legislativa, co sa týká pozemků, mělo by v těch zákonech být, že každý vlastník půdy je povinen, nechcu říct nějak nátlakem, ale povinně nějak obdělat nebo zabezpečit nějak tu údržbu toho pola tak, aby to bylo nějak přizpůsobené té krajině. Jestli si to obdělá sám nebo to někomu prodá nebo pronajme, to už je na věci jeho, jak si s tym naloží.

### **Když máte pronajaté ty pozemky tak to máte tak, že jim platíte peníze nebo ...?**

Částečně některým platím, kerý má nějakou větší výměru. Platím za ně tohle pojištění jako daň z půdy, že některým to dělám za nějakou protislužbu, ať už nějakou práci koňmi nebo hnojení, a sou lidi, kteří si to uvědomují. Povím to, jak to je, že sou rádi, že to obdělávám, že to jak dneska na Valašsku necháš lúku, tak za pět roků to je zarostené šípím a hlohem. Sou lidi, že chápú že to obdělávám, že si furt nechávají nějakou rezervu, že kdyby vnuk něco chtěl. A na druhé straně sú tito špekulanti, ti absolutně nemajú vztah k půdě o on si myslí, že já mu budu dávat denně za nějakou rolu tisíc korun. Tyto lidi, okamžitě: Hned si to vem a nemá zájem, naptaj si někeho, kdo dělá služby s traktorem, přide ti zeséct, sebere tisíc korun

a teď co s tím. Ne že to nahrabeš někde do potoka, hned ti zavolám ekologa, když to zapálíš, hasiče, aby si uvědomil, co to je dneska obdělávat a ochránit ten hektar té lúky. To si musíš uvědomit, že to obnáší pracovně i finančně nějaké úsilí, proto by se měl upravit ten zákon.

### **Z toho sta hektarů je kolik luk?**

Všecko máme pod drnem, protože dneska oni nás tlačá, tady čistě ta údržba krajiny a příspěvky a to všecko. Ornou půdu kdybych měl, to musíš mít zorané, vyňaté v mapě a na ornou půdu není žádná podpora.

### **Takže ze všech pastvin sušíte seno?**

Sušíme seno a spásáme, je to rozdělené podle nějakých těch bonit do třech kategorií. Je to rozčleněno, že v jedné kategorii můžete pást' a sklízet, na jedné můžete třeba jenom sklízet a na další jenom pást' a nesmí se tam sklízet. Pak je rozlišené, kde můžete vyvážat hnůj. A bez této podpory by na Valašsku neexistovali zemědělci, to by nedělal nikdo, to by zůstali jen ti, co mají nějaký ten hektar a dvě ovečky pro maso, ale jinak by to nikdo nedělal. Tyte podpory, když to přirovnám třeba k Rakousku nebo Švýcarsku, tak sme zase v obrovské nevýhodě. Oni sou raz tolik dotovaní, a tak se od nich může dovážet levnější maso než od nás, no a kdyby to bylo i u nás, tak není mezi těma zemědělcama a vůbec lidma tolik závisti a bylo by to lepší. Ale jak to zase je, ti naši politici nic neřeší s tou Unií. My sme teď poprvé v historii závislí na dovozu hovězího masa a brambor, cukrovary sou ve vlastnictví německých společností [...]. Dneska je všechno v kvótách, Evropská unia třeba povolila v tuhle republice milion krav a přes to nejede vlak. A když chceš dneska začít hospodařit, tak nemůžeš, protože nemáš tu kvótu, ta je daná a nemůže se zvýšit, tak si ju koupíš třeba od někoho a nebo se s nimi kupčí ať už s mlékem nebo s hovězím. Třeba prodám kvótu na dvě stě litrů za dvě stě tisíc korun, Ty si to musíš od toho člověka koupit a teprv můžeš začít hospodařit. Takže nás mají tak trošku v hrsti, měl bych být optimista, ale dneska, jak sa říká, trh je trh a tady nikoho nikdo nelituje a já furt tvrdím, že ten západní svět z nás měl strach, co sa týče kvality, ale i ty hygienické normy u nás byly jedny z nejpřísnějších v Evropě a je otázka, jestli to lidi s tím naším zemědělstvím myslí vážně, že?

### **No, zpátky ještě k těm pastvinám, Vy je obděláváte pomocí techniky, že?**

No, máme takovou tu základní techniku, kterou potřebujeme k údržbě. Já myslím, že ten strojový park máme v dobrém zastoupení, na druhé straně aj to musíte mět, jak sem říkal, jestli k tomu chcete ty mladé přilákat a udržet jich, tak jim nemůžete dát vůz a koňa a běž

naložit fůru, že? Já když budu mít korunu a to zemědělství bude aspoň trochu výnosné, tak já si koupím nějakou techniku - než, abych jel k moři. Co se týče traktorů, sekaček obracaček, shrabovaček, mulčovačů na údržbu krajiny, tak sa snažíme co nejvíc toho obdělat. Takže tu techniku máme a sme soběstační a něco máme pojištěné, to máme dvakrát, třeba traktory máme tři. Já už to tak beru, když se ti něco poláme, tak v tom největším náporu, tak sebereš druhý a je to. Dneska sečeme třema rotačkama, dvoma třema svážáme, takže technicky sme na tom dobře. Máme i balíkovačku, ale to je otázka. Dneska vstupy do té techniky sú hodně drahé, takže když mě to bude někdo dělat ve službě, tak na tom vyděláme oba. Já na rok dělám tak 200 250 balíků na ten počet dobytka, co mám, senáže, ten balík má tak kole 150 průměr, to záleží na obsahu sušiny. Ty balíky mají tak kolem 4 metrů a přitom děláme ještě takových 800 metrů sena. To v těch balících je poloseno, polosenaž, ale siláž už se dneska nedělá. To ráno poseču trávu, nechám ju trochu zavadnout a pak ju sbalíkuj, bez přístupu vzduchu tam proběhne ten kvasný proces. Ten tam je tak těch 5 až 6 týdnů.

### **Vystačí toto množství na zimu?**

Vystačí, jinak bysme nepřežili. A co se týče jádra, tak když sú senáže kvalitní, tak ho přidáváme velice málo, poněvadž já na zimu mám akorát březí matky, které nejsou na produkci mléka, které ho mají jen, když se otelí a tady není žádoucí, aby se temu dobytku moc hledělo, co se týče toho jádra, že tím pádem ti nasadí víc mléka a co potom s tím, že to tela to nestačí do určitého věku spotřebovat a je tam nebezpečí infekcí a tak. A teďka sú ty plemena masné, tak šlechtěné, že ta produkce mléka je hodně omezená.

### **Jak chováte krávy v létě a jak v zimě? Jak to probíhá?**

Tak v létě je to od první pastvy, kdy člověk posoudí, že už by to mělo jít ven na pastvu, tak ženeme to ven. Já vždycky, moja žena a ještě někdo. Ono na pastvinách je nejdřív sice to pchálí, ale snažím se to vyhnat dřív, že ono jak je to ještě mladé to pchálí, tak ten dobytek na to přinde a třeba to i sežere. Takže vždycky tak kolem toho 20. dubna. Vždycky sa říkalo, že na prvního mája sa vyhánalo, ale to je tak plus minus, záleží, jak dlouho potrvá zima a ináč paseme do sněhu dokud uznáme.

### **Jak vyháníte ty krávy? Jakým způsobem? Třeba, že jedete traktorem a krávy jdou za vámi [...]?**

Ne. Někdo jde vždycky před tym, někdo za tym a někdo je popožene a naženem je do ohrad a je to.



### **A shánění probíhá stejně?**

Shánění to už je tak naučené, že to žene jeden. Vezme si do kýbla trochu šrotu, zavolá a ono to de za ním.

### **Vy máte kolem šedesáti krav a na zimu jste říkal, že máte jen březí krávy. Co děláte se zbytkem?**

No, když si to vezmeš, tak mám matky, jednoročáky a dvouročáky, že. Dvojročáky to ide na jatky, pokud si chce někdo něco koupit tak prodám telata. Dáváme to na jatky, my až konkrétně do Valašských Klobúk co sou, to sou tady v okolí jedny jatky a musíme respektovat řezníka jakou řekne cenu. Takvou musíme respektovat, že nemáme jinou možnost, kde to zavést a jinak, když člověk začne smlouvat, tak Ti řekne, nemám zájem já mám dobytka dost.

### **Kolik Vám těch krav zůstane na zimu?**

Tak kolem pětaticeti osmatřiceti kusů, ale dneska se zase hýbe trh, že ty telata do 250 kilo sa vyváží do zahraničí, pro ně je to výhodné.

### **Na těch pastvinách ještě krávy nějak dokrmujete?**

Ne, já si myslím, že pastva je sama o sobě dost výživná. Akorát, když třeba týden prší, tak mám takové ty vozy, protože i ta kráva musí dostat do bachoru něco suchého. Tak jim tam něco dovezu, ale jinak ne. Kerá má potřebu suchého, tak si nažere, kerá ne, tak ne. Jináč vody, já tady mám tu smolu, že tady nemám zdroj přírodní, tak navážíme. Máme cisterny takové tři, na kerých máme nainstalované napájačky.

### **Jak často tam tu vodu vozíte?**

Některé ty pasénky mám až na samých hřebeňoch, tak tam vodu vozívám dvakrát třikrát týdně.

### **Jak je to u koní?**

No, máme rozlišené ohrady pro hovězí a pro koňské, poněvadž kuň musí i v zimě chodit, že u něho je nebezpečí schvácení a todleto. Co se týče hříbat, ty musí za jakéhokoliv počasí a to se málokdy stane, že je tak, že se nedá ven. A jinak přes léto přes noc je máme ustájené doma, ráno nakrmíme a sou do večera venku. My to zavíráme na noc i ze strachu, aby se něco

nestalo, nebo, aby jim někdo neublížil. Že svět je takový jaký je a my máme ty plnokrevníky a i dobré kusy na chov, tak to je jistota.

### **A ovce?**

No, pro ovce máme vyčleněný tam na vrchu takú lokalitu, kde sú tak naučené, že se pasou volně a teč až do sněhu a pak to sháňam. To už je tam žene jeden člověk. Ony sou tak naučené a ovca sa napase brzo, tak hned, jak sleze sníh, tak je vyháníme.

### **A co se děje s ovceci na zimu? Také je porážíte?**

Akorát u ovec je povolena domácí porážka, takže sa to všecko poráží, sem tam sa něco prodá, ale jinak sa to všecko poráží, že nás je velká rodina, teho podělíš, ten přide pomoc se senem, tak toho podělíš a tak.

### **A co děláte s vlnou?**

S vlnú, no tož to se zas dostalo to naše hospodářství celorepublikové do takové špatné situace, co žádný zemědělec nepamatuje, poněvadž já pamatuju, že ve staré době nám dali za čtyřeceti kilové jahňa tisíc jedenáct dvanáct korun. Byla doba, kdy nám dávali za kilo vlny dvě stě čtyřicet korun, což byl peníz, že. No - a dneska to nikdo nechce za patnáct korun. Co děláme s vlnou? Ostřížu, nakladu do ohňa a pálím. Je mně to proti srsti, kdyby nás viděli naši předci, tak by to těžko přenesli.

### **A jak je stříháte? Máte stroje?**

No, tak strojkem a ještě mám jednoho, kdo mě přide pomoct. Je to špatné, myslím si, co sa týče vlny, že by měl někdo vymyslet nebo nějak zapojit se, když už nejde ta vlna. Oni tvrdivá, že naša je nekvalitní oproti té australské, nebo odkud to dovážejí, a je lacinější. Lacinější je proto, protože jak sem říkal na tom začátku, že mají vyšší dotace. Takže mně když někdo dá dotaci na kilo vlny sto korun, tak mu ju prodám za tych patnáct, víte? A ješli mě nikdo těch sto korun nedá, tak mu ju za patnáct neprodám už z recese. Že su nasraný, tak ju spálím.

### **Maso zpracováváte jak?**

Jakoukoliv formú, na co dostanu chuť jakkoliv, na klobásy na toto. A já su zastánce, že nejzdravší je vařené, ať je to, co chce, a já to vařené deru a nakonec je to na mně vidět.

### **A mléko vůbec nedojíte?**

Ne ne, jen když sú jehňata pod tym, tak někdy se stane, že jedno uhyne, některá má někdy dvě tři, tak se to vždycky tak podělí, aby tá matka měla pod sebů jedno to jahňa, aby to mléko šlo pryč, aby neměla nějaký ten zánět, aby byla odsávaná, necháme to přírodě [...].

### **A krávy? Já jsem si ráno všimla, že tady jste měli nějaké mléko, tak něco dojíte.**

No, tak to máme pro svou produkci, sice se to vymyká, že bych to nesměl, ale všici propagují tu ekologii a to zemědělství, tu agroturistiku, a kdyby někdo přišel a řekl: Ty máš takové hospodářství, daj mě hrnek mléka, a já mu řekl: Já nemám! To je nesmysl. Dneska, co sa týče té agroturistiky, nezavděčíš se člověkoví nebo neuděláš mu takovou radost, když mu to dáš do čistého skla. Nejlepší je, když mu to nějakému měšťákovi hodiš na nějakú dřevěnú desku, rozumíš, vytáhneš hen solnicu dřevěnú a to oni mají za toto. Ale nezavděčíš se mu, když mu dáš nerez talíř a solničku. Ale oni sa furt ohrňajú tou, aby sme živili nějaké hygieniky, ty kontrolory. My nějakou tu hygienu máme, to musíme mět, ale když sem mně ten zákazník přide pro maso a vracá sa, tak to je asi dobré, ne?

### **A kolik máte těch krav na dojení?**

Jen dvě, to je pro nás a pro susedy.

### **A kolik zhruba nadojíte?**

Tož něco se dójí, tož bývá to i osmdesát litrů, ale to nikde nepoužívajte [...].

### **A dojíte ručně?**

Ne, dojíme strojově.

### **Jaké máte podmínky od státu, abyste mohl tady takto hospodařit?**

Podmínky, no. Já říkám, že by nás zemědělce měli nechat [...]. Já tvrdím základní evidence dobytka, evidence půdy, to já všechno беру. Ale já vám povím nějaký příklad: pastevní deník, pastevní deník je formát A4, to je list, je tam počet dní a jeden je na šestnáct krav, tak já potřebuju čtyři, že [...].

### **Já to znám. Já už se setkala s pastevním deníkem ....**

Včil potřebuješ tři listy na koně, tři listy na ovce a v každém tem čtverečku musíš udělat z rožka do rožka čárku, žes ju pásl, kdyby ne, tak uděláš vodorovnou čárku, že. Povím to

obráceně, co je komu potom, kdy sem to pásl, buď přijde kontrola a řekne: Václavík, to máte tolik a tolik pozemků, máte jich, sed'a, máte tolik dobytka, ukažte mně karty, čísla máte, sed'a, a proč já bych musel psát, kdy sem na kterém kúsku pásl a na jakém. No to přijdou na podzim: Máš to ošetřené, zmulčované, máš to čistě, krávy ti sed'a, uvařme si kafe a má úcta. Já sem si to zlepšil. Sem si říkal: kurva, přece to nebudu dělat z rožka do rožka, sebral pravítko a rovně sem jich zaškrtil a byl sem vyhozen, že to musí být z rožka do rožka, no. Co si mám o tem myslet? Musíte mít stájový registr jak hovězího, tak ovcí a tam sou veškeré změny. Zas si z nás někdo dělá byznys, co sa týče značení dobytka. Co já pamatuju, tak veškerý dobytek byl tetovaný do ucha, což je nezaměnitelné, toten štítek můžete zaměnit. Když to bude tetované v uších, neexistuje. Ale oni tvrdí, že to nebylo vidět. No ono to nebylo vidět, ale sebrali baterku, prosvítili ucho zespodu a přečetli všecko. Co mňa trápí, je pastevní deník a výroba ušních známek. Dneska si myslím, že je takový vývoj technologií a těch umělých hmot, že to nemůžeš ulomit. Za ten rok já při temte stavu dobytka objednávám ročně deset patnáct duplikátů za ty ztracené, zlomené. Myslím si, nechcu se někeho dotknút, ale myslím si, že ten výrobce to dělá tak, aby tu výrobu měl zajištěnou po celý rok. My platíme za každou třicet korun, to máš na jednu krávu šedesát korun, a to není pro někoho málo. Já jich mám třeba patnáct a někdo tam dělá v dílně svoje nekvalitní výrobky [...].

### **A jak se značí koně, krávy a ovce dostanou známky do uší, ale koně?**

No, dneska se koně už čipují a pála. Najprv sa pálili, to bylo formou žhavého železa, že to Vám nemusím vykládat, že. Pak to bylo formů dusíkem, že sa to podchladilo a ten pigment chlupový se nějak narušil, že, a to zostalo bílé. No a teď sa to, jak to ide kolem těch čtyřech měsíců, tak se to všecko čipuje, dává sa to do krku, a tím strojkem sjeđeš.

### **Jaké tedy máte výhody od státu, když musíte dělat ten pastevní deník a ty všechny věci, máte nějakou výhodu?**

Tak my dostáváme různé ty vyrovnávací příspěvky, ať je to agroenviro. Ale my vlastně už ani zemědělci nejsme, ti naši předci k tomu museli znát pěstování brambor a pohanky a kde co a tych znalostí muselo byt víc, ale my vlastně sme jen takový pasáci a údržbáři krajiny.

### **Takže dostáváte nějaké dotace [...]?**

Bez těch dotací by to nemohlo být.

### **A je nějaká kontrola od státu zda to všechno dodržujete?**

No, to nám chodí. Na všechno máte prohlášení, musíte to splnit, zavazujete se. Musíte dodržet pětiletý plán. Se zavazujeme, že tuto výměru budem udržovat, dokonce je to tam tak formulované, že když se zavážete na ten pětiletý plán, tak nemůžete z toho vystoupit. Tych pět let musíte dojet a když to nesplníš, tak Ti vezou dvacet procent nebo taky všechno.

### **A co si myslíte o zemědělství do budoucna nebo o chovu dobytka do budoucna?**

Už sem to říkal, ješli to ti naši pánové myslá skutečně vážně a sou tam trošku vlastenci [...]. Já se snažím ty děcka k temu motivovat a jaký bude ten výsledek [...]. A jak to vidím do budoucna, to říkám od začátku: je na tem státě, aby ti mladí pochopili, že sa z toho dá žít, že zachovajů totento, tu tradici a pak to bude i v té budoucnosti. Jináč je neudržíš na temte, když zjistí, že dělá jak šroubek a nemá nic.

### **Co si myslíte o sobě jako o zemědělci, co to pro vás znamená?**

Každý musí něco dělat, každý něco dělá, ale musí to dělat rád a musí být na sebe hrdý, no. Tak su rád, že to dělám, pokud mňa to baví a mám z toho radost, a vidím, že to funguje a trochu z toho ide a přeje mně zdraví. Já můžu být nadělaný jak chcu, ale v nedělu, když mám chvílečku, tak já už toho moc nenachodím, ale mám motorku, sednu a objedu si. Mám takové místečko. Sednu si a hledím do míst, kde sa rád podívám vždycky a tak to je.

## **ROZHOVOR Č. 5 S JANEM KOCURKEM KONANÝ DNE 9. ÚNORA 2007**

### **Já bych začala tím, jak se jmenujete a kdy jste se narodil?**

Já su Kocúrek Jan, bydlím v Halenkově, v obci Halenkově popisné číslo 702, narozen 29. ledna šedesát šest.

### **Chtěla bych se zeptat, jak dlouho se věnujete chovu dobytka?**

Už zkrátka od malý, ale dělali sme chov v malém, dá sa říct, až teď sme sa rochovali a přešli do většího, tak zhruba už pět let.

### **Pět let ve větším? A od kdy?**

Tož jak se rútl od děcka, už sme měli kravičku, to vždycky bylo, když člověk začal vnímat od tych pěti roků, bylo furt toto nepřetržitě sa u nás hospodařilo.

### **Takže i rodiče měli nějaké malé hospodářství?**

Tak tak, předtím to měli násilím sebrané do družstva a něco jim zůstalo, nějaká záhumenka, takže furt sa hospodařilo, a pak po té revoluci sa začalo ve větším. Sa zpátky vrátilo, posbíralo z družstva, něco sa připachtovalo, no, a podľa možností sa rozšiřovalo.

### **Rodiče do družstva asi museli vstoupit?**

Oni právě nevstúpili a nepodepsali, takže tím pádem byli postižení a vezlo sa to celý život jak na nich, tak na nás, tak všude.

### **Jaké druhy zvířat chováte?**

No, tak máme koníky, máme koně tažné, potom máme koně na rekreaci, na ježdění. Je tam hafling, je tam huculka a je tam ta kříženka. Potom máme krávy, dvě dojně, což chceme přejít na masné plemeno, zapůšťáme to angusem, aby to mohlo být celú zimu venku. Ovce, máme tam beršavu, východofřískú, cigháju, zušlechtěnú valašku a křížíme to safolkem a teď, co sme nakúpili nové plemeno, to je kent. Menuje se to rovný marš, to je jako celoročně venku.

### **A v jakých počtech to máte?**

Ty kenty sme nakúpili, pětapadesát tych máme, cighájek zhruba stovka, tych ryzích už myslím zhruba do stovky, beršaf tam může být, já nevím, padesát šedesát a zušlechtěné valašky také tak nějak.

### **Takže máte kolem tří set ovcí?**

No, zimujeme zhruba tři sta sedmdesát, plus tam máme koze. Kozu hnědú a kozu bílú, těch máme kolem třiceti celkem.

### **A těch koní?**

Koní máme celkem osm.

### **A krav?**

Dvě krávy, dvě roční jalůvky a teď jedna je vytelená a další by se měla telit'.

### **A to mléčné plemeno, to máte červenostrakatou?**

To je červenostrakatý chov, který sme měli původně, že si budem něco na mléku, jenže jak člověk sleduje, to si raději podojí kozu. Už to nevydělá to mléko, už to není ani žádané, pro svou potřebu si podojíme aji kozu. Už se zaměřuju jenom na maso.

### **Jakým způsobem chováte ty ovce?**

No, ovce sa chovajú, že převážně vypásám ty vrchy tady Beskyd, převážně vrchy Beskyd, paseme jedničky zóny, kde sa nic jinšího nedá.

### **Co znamená jedničky zóny?**

To je chráněná oblast, která je nejcennější. Rostou tam nejcennější rostliny, která už nemože ani zarůst. Musí sa zkrátka už obdělávat, zkrátka je zařaděná do jedničky zóny. Kdyby to majitel přestal obdělávat, tak by sa toho museli chytnout ze životního prostředí a museli by tam udělat náhradu, aby sa na té ploše hospodařilo. Takže sú to všechno spíš hřebenové lúky, kde rostú vstavače, kde sú nějaké vzácné rostliny a kde je ta lokalita nejcennější a tak dále. Takže to sú takové lokality, které sa možú sečť, ale šetrným způsobem ručně, anebo vypásat ovečkami, nic jinšího sa tam pásť nesmí, protože ta ovečka to udělá nejšetrněji.

### **A jak je tam dostáváte ty ovce?**

Něco navážíme, že máme lokality i Karlovice, že třicet kilometrů od baráku. Něco sa naváží a něco sa přehrne pěšky.

### **Na jaře to převážení a nahánění probíhá jak?**

No, musí sa to rozčlenit, loni sme pásli na tři stáda. Paseme košárovým způsobem v sítích zabezpečené jako psy strážnými a solárním zdrojem na panel, protože tam elektrika není, voda sa musí navážet ze spodku. Je to náročné a nákladné a pase sa, já nevím, tak shruba po těch dvě sta s mladýma, sto mladých sto starých, tak kolem tych dvě sta. Loni sme pásli na tři stáda, letos to vypadá ještě na víc, na pět nebo na čtyry, podľa toho, jak to uděláme. Paseme Kychovú, Čerňanskú Kyčeru, Vranču, Bezníkovú, Velké Karlovice.

### **Ty pozemky jsou Vaše nebo je máte nějak pronajaté?**

Ne, to je všecko v pronájmu. Něco máme pronajaté na sebe a něco mají ochránáři ze životního prostředí, polovičku smluv máme my s lidma nadělaných a polovičku mají oni.

### **A řešíte to potom, že jim [majitelům] ještě dáváte nějakou úhradu nebo jak?**

No, co mají ochranáři uzavříté, to nevíme, co jim dávají. A my, co máme s lidma, tak jako podla toho, kolik je hektarů, dáváme třeba jahňa nebo vychodí třeba tisícovka nebo pětistovka, jak kde. No, takže my ještě k tomu pasení platíme i nájemné nějaké to vyrovnání.

### **Když ty ovce ženete, tak jste na to dva nebo jak to probíhá?**

No, dva a pes. Třeba sme hnali z těch Karlovic z té koncové polomové, hnali sme to tady na Stanovnicu na tu Bezníkovú, je to sedmnáct nebo devatenáct kilometrů, hnali sme spolu pět set kusů za čtyry hodiny.

### **A všechno bylo pořádku? Nerozutekly se nic?**

No, nemohli. To by byl špatný pes nebo bača.

### **A ovce dojíte?**

Ne, nedojíme, to máme masné plemena. Teď ti kenti, to je kombinovaná užitkovost, jak vlna, tak maso už a předtím sme nakupovali ovce, nakupovali sme aj ze Slovák. To sme za to strašně zaplatili před čtyřma rokami, jedno jehně vychodilo na hrůzu peněz, čtyři a půl tícice sme dávali plus vyšetření, všecko. Takže sme do toho nacpali peněz, chtěli sme dělat původně, že budem dělat mléko a sýry, že to je teďka ve světě moderní a všecko by jako šlo na odbyt, jenže dneska to vyřídit, tu mlékárnu pořídít, všecko zabezpečít, to jako vůbec nelze, nelze. Aji kdyby to člověk udělal se svýma vlastnima silama, tak to nelze. Ona vždycky přide ta hygiena a vždycky si něco najde. U nás sou zkrátka udělané tak podmínky, že to nejde ani dělat jako. Že už měli lidi vybudované pěkné mlékárny, třeba do toho vrazili milion a půl, pak jim to zavřeli nakonec. Byla to třeba rodinná farma, ale nemohly tam být společné WC, ale mužský, ženský, umývání jako zvlášť, třeba už chodili a hledali. Nemáme dobré zákony, no, zákony bych řek, že sou dělané od stolu a ne ze skutečnosti, že když jezdím na Slováky na farmy a dalej, tam sú staré kravíny, co byly mléčnice, udělali nerez stoly a všecko a funguje to normálně, zvažajú mléko v konvách hliníkových, dojí sa a všecko tam dneska ide a u nás to nejde.

### **Děláte něco s vlnou?**

No, to je největší problém, největší zátěž vůbec dneska, kdo má ovce. Dneska, když přide střihač, pokud si to člověk neostříhá sám, za padesát korun už ovečku žádný nestříhá, je to čím dál vyšej a vlna je neprodejná. Loni sme prodali za deset korun, letos už to vypadá, že za



osm kilo vlny. Takže když ta ovečka mléčná má ze tři kila, to sou lehké počty, to je dvacet čtyři korun a za ostříhání padesát a kde je ten zbytek. A já, když budu chtít ostříhat všechny ovečky, potřebuju na to takých 18 tisíc a vlnu prodám třeba za čtyrky, takže taká je ekonomika, no.

### **Kde se ta vlna dá prodat u nás?**

No, z Hradce Králového si jezdili, tož to bylo tak jediní, kteří si brali, jinak tady nic není. A oni si ju protřídili a prodávali myslím za pětatřicet. Protože oni mají lis a že se ta vlna všecka vyváží a pokud ta vlna není nalisovaná, tak oni to na kamion nedají a do toho nalisovaného balíku se vleze snad 290 kilo a takto se to prodává.

### **A stříháte tedy Vy sám nebo si někoho najímáte?**

No, stříhali mně stříhači do minulého roku, pak už sem loni začal stříhat já a pozíval sem si kamaráda.

### **Stříháte strojkem?**

No, strojkem, ručně by to už nešlo, to bych začal teď a končil bych o Vánocích. Ne mašinkú, měl sem starší kúpenú a teď sem si kúpil novú.

### **Kolikrát za rok ovce stříháte?**

Já mám ovce, které stříhám jedenkrát ročně, mohly by aj dvakrát ročně, ale já zas, že mám něco venku, něco tak. Tak je ideální jedenkrát do roka.

### **Na zimu je sháníte z těch pozemků sem do údolí?**

Na zimu je máme všecky kolem chalupy, mám udělané krmeníště podla možností a podla počasí. Krmíme venku. Vždycky před bahněním, než se začnú bahnit, takže toto stádo už sa mně doma bahní, sú sehnané před Vánoce. Zbývá myslim dvacet dva před vybahněním. Teď je budu už stříhat po neděli a 20. března mám zapuštěné další stádo, což už musím uvolnit z ovčína ty, aby byly odrostené, podrouněné, ostříhané, a uvolnit jim, když přide nějaká slotá, aby se mohli bahnit v ovčíně. A pak mám ty kentý. U nich je bahnění naplánované tak, že u nich, u ovcí mléčných, říje probíhá od začátku srpna a končí v říjnu, a tam u tytech ovcí, že oni sú ty masné ať je to ten safolk, nebo ten kent, tak tam začíná říje prakticky od října a končí v únoru. Takže tym sa dá naplánovat to bahnění až na květen nebo záleží, jak kdo sa cítí, tak v květnu nebo v dubnu, ale už to probíhá venku. Ale to je nebezpečí

to, že ta ovečka potřebuje plochu, ona potřebuje aspoň 5 10 ha. Ona si potřebuje od toho stáda odejít a aby měla svůj klid, tak ona si odejde s tím jehňátkem, ale zas sbírají to lišky, dravci. Tak vznikají tam škody, když to není nějak zabezpečené ty pastviny.

### **Jak dlouho takto pasete? Kolik měsíců?**

No, jak sa daří, jak tráva roste prakticky až do sněhu, tak ze šest ze sedm měsíců. No letos bylo dobře letos se dalo vyjít.

### **Jak připravujete to zimní krmivo?**

Krmivo připravujeme sami, takže lisujeme balíky, už neděláme do sběráku, že při takovém množství to nejde. Balíky děláme suchého sena a děláme senáže, to je zavadlé do tej fólie. Aby sme odbourali jádro, aby sme odbourali řepu a tak.

### **Kolik těch balíků musíte udělat na zimu, abyste dobytek uživil?**

No, tak letos mám osm set balíků, což byla zima dobře, takže akorát vyjdu. Pro příště já si myslím, že tisíc až dvanáct set, no, záleží, jak bude zima, čím dříve začne, kolik si nechám dobytka. Zhruba sa počítá krmná dávka na ovečku čtyrky kila pícnin na den.

### **Z kterých pozemků to seno získáváte?**

No, mám část svojích pozemků a zbytek je pronajatý zas, ale to sú pozemky jenom na tady to sušení, že ty vrchy paseme, abychom to měli vypasené. My paseme tady s těma ovečkami padesát ha po těch vrchách a dole mám čtyřicet ha, což teď letos, jestli se mi podaří 14 dalších připachtovat. A do budoucna bych chtěl připachtovat do tych 100 ha abych měl tady dole na sušení.

### **V zimě krmíte ovce jen senáží nebo je ještě něčím dokrmujete?**

V zimě dáváme ráno senáž a na noc jim dáváme seno. Ale mají ty minerální lizy, tam sú veškeré vitamíny namíšané v tom, prvky stopové a tady tyto věci. To je vlastně doplňkové krmivo pro ty ovečky a to dáváme celoročně. Přes léto by nemoselo byt, protože by si v tej trávě měli nasbírat, ale my pasem na tych vrchových lúkách a tam je tak mizerná tráva, že tam tych prvků moc není, takže je dobíjáme celoročně.

### **Takže zároveň s vodou tam vozíte i tyto minerály?**

Ano, protože bez toho by to nešlo, ony sou na to náročné. Jim stačí kdyby to dva dni neměli, tak už sou špatné, takže jich musí mít furt dostatečně. Teď na zimu sme jich pořídili 15 metráků.

### **Máte na to kolem domu prostory?**

No, balíky sa skladujú venku, to je jediné štěstí, jinak bysme to neuložili, nenáme kde. Akorát letos je špatná zina, všechno je rozbahněné, krmit sa musí, navázat sa musí. Loni sme si to pěkně koníkem krmili, to sme si balíky tahali, ekonomicky sme na tem vyšli parádně, že sme nepoužívali traktor, žádná nafta nic, takže sme ušetřili. Letos to jako nejde, furt sa startuje a rozbahňuje a rozbíja, ale to je problém všeckých hospodářů.

### **Jakou techniku při hospodaření používáte?**

Techniku máme jenom tu základní: traktor, lis, baličku, obracák, rotačku, shrnovačky, což do budoucna potřebuju další traktor s vyšším výkonem, mašinu. Dneska lis základní cena tři čtvrtě milionu a ty drahé se točí přes milion. Traktory, byli sme před týdnem na předváděčce, náš Zetor, co je nejdostupnější, základní cekaje milion. A já potřebuju výkonnější značky, to už je milion tři čtvrtě. Takže v dnešní době nějaký hospodář na to vydělat, je to možná dvě pokolení jako.

### **Jak probíhá chov koní a krav?**

No, tak krávy. My sme prvně se rochovali, že budem dělat mléko. Měl sem dojně krávy, což pozavírali mlékárny tady a začali to stahovat, takže to bylo úplně mimo. Všecko bych splnil, ale neměl sem zaručené, že budú třeba deset roků ode mě odebírat mléko. Já bych to tady zvládl, já sem měl dobré krávy vyšlechtěné, mně dávaly třicet litrů mléka. To byl jako hřích úplný, to dat na jatky, úplně proti přírodě, když se taková kráva musí dat pryč a nikdo to nechce a to sa šlechtilo několik pokolení, to sa neudělá ze dne na den, že. Takže ta „frátera“ by pro mňa dostupná byla za těch 150 tisíc, tehdy dávali ještě nějakou dotaci na to. To by nebyl problém, ale nikdo se mnú nechtěl uzavřít nějakou smlouvu, že to bude pět deset roků fungovat ta dodávka mléka. Bylo to prakticky jenom na, jak sa říká, na otevření huby. Tak sem do toho nešel, a tak sme šli na to, že budem třeba zapušťat šarolákem třeba, že uděláme nějaké kříženky, že to budem dávat aspoň na maso. Zas, když sme to nakupovali, tak ty telata a ty jalůvky, tak za jalůvku sme dali za dvě sta kilová skoro 15 tisíc, rochovali sme to na 15 kusů. Rup ty boty, nikdo to nechtěl, pod cenú sa to prodávalo, horší jak za komunistů. Každý

si dělal cenu výkupní jakou chtěl, tím pádem sme skončili s kravami, nechali sme si ty dvě. A říkal sem, zkusíme do ovcí, což tenkrát bylo pozdě, že sme tak dva nebo tři roky zaspali, že dřív dávali nějaké dotace. Dávali 2 tisíce na tu ovečku, ale my sme neměli, kde koupit ty ovce, tak sme ovce koupili na tych slovákoch. Tam nás vyšlo jahňa na ty čtyrky tisíce s veterinú se všim, i s karanténú. My sme dali na aviu padesát jehňátek. Tak co to bylo za jehňátka, to bylo tak po dvaceti kilách a on mě říká kilo 112 korun a ani sa se mnú nebavil na té veterině. Nedáš Ty, dá Talián a u nás sa to převezlo proclení, dělali s tim také caviky, znova veterina a vyšetření a znova třicet tisíc na naše, takže tak sa pohojili hned' jako. A nikdo sa neptal, jestli ty peníze sú nebo nejsú a ještě nás nechtěli pustit hen přes čaru na Makově, že at' zložim 250 tisíc a pak mě pustiju s těma ovečkami, tak sme čekali osm hodin, než sa to vybavilo. No, zkrátka dělali šaškárnu úplně, že když si koupim ovce za 450 tisíc, že už nemám 250 na proclení, že to prodám. Tak žena musela pro živnost'ák, že su soukromý hospodářský rolník, pro doklady, a mňa si tam nechali, no, kdyby byl hic, tak nám pozdechají jehňata na plachtě. To chcu říct, tam sme nakoupili ovce, pak sme drahé valašky nakoupili z Jeseníků, nějaké balšavy sme nakúpili ze Šumavy a všechno sa točilo 4 a půl tisíce za jahňa a to ještě stát dával ty dva tisíce na jahňa, no. Ale my sme měli málo peněz, tak sme koupili padesát ovcí a než sme to rochovali, už stát dotace na ovce nedává.

### **A ted' tedy nějakou dotaci dostáváte?**

Nic, na ovečku není nic. Vůbec nic. Na dobytčí jednotku je a na ovcu vychodí asi 250 kurun, což já letos je ani nemám, ty dobytčí jednotky. I prodej je špatný masa jehněčího, to sa všecko vyváža, když sa člověk někde dostane, tak se to stejně vyveze. Ted' sme šli do tych kentů, před šesti rokama je kupovali za osm tisíc, já je bral za čtyři tisíce - a ted', jak se budú prodávat, nevím. Ted' jak nevstoupím do kontrole užítkovosti, tím pádem sa nedostanu na trh, nedostanu sa nikde, takže je to proložené jedno s druhým. Musím do kontrole užítkovosti, musím do ekologického zemědělství a furt sa jenom přidává a přidává, až se to likviduje, takže taká je dneska politika. Takže ted' mám dvě stě mléčných jahňat a když je prodám, tak je prodám pod cenú.

### **A krávy tedy dojíte pro vlastní potřebu?**

Ne, já to schválně tak dojím, aby ani moc nepřibraly. Bez jádra, jen senáž, aby uživily tela a tym konec. Púšťáme telata a oni si cicají samy, akorát ty začátky, když tela nestihá pit', tak se musí oddojovat a ted' už je velké, tak to stačí a pije si furt.

### **Krávy chováte tedy celoročně u domu?**

No, jako jalůvky sme teď stáhly nebo ty sa teď telily. Tak sem je stáhnul do chléva, jinak sou venku furt. Není ve chlévě nic, jak přijde hen tak půli března, tak to de všechno ven.

### **A koně?**

Koně celoročně furt venku.

### **A mají tam nějaký přístřešek?**

Majú tam, když chcú, možú sa schovat, když nechcú, tak nechcú. Vždycky sú pastviny, kde je nějaký strom, aby sa mohli schovat do stínu a kde je voda. Ale máme plemeno takové nenáročné, odolné Haflingy, takže tady ty podmínky zvládají v pohodě. Oni když sme je uvázali, oni všechno rozbili, okúsali, oni totiž nesnášajú byť uvázaní, oni potrebujú furt si létat po svojem, ale máme krmné koše a všechno, aby sa jim dobře žralo, aby sa jim to nezablátilo.

### **A ty kozy?**

Koze mám z tych důvodů, když sme třeba brali tu Čerňanskú kyčeru, tam sa čtyřicet roků nehospodařilo, takže ona už byla totálně zarostená malináčím kopřivým. A koza, to je taká první nárazovka, že zežere všecko, ale loni sme ju tam dali naposledy, protože už nemožem, že by devastovala krajinu, už ožírala nežádoucí. Ale zas první de člověk s kozami, pak s kozami a ovce, pak sa dělajú výřeze pálí a čistí sa to.

### **A teď ty kozy máte kde?**

S ovečkami sú, dole tady venku u baráku a v létě taky, kde je třeba. Třeba nám přidajú nějakú malú lokalitu, tak sa tam pustí.

### **Dřív jste zmiňoval, že si dojdíte kozu, platí to pořád?**

No, když potřebujem, vždycky si nadojíme. Protože v létě nedojí krávy, to vydojí telata, tak když pro vlastní potřebu, tak je vždycky podojíme. To deme navrch, manželka chytne kozu a podojí ji. Ony sa musí, když nemají kůzlata a jináč to lejeme psom. A jinak jenom na pití nebo do zemáků, když nemám doma mlíko. Ony sa ty kůzlata prodávájú, to je nejlepší a nejzdravější ve světě uznávané maso, ale ta cena je zase k pláči, ale zruším to, já je dělat nebudu zadarmo.

### **Máte od státu alespoň nějaké dotace za údržbu těch luk?**

To máme, to berem zas ze životního prostředí, to nás platí životní prostředí a ochranáři, ale když člověk spočítá náklady, tak člověk nemože říct, že něco vydělá. Ale náklady to aspoň pokryje, no, tak to vyde šul nul. U toho CHKO sú obrovské náklady, tam sa jezdí, bere sa tam voda, tam je to takové horší. Já sem dal loni nové gummy na traktor a tam sú všeko horské cesty a když se s tú vodú jezdilo, za chvilku byly rozřezané. A to je jedno s druhým, to nesmí člověk na to ani hledět. Toto je práca, že nejde dělat pro výdělek, jestli chce někdo dělat pro výdělek, tak to sa už dneska dělá ináč. To sú takoví, co byli přímo v těch družstvách, co byli předsedové, sebrali dva tři tisíce hektarů, kteří nejsou ani kontrolovatelní, kteří si naptajú tři traktory hen na živnost, oni si kúpíja sebelepší džípy, oni drží dobytka, aby čistě pokryli tu dobytčí jednotku. Třeba na tři tisíce ha, když si seberú pět set krav, jim to stačí, zbytek nasadí traktory a mulčovače, zmulčujú, zvalíja, seberú, já nevím, třeba deset milionů dotací, a pak nevíja, co s peněžami. To sú lidi, kteří nemají s přírodú nic společného. Jestli to dělajú takoví, tak za chvíli to bude tak. Ono se to dělá od stolu, kdyby ten člověk šel mezi ty lidi a dal dotace na hektar jako rodiným farmám v zahraničí a dal to těm lidem, co sú na tych vrchách a obdělávají to tu a zůstanou tady, tak jestli to tak nebudou dělat, tak to tady všeko zaroste. Když nebude ráz krajiny a tu krajinu tady nezachovajú, tak sem ty turisty nenalákáme. Oni lesli zavčas nezabrzdi zalesňování a nepodpoří malé farmy třeba od hektara a ty hospodáře, skončí to špatně. Zanikne to tady.

### **Chodí na Vás nějaké kontroly?**

Kontroly. No chodí, to by si nenechali toto utéct, nějaký peníze. Oni si myslíja, co to jako není. Oni sa dobře živí jako.

### **A jaké to jsou kontroly, co na Vás chodí?**

Byla kontrola na pozemky, co se dělalo v Olomouci, ono je to všeko podchytěné. Oni si to dají do počítače a víja, co to je za pozemek a jestli se seče nebo spásá a všeko. A než oni tu dotacu dajú, tak je prakticky každý zkontrolovaný týmte a ještě chodí a kontrolují normálně, přímo na místě a vybírajú. Oni vidíja, kde je nějaký nedostatek a už sa tam jede dívat, no. A od ochranářů ze životního prostředí máme každým rokem.

### **Máte s těmi ochranáři špatné zkušenosti?**

Já můžu říct, že kdyby nebylo ochranářů nebo životního prostředí, tak už nežiju. To zemědělství je tak špatné doslova jako, že by mňa to neuživilo. Že už bych dávno skončil. Já

prakticky všcko, co já dělám, mě drží přes to životní prostředí. Protože tam je to takovým způsobem jako, začne sa pást podla rostlin, například někerá lokalita v červnu, někerá v srpnu, podle toho, co tam je, jaké druhy a tak dále. Po vypasení za šest týdnů sa to přide zkontrolovat, pak sa přepasú otavy a po vypasení celkovém sú peníze do měsíce vyfakturované, což u zemědělství to trvá rok, rok a půl a peněz není jako. A nedej bože něco najít, to je další věc. To sú ty půdní bloky, to sú ty celky, ted' stačí malá výměra a já se nevlezu do třech procent, tak mě zastaví veškeré dotace, já nevím jak sa to zakreslovalo, já sa snažim udělat, ale oni přijdú s džípíesku napíchnú sa, obejdú, nevyjde pozemek máš smolu. Ted' to řeší aspoň pokutů, prvním rokem to bylo tak tvrdé, okamžitě pozastavit dotace, povracet všechno zpátky ted' to řešíja aspoň pokutami. Ale jako toto není o hospodaření, to je o zastrahování lidí, buzerace to doslova, to sú zákony od stolu. Oni ani nevíja, co vydávají, on něco napíše a za půl roka sa ho na to zeptají, že to psal a on to neví, no kde to sme. Jestli ty zákony budou dělat od stola, tak tady zničíja to poslední, co tady je na tom Valašsku.

### **Jak se přesně jmenuje ta Vaše živnost?**

No, zemědělský podnikatel a tam je podkolonka chov dobytka.

### **Ještě se chci zeptat na pastevní deník a další věci, musíte to mít?**

Ale jo, dělajú sa čárečky, jak v první třídě, učime sa všecko, psat', počítat' dusíky, všecko. Toto když odbúrajú tuto práci [...]. Prvej Valaši pásli, tu sa živili, nebyla žádná eroze půdy, rostliny tu rostly všecky a ještě daleko vjecej, vjec druhů motýlů si tvrdím žilo, vjec tu bylo zajíců, koroptviček a všetckeho vjecej. A když sa i žalo, aj hnízdo sa nechalo v obilí, všecko přežilo. V dnešní době čím větší technika, tím je teho meněj. Takže si myslím, kdo toto vymyslel jako, tak možu říct, že kdybych já měl podla papírů která je kráva a která ovce, což ovca musí mít zvlášť pastevecký deník i u kozy a u koní, než já to tady všecko udělám, tak zjistím, že mám pět hodin večer a já mám šichtu odkrúcenú, ale ve chlévě zdechá dobytek hlady a nic udělané. No, jestli toto je normální, nebo počítat ty dusíky, ty zátěže, já to беру, at' se to spočítá v tunách, ale toto z lidí dělajú [...]. Dá sa to spočítat, ale musí mít člověk dalšího člověka, protože když my děláme manuálně od rána do večera a já večer musím sednúť a celú noc kolikrát píšu papíry a stejně vám to nemyslí, tak ste z toho akorát úplně zničení. Takže už aby si člověk naptal na nějakú takovú práci dalšího člověka, který tady tyto věci vám bude dělat. A kdo ještě bude jezdit po těch školeních a seminářoch. Člověk sice dostane nějakú brožurku, ale ani si ju nepřečte, už je nadělaný a nechce se mu večer, ale pak neví a něčeho sa nevyvaruje a pak [...]. Každý rok je nějaká ta novela a každý rok sa to mění a každý rok sa

přítvrzuje. To je nejhorší. Tam je problém, že se zemědělská správa nedohodne se životním prostředím.

### **Jak vidíte to zemědělství do budoucna?**

Jednoduše. Otevřeně, kdo sa nenarodí s tú krvú v žilách, tak jako končí, končí zemědělství. Oni za komunistů udělali první velký krok, vystěhovali lidi jako z tych vrchů, hnali to do fabrik, zabírali, jednotili to, dávali to do družstva. Jen tam, kde by to neosekli traktorem a nevypásli jalůvkami, tak ti lidi tam zůstali po těch vrchách. Tím pádem lidi šli do měst, za lepším, měli teplú vodu, měli všecko, odkrútili si osm hodin. Z těžkého života sa dobře zvyká na lepší. Ted' je zas pravý opak. Ted' by něco aj bylo, jenomže tych domorodců už je málo, na tych vrchách, už je to vymřité. Už sú z teho chaty všecko a tam to zarůstá a chataři to řeší zalesněním, ale takých hospodářů, aby bylo pravých kmenových. Říkám - hospodář sa musí narodit a nejde vychovat, že to je odříkání, to je strašné odříkání. Dobytek nažraný spokojený, ale hospodář je vždycky hladný. Dobrý hospodář ide až poslední ke stole, žádná dovolená a nic. A toto by všecko, když každý vidí a spočítá za co dělá, že sa překupníci na tom živí. Tak kdo má trochu tady [ukazuje na hlavu], tak si buď řekne: udělám si nějaké hodiny a nebo du na sociálku. Tou sociálkou už to zkazili úplně ten národ, každý si řekne: proč já bych měl dělat za pět tisíc, když mám pět tisíc bydlení? On si tam každý měsíc ide postavit, sežene razítko a má to hotové, ale já udělám něco špatně, bác. Dobře ti tak, plav a dělej ještě věc a nikdo sa nad tím nepozastaví. Jestli neudělají nějaké zákony, jestli oni to nebudú nějak podporovat. Jak na tem západě řeknú: Lojzo, víš co, ty máš tady kus pozemka, tady je lesní cesta, vyčisti ty lesy kolem, může tady být turistická trasa, vyřeš to a udržuj to a my ti každý rok dáme dvacet tisíc a ty si přilepšíš a my budem mít uklizeno v lese. Jestli to u nás nebudú řešit, tak těma cestami už neprojede nikdo. Jestli se to nebude řešit, bude všecko zarůstat a vyženou poslední lidi z vrchů a bude po tym. Ted' sú schválené stanovy do roku 2013 ne všechny ještě, ale člověk aspoň trochu ví, na čem je, co se bude dít, ale pak to neví nikdo, co bude. Malý farmáři nepřezijú, přežijú giganti. U nás není rozumného člověka ve vládě a oni nebudú dotovat a podporovat malé farmáře. Ted' v těch Karlovicích, tam se staví samé penziony. Ty turisty sem dotáhneme, to jo, ale na co se budú dívat, když tady nebudou ti farmáři? To je otázka, vždycky krajina a to všecko závisela na hospodářovi. Kde je hezká krajina, upravená, tam je ještě hospodář, ale lesli toto nebude, tak za chvílu nebude nic.



### **Ještě jsem se zapomněla zeptat na porážku těch ovcí?**

No, my prodáváme jako živé, my neprodáváme porazené. Ale ještě je domácí porážka povolená, ale jak dlouho to bude trvat, to je otázka zas. Ale i k nám musí přijít doktor, musí udělat veterinární prohlídku a musím mít razítko, že je to zdravé. Ale v evidenci musí být číslo stáje. A tak my, když je máme na Karlovicích, tak je musíme odtud odhlásit a nahlásit je tam a když je sháníme, tak naopak, prostě samé papírování. A když někdo přijde, a zeptá se, kde máte ovce a jaké je číslo stáje, my to musíme mít pořádku.

### **A když se stane nějaký úhyn na těch pastvinách, jak se to pak vyřizuje?**

Tak může sa to stát, to může a je to smutné. Může sa odút nebo něco. Řeší to tak, že sa to stáhne dolů a kafilérka nic jinšího, odvoz a tak podaří sa, no.

### **Takže se Vám to už stalo někdy?**

Nám sa to stalo kvůli náušnicím, kvůli byznysmenům. To zas někdo vymyslel. Byly před tím takové jednoduché náušnice, teňunké hroty, což jako sedělo tym ovečkám, že ovca ani koza nemajů velkú křupavku. Teď vymysleli nějakú novú náušnicu, ten kdo to vymyslel, to bych mu to dal na to ucho, aby věděl jako. Má to být do týdny označené podle předpisu a dají také velké plachty a také hroty, vždyť to úško to provalí na dvě zrovna. No a stává se nám to tak, že my pasem v síťách, ona strčí hlavu do sítě a jak ju vytahuje, taj se chytne a za hodinu je mrtvá, o dvacet kusů sme tak přišli. Duplikát stojí stovka, ale to, že už to na to ucho není kde přichitnút, to už sa nikdo nestará. Takže to je těžký problém se známkami. Ale člověk sa nemůže ani ohradit, to pošlů tvrdú kontrolu a všechno mu zrušíja. Kdo sa ozve, ten nežije no. U nás sa vymlúvajú na Evropskou uniu. Prdlajs, tam se zvíře pase pět roků a nemá známku, až de na jatky, tak sa mu nacvakne známka, ale ne že ju musí mít někde na pastvinách a musí mít dotrhané uši. Ale to jenom ta naša vláda si přidává, mně to připadá, že oni nechcú, aby sa hospodařilo.

### **Vyrábíte si nějaké klobásy?**

Pro sebe jo, výrobky, jak klobásky, salám, tak všecko. Člověk, když sa nadělá, tak už aspoň zdravě jí.

### **Jak vypadá Váš obyčejný den?**

Dyby sa dalo říct jak vstávám. Já spím spíš ve stoje, jak voják jako už. No, při bahnění se jako teho moc nenaspi, ale když sa podaří spat tych šest hodin. A přes léto už je pozdě v šest

hodin vstávat. To jak slunko, někdy ve čtyry v pět už sme někdy na pastvinách. Ve čtyry už dem z baráku. Když chcem, aby sa něco udělalo. Do tych deseti jedenácti, než obejde rosa, než sa může jít do sen, tak sa udělá ovce, obejdou sa ohrady a v tych deset už sa rozjíždá a končím třeba v deset v jedenáct a někdy jedu aj celú noc, když je potřeba. U mňa je vždycky problém naséct, než naseču. Deset hektarů seču celý deň a celú noc. No, je to ta stošedesátpětka, jako je to dobrá mašina, ale neuženu nic. Takže pro mňa je to nejlepší v noci posect', aby to přes den schlo odrazu. Pak už nepřepínám žádné mašiny, už jenom obrátím, shrňám a teprv lisuju a zas takto jedu. Při senách mi nepomáhá nikdo. Akorát, jak sme dělali otavy, protože jak furt přšelo, tak sem měl strach, tak sem měl kamaráda, kerý mě pomáhal vozit balíky. Jinak dělám všecko sám. Protože to ani nejde, kdybych já měl platit ty služby, tak už nevyjdu. Že dneska motohodina a to jako, to vůbec. A to je při všeckem, kdybych já chtěl někomu pomoct, zadarmo nepůjde nikdo dělat, každý si napočítá.

#### **Kolikrát týdně jezdíte za ovce nahoru, když tam jsou?**

Denodenně, protože my tam máme pse, musíme krmení a ohrady sa dělajú raz za tři dny podla sítí. Což není jako levná záležitost, ty sítě, solárko a všecko nakúpit'. My už sme do těch ohradníků dali, už šest roků furt se do toho cpou peníze. Kdyby na to přišlo, už by možná byl barák spravený, zlatý jako. Ty peníze, co je v tem nakúpené v tom materiále. Takže teď sa snažíme po tych deseti sítích lepit.

#### **A máte případy, že by je divoká zvěř napadla?**

Jo, zvěř jako, ani vlci ani psi ani medvědi. No ale na Kyčerách máme vlky furt, pravidelně. Medvědy, když paseme na těch Karlovicích, tak je tam i s medvíďatem přejitá, ale jako my máme pse, že, a oni to zaženú. Ale srnčí nebo vysoká nám likviduje sítě.

#### **Můžu se zeptat, znáte ještě někoho, kdo hospodaří a má dobytek?**

No, na tejto straně málo, toť akorát Maňák má třicet oveček, ale ten to dělá při zaměstnání. Jinač tu už nemá nikdo.

## 9. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

### PRAMENY:

Sčítání domácího zvířectva v republice československé podle stavu dne 31. 12. 1925. Praha 1930

SOkA Vsetín, Archiv obce Halenkov, inv. č. 102, Živočišná výroba.

SOkA Vsetín, Archiv obce Halenkov inv. č. 103, Soupisy hospodářských zvířat.

SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 196, Zápisy ze schůzí zemědělské komise.

SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 213, Soupis hospodářského zvířectva.

SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 32, Kronika.

SOkA Vsetín, MNV Halenkov, inv. č. 67, Evidence chovu koní.

SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 24, Malcová, Z.: Srovnání masopustních, jarních a letních obyčejů na Moravském Valašsku a v českých oblastech. *Národopis* 2, 1979-80, s. 13, (separát článku).

SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 39, Excerpta a zápisky z pramenů.

SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 51, Zápisky nejen o zemědělství.

SOkA Vsetín, Fond Šťastný Jaroslav PhDr., CSc., inv. č. 76, Práce Basila Macalíka.

SOkA Zlín, Archiv města Valašské Klobouky, inv. č. 416, Záležitosti chovatelů dobytka, smlouvy a pronájem obecních býků.

### INTERNETOVÉ ZDROJE:

**Miklas, Z.:** Zachování biologické rozmanitosti trvalých travních porostů v pohoří Karpat v České republice prostřednictvím cíleného využití zdrojů financování Evropské unie za rok 2006. [online], 2007, [cit. 2007-05-02]. Dostupný z: <http://www.foa.cz/cs/aktuality/zpravy-oplneni-aktivit-projektu-undp-gef.html>

## LITERATURA:

- Bača, J.:** Valašská kolonizace, její význam a časovost. *Dolina Urgatina* 4, 1950, s. 50–53.
- Bartoš, F.:** *Lid a národ*. Velké Meziříčí 1883.
- Beranová, M.:** *Slované*. Praha 2000.
- Cedidla, J.:** Poznámky k drobnému salašnictví na Valašsku. *Český lid*, 62, 1975, s. 170.
- Čapek, V. – Pátek, J.:** *Světové dějiny I. Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. Praha 1998.
- Červinka, J.:** Změny techniky a technologií po restrukturalizace zemědělství v České republice. In: *České a Slovenské zemědělství na přelomu tisíciletí*. Sborník referátů z konference. Luhačovice 1997, s. 17.
- Doskočil, I.:** *Československé zemědělství 1945–1975*. Praha 1976.
- Fantová, M.:** *Základy chovu koz*. Praha 1997.
- Gajdošík, M. – Polách, A.:** *Chov oviec*. Bratislava 1984.
- Häufler, V.:** *Horské oblasti v Československu a jejich využití*. Praha 1955.
- Heidenreich, F.:** Motlitby pastýřů. *Selský archiv* 1, 1902, s. 161.
- Horák, F. a kol.:** *Ovce a jejich chov*. Praha 2004.
- Horák, F. – Mareš, V.:** Perspektivy chovu ovcí a koz v České republice. In: *Aktuální problémy chovu hospodářských zvířat*. Sborník seminářů pro doprovodné akce III. Moravskoslezské výstavy hospodářských zvířat Přerov 95. Přerov 1995, s. 69–70.
- Hradil, R. a kol.:** *Agroenvironmentální programy České republiky*. Praha 2004.
- Hromádko, J.:** *Dějiny zemědělské výroby*. Praha 1970.
- Hykeš, F. J.:** Pravidla pro hospodáře. *Český lid* 8, 1899, s. 393–395.
- Chlebana, M.:** Príspevok k pastierskym zvykom na Slovensku. In: *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin*. Uherské Hradiště 2005, s. 108.
- Jančář, J.:** Zaměstnání a obživa – chov dobytka. In: *Vlastivěda moravská X. Lidová kultura na Moravě*. Brno, Strážnice 2000, s. 40–49.
- Jančář, J.:** Zaměstnání, práce a obživa. In: *Vlastivěda moravská. Okres Vsetín*. Vsetín 2002, s. 358, 366.
- Jeřábek, R.:** *Počátky národopisu na Moravě, antologie prací z let 1786–1884*. Brno 1997, s. 96–97.
- Klos, M.:** K vývoji vsetínského velkostatku po roce 1850. *Valašsko* 10, 1966, s. 61.
- Kobes, M.:** Efektivní pastevní systémy v podhorských oblastech. *Agro magazín* 3, 2007, s. 48.

- Kopecký, J.:** *Plemena hospodářských zvířat*. Praha 1959.
- Kramařík, J.:** Zemědělství. In: *Československá vlastivěda III. Lidová kultura*. Praha 1968, s. 29.
- Křepelka, J.:** Český chov v roce 2007. *Náš chov* 3, 2007, s. 61.
- Kubačák, A.:** *Dějiny zemědělství v českých zemích 1*. Praha 1994.
- Kubačák, A.:** *Dějiny zemědělství v českých zemích 2*. Praha 1994.
- Kunz, L.:** Rolnické salašnictví na Novém Hrozenkově v období rozpadu jeho tradičních technik. *Valašsko* 6, 1957, s. 73–75.
- Kunz, L.:** Rolnický chov dobytka a zánik rovinné pastvy na Záhoří v době rozpadu trojhonného hospodářství. *Časopis Moravského musea – Acta musei moraviae*, Brno 1954, s. 229.
- Kunz, L.:** *Rolnický chov ovcí a koz*. Rožnov pod Radhoštěm 2005.
- Kutilová, V.:** Masná plemena ovcí mají budoucnost. *Agro magazín* 3, 2007, s. 36–37.
- Loučka, R.:** Chovatelské pomůcky I. Pastevní areály. *Náš chov* 5, 2007, s. 46–47.
- Louda, F.:** *Základy chovu mléčných plemen skotu*. Praha 1994.
- Míka, A.:** *Nástin vývoje zemědělské výroby v českých zemích v epoše feudalismu*. Praha 1960.
- Ministerstvo Zemědělství České republiky:** *Zemědělství v České republice*. Praha 2002.
- Mrkvička, J. a kol.:** *Pastvinářství v ekologickém zemědělství*. Praha 2002.
- Nahodil, O. – Robek, A.:** *České lidové pověry*. Praha 1959.
- Novotný, G.:** Pastva hospodářských zvířat v lesích českých zemí v minulosti. In: *Pastevectví a krajina. Veronika. Časopis ochránců přírody*, 14, 2000, s. 1–7.
- Petráň, J.:** *Dějiny hmotné kultury*. Praha 1985.
- Petráň, J.:** Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století. *Acta Universitatis Carolinae*, Praha 1963, s. 127.
- Petráňovi J. a L.:** *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha 2000.
- Petrášek, F.:** *Geneze chovu skotu v českých zemích*. Praha 1972
- Pick, E. – Kosek, J.:** Očekávaný vývoj trhu se zemědělskou technikou v České republice. In: *České a slovenské zemědělství na přelomu tisíciletí*. Sborník referátů z konference. Luhačovice 1997, s. 109.
- Podolák, J.:** Niektoré problémy porovnávacieho štúdia ľudových kultur karpatském oblasti. In: *Ľudová kultúra v Karpatoch*. Bratislava 1972, s. 36.
- Podolák, J.:** *Tradičné ovčiarstvo na Slovensku*. Bratislava 1982.
- Pytloun, J. a kol.:** *Základy chovu masných plemen skotu*. Praha 1994.
- Rypáček, F. J.:** Z prostonárodních zkušeností hospodářských. *Český lid* 6, 1897, s. 468–471.

- Sušilová, L.:** Klobucký rok, starobylé zvyky a obyčeje celého roku ve Valašských Klobúčích. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka II.*, 1964, s. 49.
- Šťastný, J.:** Pověrečné představy a praktiky spojené s chovem dobytka na Valašsku. *Československá etnografie* 9, 1961, s. 195–196.
- Šťastný, J.:** *Tradiční zemědělství na Valašsku*. Praha 1971.
- Šťastný, J.:** Život maloročníků v horním Vsacku za kapitalismu. *Naše vlast* 3, 1955, s. 118.
- Štěpánek, M. a kol.:** *Malá československá encyklopedie*, sv. 5–6, Praha 1987.
- Štika, J.:** „Spolková“ salašnická hospodářství na Valašsku. *Národopisný věstník československý* 2, 1967, s. 138.
- Štika, J.:** Bádání o karpatském salašnictví a valašské kolonizaci na Moravě. *Slovenský národopis* 9, 1961, s. 514.
- Štika, J.:** *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*. Ostrava 1973.
- Štika, J.:** *Lidová strava na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm, 1997.
- Štika, J.:** Rozšíření a intenzita karpatské kultury na Moravě a ve Slezsku. In: *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV*. Praha 2004, s. 77.
- Štika, J.:** Rozšíření karpatské salašnické kultury na Moravě. *Český lid* 48, 1961, s. 97–98.
- Štika, J.:** Salašnické ustájování dobytka a košárování na moravskoslovenském pomezí. *Český lid* 45, 1958, s. 64.
- Štika, J.:** Salašnictví na Moravském Valašsku ve světle literárních pramenů do poloviny 19. století. *Etnografia Polska* 5, 1961, s. 87.
- Štika, J.:** Vývoj salašnického chovu dobytka na východní Moravě. *Agrikultúra* 3, 1964, s. 11.
- Štolc, L.:** *Základy chovu ovcí*. Praha 1999.
- Tomeš, J.:** Obyčejové tradice v kontextu studia lidové kultury v karpatech. *Národopisné aktuality* 13, 1976, s. 6–7.
- Toufar, P.:** *Český rok na vsi a ve městě*. Třebíč 2004.
- Václavík, A.:** „Svatý Juří, trávu aj hady bůří.“ *Naše Valašsko* 13, 1950, s. 32–33.
- Válka, M.:** Vesnické sídlo a dům. Hospodářské, technické a sakrální stavby. In: *Vlastivěda moravská X. Lidová kultura na Moravě*. Brno, Strážnice 2000, s. 102.
- Vlasáková, O.:** *Co nemá jiný kalendář*. Brno 1994.
- Vyhlídal, J.:** Ze života slezských pastevců. *Český lid* 7, 1898, s. 461–462.